

♦ Ilustrácia obálky knihy Braňa Oláha Zabudnuté kráľovstvo

Nerobíme len noviny

Aj keď úvodník by mal byť hlavne o obsahu novín, tento bude aj o aktivitách, ktoré v združení Jekhetane – Spolu popri vydávaní novín realizujeme.

Venujeme sa vydávaniu neperiodických publikácií – teda kníh. Ešte za čias Daniely Hivšovej Šilanovej to bolo dielo o vojne od Eleny Lackovej – Mŕtvi sa nevracajú, Rómske rozprávky od Jána Šándora či Poviedky od Jozefa Schöna. Neskôr sme vydali knihy Odsúdení na spolunažívanie v dobrom I. a II. a publikáciu fotografií Evy Davidovej Rómovia na Slovensku.

Po vyše 17 rokoch sa nám podarilo vydať historický román Zabudnuté kráľovstvo od Braňa Oláha. Ide o príbeh odchodu Rómov z dávnej pravlasti Indie. Rukopis diela vznikol ešte v ro-

ku 2006 a prvou čitatelkou bola Daniela Hivšová Šilanová. Pod jej vedením prešla prvá redakčná úprava textu. Až teraz sa nám podarilo dielo vydať v knižnej podobe vďaka podpore z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín SR. Román má 336 strán a ilustrácie, ktoré dopĺňajú príbeh. Kniha vychádza v slovenskom jazyku, ale už teraz pracujeme na preklade diela do rómskeho jazyka. Viac sa dozviete v rozhovore s Braňom Oláhom.

Druhou dôležitou aktivitou, ktorej sa naše združenie pod vedením Danky Šilanovej venuje, je podpora rómskeho výtvarného umenia. Po roku 2000 sme organizovali niekoľko workshopov, z ktorých vzišli zaujímavé výtvarné diela.

Danka založila Rómsku putovnú galériu, ktorá nemala stále miesto. Práce 37 autorov totiž putovali po Slovensku. S odkazom na minulosť sme pripravili pomocou moderných technológií virtuálnu putovnú galériu, ktorú môže mať každý v mobile. Nájde tam výtvarné diela Jozefa Cichého a Eriky Šajgajovej, ktoré v rokoch 2001 a 2002 putovali po Slovensku, ale aj diela súčasného autora Jozefa Feča, ktorý vytvára kresby a maľby na titulky novín. Verím, že virtuálnu galériu navštívite (plagát je na strane 20).

A čo nájdete v tomto čísle? Zaujímavé rozhovory so zaujímavými ľuďmi. Predstavíme dvoch rómskych starostov, ktorí v komunálnych voľbách v roku 2022 obhájili svoje pozície. Ide o obce, ktoré budú možno o pár rokov už len čisto rómske. Je to dobre alebo zle? Odpovede nájdete v tomto čísle.

Ak radi varíte, do pozornosti dávame aj knihu europoslancu Petra Polláka o rómskych jedlách nielen zo Slovenska.

Verím, že obsah tohto čísla sa vám bude páčiť.

Na záver. Všetky štyri čísla Romano nevo lil s označením 2022 sme vydali vďaka podpore Fondu na podporu kultúry národnostných menšín SR. Veľmi by sme si priaľi, aby sme na tvorbu obsahu, ktorý sa bez financií robiť nedá, mali viac času. V štyroch číslach sme na spolu 80 stranách priniesli zaujímavý obsah v pomerne krátkom čase. Aj rok 2023 zatiaľ vyzerá tak, že skôr ako na jeseň sa k vám nové vydania novín zrejme nedostanú, pretože systém podpory je zatiaľ taký, aký je – veľmi zdĺhavý. Držte nám prsty.

Ďakujem.

Roman Čonka, šéfredaktor
Romano nevo lil

Rezort práce rozdá rodinám v ťažkej situácii potravinové a hygienické balíčky za viac ako päť miliónov eur

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny spolu s partnerskými organizáciami začali rozdávať potravinové a hygienické balíčky sociálne najzraniteľnejším osobám a rodinám. Rezort práce pripravil v rámci jarnej distribúcie potravinovej a materiálnej pomoci 95 829 potravinových a 65 448 hygienických balíčkov.

Potravinové a hygienické balíčky sa do rúk ľudí dostanú v priebehu marca a apríla. Celková hodnota poskytnutej pomoci je 5,3 milióna eur. „Za uplynulých šesť rokov sme aj vďaka prostriedkom z Európskej únie rozdali viac ako jeden a pol milióna takýchto balíčkov. Tak ako teraz, aj predtým boli určené predovšetkým jednotlivcom a rodinám s deťmi, ktoré čelia najzložitejším sociálnym a ekonomickým podmienkam. Naším cieľom je pomáhať takouto formou niekoľkokrát za rok. Sme schopní podať pomocnú ruku tisícok rodín,“ povedal minister práce, sociálnych vecí a rodiny Milan Krajniak.

Potravinové balíčky dostanú poberatelia pomoci v hmotnej núdzi, ktorým bola vyplatená dávka v januári tohto roka. Jednotlivec, ktorý spĺňa podmienky, má nárok na jeden potravinový balíček. Rodina s jedným či dvoma nezaopatreným deťmi má nárok na dva potravinové balíčky, rodina s tromi a viac nezaopatrenými deťmi má nárok na tri potravinové balíčky. V balíčku nájdú okrem iného múku, cukor, olej, šošovicu, ryžu, cestoviny či konzervovaný zeleninu, ovocie a mäso. V hygienických balíčkoch sú prípravky na pranie, umývanie a udržiavanie osobnej hygieny. Rodina s jedným nezaopatreným dieťaťom má nárok na dva hygienické balíčky, rodina s dvomi deťmi má nárok na tri hygienické balíčky a rodina s tromi a viac deťmi má nárok na štyri hygienické balíčky.

„Ľudia, ktorým sú balíčky určené, nemusia o túto pomoc žiadať. Spolu s partnermi im ich dodáme tak, aby to bolo čo najbližšie k miestu ich bydliska a s ohľadom na ich súkromie. Verím, že tento rok sa nám podarí uskutočniť ešte dve podobné distribúcie potravinovej a materiálnej pomoci,“ povedal generálny riaditeľ Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny Karol Zimmer.

Najviac potravinových balíčkov poputuje do okresu Rimavská Sobota, a to 5 440. Ďalších 3 824 je určených pre domácnosti v okrese Spišská Nová Ves. Tretím okresom s najvyšším počtom pridelených potravinových balíčkov je okres Košice – okolie s 4 246 balíčkami. Až 4 462 balíčkov je určených pre okres Trebišov a piatym okresom s najvyšším počtom potravinových balíčkov je okres Kežmarok s 3 940 balíčkami.

Digitálny príspevok na cestu z generačnej chudoby

♦ Ilustratívna fotografia. Foto: pixabay.com

Bratislava, 28. február 2023 (RNL/TS) – Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR (MIRRI SR) pod vedením vicepremiérky Veroniky Remišovej spúšťa novú schému podpory pre rodiny so školopovinnými deťmi. Vybrané skupiny žiakov základných a stredných škôl dostanú jednorazový digitálny príspevok 350 eur na nákup notebooku alebo tabletu s klávesnicou. Spoločný projekt MIRRI SR a Digitálnej koalície je určený pre 152 000 školákov.

„Z eurofondov spúšťame po prvýkrát unikátnu schému podpory žiakov základných a stredných škôl. Vďaka novému projektu Digitálny žiak dostane až 152 000 školákov príspevok na nákup výpočtovej techniky, ktorý potrebujú pri svojom vzdelávaní. V minulosti išli peniaze určené na digitalizáciu oligarchom na predražené IT projekty, my z eurofondov pomáhame rodinám a investujeme peniaze do zručností a budúcnosti detí na Slovensku,“ vyhlásila vicepremiérka a dočasne poverená ministerka informatizácie Veronika Remišová.

Ministerstvo investícií v spolupráci s Digitálnou koalíciou – Národnou koalíciou pre digitálne zručnosti a povolania SR spúšťa národný projekt Digitálny príspevok pre žiakov SR (Digitálny žiak), v rámci ktorého dostanú vybrané skupiny žiakov jednorazový príspevok 350 eur na nákup notebooku alebo tabletu s klávesnicou. Ide o jednoduchú poukážkovú schému, vďaka

ktorej si budú môcť žiaci zaobstarať presne také zariadenie, ktoré najviac vyhovuje ich potrebám.

„Digitalizácia je pre žiakov z marginalizovaných rómskych komunít novou cestou, ktorá im otvára brány z kruhu generačnej chudoby. Práca s digitálnymi technológiami je v dnešnej dobe nevyhnutnosťou, a preto verím, že digitálny príspevok bude prostriedkom, ktorý dopomôže k vyššej vzdelanostnej úrovni a zamestnateľnosti ľudí z MRK. Aj pri tomto národnom projekte bude potrebná spolupráca rodín, škôl a prijímateľa národného projektu, aby došlo k maximálne efektívnej miere implementácie,“ povedal Ján Hero, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity.

Príspevok v rámci projektu Digitálny žiak je určený pre žiakov základných a stredných škôl pochádzajúcich zo sociálne slabšieho prostredia a z domácností, ktoré neprekračujú 60 % mediánu príjmu. Podľa analýzy MIRRI SR o digitálnej chudobe na Slovensku sú nedostatkom financií na kúpu hardvéru alebo nízkou úrovňou digitálnych zručností ohrozené najmä nízkopríjmové domácnosti s deťmi.

„Dnešné deti musia pri vyučovaní aj pri domácich úlohách čoraz viac využívať digitálne zariadenia – hybridná forma vzdelávania sa za uplynulé roky stala úplne bežnou súčasťou ich života. Lenže desiatky tisíc školákov nemajú pre to zodpovedajúce digitálne zručnosti

a mnohí dokonca ani počítač či notebook. Tento problém potvrdzujú aj výsledky testovania Monitor 9 a IT Fitness testu, v ktorých sa žiaci základných a stredných škôl za uplynulé dva roky, kedy boli z veľkej časti odkázaní na online vyučovanie, zhoršili. Digitálne zručnosti sú už dnes základným predpokladom, aby mladí ľudia boli úspešní a našli si po škole prácu, keďže práca s počítačom a rôznymi programami sa vyžaduje aj v tých najbežnejších povolaniach. V Európskej únii používa počítač pri práci až 87% všetkých pracovníkov. Z tohto dôvodu prichádzame s projektom Digitálny žiak, vďaka ktorému sa aj žiaci z chudobnejších rodín budú môcť plnohodnotne zapojiť nielen do vyučovania, ale aj do bežného života dnešnej digitálnej doby,“ uviedla ministerka informatizácie Remišová.

Nárok na príspevok majú aj všetci terajší prváci stredných škôl. Súčasní prváci stredných odborných škôl a štvorročných gymnázií dosahujú slabšie študijné výsledky, čo ukázali výsledky Monitoru 9 aj IT Fitness testu. Sú to žiaci, ktorí sa dva roky učili dištančne, čo sa odrazilo na ich výsledkoch a aj na úrovni ich digitálnych zručností. Preto boli aj všetci prváci na stredných školách, bez ohľadu na ich ekonomickú situáciu, zaradení medzi žiakov, ktorí sa môžu uchádzať o digitálny príspevok. Študenti odborných škôl väčšinou potrebujú výkonnejší počítač, ktorý zvládne aj náročnejšie špeciálne programy a digitálny príspevok bude pre nich veľkou pomocou.

Prevencia pred nezamestnanosťou: Úrady práce občanom zaplatia kurzy podľa ich výberu

Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny v rámci unikátneho projektu Nestráť prácu – vzdelávaj sa schválili vzdelávanie pre občanov za viac ako 8 miliónov eur. Vzdelávacie kurzy podľa vlastného výberu úrady zaplatia v plnej výške zamestnancom, živnostníkom aj ľuďom na materskej či rodičovskej dovolenke. Vďaka tomuto projektu si žiadatelia môžu bezplatne rozšíriť svoje vzdelanie, a tak si zlepšiť uplatnenie na pracovnom trhu či kariérne rást.

Vďaka inovatívnemu projektu Nestráť prácu – vzdelávaj sa z dielne rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny si každý, kto si myslí, že je jeho pracovná pozícia v ohrození alebo chce kariérne rást, môže zlepšiť napríklad svoje jazykové, počítačové či remeselné zručnosti. Úrady práce už schválili asi 7 tisíc žiadostí o zaplatenie dodatočného vzdelania v bežných, ale aj menej rozšírených

oblastiach, ako napríklad v oblasti inštalácie fotovoltických systémov, environmentálneho rozvoja a odpadového hospodárstva či kybernetickej bezpečnosti.

„Národný projekt Nestráť prácu – vzdelávaj sa je ukážkou rozširovania pôsobnosti úradov práce a posilňovania ich preventívnych aktivít. Jednoducho povedané, úrady práce tu nie sú v oblasti zamestnanosti iba pre ľudí bez práce, ale aj pre pracujúcich. Sú pripravené pomôcť im vďaka tomuto projektu udržať si prácu a kariérne rást. Vo vzdelávaní vidíme najlepšiu prevenciu proti nezamestnanosti. Preto sme sa ho rozhodli výraznejšie finančne podporiť,“ vyhlásil minister práce, sociálnych vecí a rodiny Milan Krajniak.

Medzi najžiadanejšie patria špecializované počítačové kurzy, zväčša kurzy či kurzy súvisiace s profesiou vodiča motorových

vozidiel (najmä vodičské oprávnenia skupín C a D).

„Vzhľadom na široké spektrum žiadostí z najrôznejších oblastí vidíme, že ľudia majú túžbu vzdelávať sa a ambície profesionálne napredovať. Dovolím si tvrdiť, že si vďaka tomuto projektu môžu občania začať plniť svoje kariérne sny, ktoré by za iných okolností vzhľadom na bežné výdavky zostali v úzadí. Záujemca o zamestnanie skutočne neplatí nič, úrady práce zaplatia občanom kurz po jeho úspešnom absolvovaní v plnej výške,“ dodal generálny riaditeľ Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny Karol Zimmer.

Evidovať sa medzi záujemcov je možné elektronicky alebo na ktoromkoľvek úrade práce. Následne môže záujemca vyplniť žiadosť o poskytnutie príspevku na vzdelávanie, v ktorej uvedie, o aký kurz má záujem. Dôležité je podať

♦ Minister Milan Krajniak predstavuje možnosti rekvalifikácie. Foto: FB MK

žiadosť najneskôr 21 dní pred začiatkom kurzu.

Úrad práce každú žiadosť posúdi. V prípade, ak príspevok na vzdelávanie schváli, uzatvorí so záujemcom dohodu o poskytnutí

príspevku. Jednou zo základných podmienok pre uhradenie 100 % nákladov na vzdelávanie je úspešné ukončenie vzdelávania. Vzdelávanie musí byť úspešne ukončené najneskôr 15. októbra 2023.

„Digitálne zručnosti sa čoskoro stanú nevyhnutnou súčasťou našich životov. Až 65 % detí, ktoré dnes študujú v základných školách nastúpi po získaní vysokoškolského titulu na pracovné miesta, ktoré ešte neexistujú. Stav digitálnej vybavenosti jednotlivých domácností v rámci Slovenska sa zásadne líši. Dostupnosť digitálnych zariadení nielen v školskom, no i domácom prostredí vytvára predpoklad na kvalitnejšie a digitálne inkluzívne vzdelávanie, ktoré umožňuje plne rozvinúť potenciál žiakov. Primárnym cieľom projektu Digitálny žiak je vyrovnať štartovacie pozície, zvýšiť dostupnosť digitálnych zariadení a podporiť rovný prístup vo vzdelávaní medzi žiakmi bez ohľadu na to, z akého socio-ekonomického prostredia pochádzajú. Aj vďaka tejto pomoci budú žiaci schopní študovať plnohodnotne i z domu a rozvíjať svoje digitálne zručnosti, a teda uspieť v digitálnej dobe,“ doplnil predseda Digitálnej koalície Mário Lelovský.

Výsledky celoslovenského testovania žiakov 9. ročníka základných škôl a 4. ročníka gymnázií a stredných škôl s osemročným vzdelávacím programom ukázali pokles úspešnosti žiakov. Kým v roku 2019 testovaní žiaci dosiahli v ma-

tematike priemernú úspešnosť 63,1 %, v roku 2022 to bolo 53,2 %. Pokles úspešnosti bol aj v rámci slovenského jazyka a literatúry – v roku 2019 testovaní žiaci dosiahli priemernú úspešnosť 62,3 %, kým v roku 2022 to bolo 59,1 %. Pokles úspešnosti žiakov vo všetkých vekových kategóriách preukázal tiež IT Fitness test – konkrétne výsledky žiakov boli v roku 2022 v porovnaní s rokom 2019 horšie o 14 percentuálnych bodov.

„Digitálny príspevok môže dosiahnuť spolu približne 152 000 žiakov základných a stredných škôl – digitálnym žiakom sa teda bude môcť stať takmer každý štvrtý žiak stredných škôl a každý piaty v základných školách. Je to ďalšia pomoc, ktorú prinášame pre rodiny a deti v čase krízy. Za bývalej vlády Slovensko z eurofondov určených na digitalizáciu prišlo pre chyby a podvody o desiatky miliónov eur. Toky, ktorými v minulosti tiekli eurofondy k oligarchom sme stopli a pomoc ide teraz výlučne do tých oblastí, kde to pomôže ľuďom a našej krajine,“ zdôraznila vicepremiérka Remišová.

O možnostiach, ako získať príspevok, dostanú žiaci a ich zákonní zástupcovia informácie prostredníctvom Digitálnej koalície,

ktorá na projekte spolupracuje s vyše 3 500 školami z celého Slovenska. Všetky informácie o projekte sú dostupné na oficiálnej webovej stránke www.digitalny-ziak.sk. K dispozícii sú zároveň aj pracovníci call centra na telefónnom čísle 02/32 28 44 66.

Príspevky sa začnú žiakom poskytovať v priebehu roka. Prví na rad prídu prváci zo stredných škôl, ktorým má byť príspevok doručený ešte v tomto školskom roku. Národný projekt v celkovej hodnote 65,4 milióna eur je financovaný z Operačného programu Integrovaná infraštruktúra z priority osi 7 Informačná spoločnosť, ktorú implementuje MIRRI SR a slúži na digitalizáciu Slovenska.

„Ak má byť digitálna transformácia Slovenska úspešná, musí byť spravodlivá a k jej výhodám musia mať rovný prístup všetci. Cieľom tohto nášho odvážneho projektu je, aby všetci žiaci a študenti boli pripravení na digitálnu dobu a aby sa mohli úspešne uplatniť pri ďalšom štúdiu alebo v zamestnaní. Spoločne tvoríme úspešné Slovensko, kde ľudia vo všetkých regiónoch budú mať dobrú prácu a európsku kvalitu života,“ dodala vicepremiérka Remišová.

Povedali o projekte

Predseda združenia samosprávnych krajov SK8 a trnavský župan Jozef Viskupič: „Ambíciou žúp je neustále zvyšovať kvalitu vzdelávania na stredných školách, ktoré sú v našej zriaďovateľskej pôsobnosti. Aj to je dôvod, prečo sme sa projekt Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR a Digitálnej koalície rozhodli podporiť a propagovať. Verím, že prinesie jednak zvýšenie digitalizácie, ale najmä vytvorenie lepších podmienok štúdia pre všetkých študentov bez rozdielu. Zástupcovia združenia samosprávnych krajov SK8 budú plne súčinní pri osвете či cielej informovanosti o tomto projekte na školách, ktorý môže posunúť naše školstvo o krok vpred“.

Prezident Asociácie stredných odborných škôl SR Felix Dömény: „Digitálny žiak predstavuje začiatok cesty za lepším školstvom. Ide o veľkú príležitosť pre nás všetkých – pre rodičov, aby vybavili svoje deti potreb-

nou digitálnou technikou, pre žiakov, aby získali potrebné digitálne zručnosti a pre školy, aby dokázali plne rozvinúť potenciál všetkých svojich žiakov“.

Prezidentka Združenia základných škôl Slovenska Eva Horníková: „Národný projekt Digitálny príspevok pre žiakov SR (Digitálny žiak) vnímam ako úspešný výsledok rokovaní aj so Združením základných škôl Slovenska. Zvlášť v čase priprav kurikulárnych zmien je dôležité zabezpečiť všetkým žiakom základných škôl prístup k informačno-komunikačným technológiám. V rodinách, kde rodič nemôže finančne pokryť náklady na nákup digitálnych technológií, prispeje tento projekt finančnou pomocou. Verím, že vďaka tejto, aj keď len jednorazovej pomoci, sa posunieme ku kvalitnejším digitálnym zručnostiam našich žiakov, a tak im umožníme lepšie uplatnenie na európskom trhu práce“.

Hygienických balíčkov je najviac vyčlenených pre okres Rimavská Sobota, a to 4 119. Celkovo 3 562 je určených pre domácnosti v okrese Spišská Nová Ves. Tretím okresom s najvyšším počtom pridelených hygienických balíčkov je okres Košice – okolie s 3 376 balíčkami. Až 3 217 balíčkov je určených pre okres Trebišov a piatym okresom s najvyšším počtom hygienických balíčkov je okres Kežmarok s 3 671 kusmi.

Potravinové a hygienické balíčky sú distribuované vďaka európskemu Operačnému programu potravinovej a základnej materiálnej pomoci, ktorý Európska komisia schválila 11. decembra 2014. V rámci programu sa poskytuje potravinová a základná materiálna pomoc pre sociálne najzraniteľnejšie vrstvy obyvateľstva na Slovensku. Tento operačný program je financovaný z Fondu európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby.

(red)

Poradňa pre občianske a ľudské práva predstavila knihu Na ceste k spravodlivosti

Košice, 21. januára 2023 (RNL/TS) – Poradňa pre občianske a ľudské práva predstavila verejnosti novú knihu – Na ceste k spravodlivosti, ktorá prináša desať pozoruhodných príbehov Rómkov a Rómov, ktoré a ktorí sa postavili za svoje práva. Všetci sa kvôli svojmu etnickému pôvodu stretli s diskrimináciou či iným porušovaním svojich práv a rozhodli sa s podporou Poradne brániť na slovenských súdoch.

„Vydali sa na cestu k spravodlivosti, ktorá bola mnohými nepoznaná. Ich úsilie má význam pre celú našu spoločnosť. Pričinili sa o to, aby bol prístup k spravodlivosti v prípadoch diskriminácie či iného porušovania ľudských práv pre iných ľudí v budúcnosti jednoduchší,“ uvádzajú autori knihy.

Ich príbehy sú silné a inšpiratívne. Podľa Poradne môžu povzbudiť všetkých, ktorí čelia porušovaniu svojich práv a váhajú, či sa brániť právnou cestou. „Veríme, že knihu si prečítajú aj zodpovedné štátne inštitúcie, ktoré majú na starosti zlepšovanie prístupu k spravodlivosti, pretože príbehy poukazujú na pretrvávajúce prekážky, ktoré v tomto smere existujú,“ spresňujú autori.

Myšlienka vydať túto knihu vznikla v roku 2019. „V tom období sme v Poradni pre občianske a ľudské práva už viac ako pätnásť rokov zabezpečovali bezplatnú právnu pomoc Rómkam a Rómom, ktorí sa rozhodli postaviť proti diskriminácii alebo inému porušovaniu svojich práv. Bolo ich pomerne veľa. Počas mnohých rokov sme mali príležitosť veľmi dobre ich spoznať a oni mali možnosť spoznať nás. S mnohými z nich sme boli v kontakte nielen počas ich právneho prípadu, ale aj pri našich aktivitách a širšom úsilí za zlepšenie dodržiavania ľudských práv rómskej menšiny. Dlhodobu nás informovali o ďalších prípadoch porušovania práv iných Rómkov a Rómov, ktoré vo svojom okolí pozorovali,“ vysvetľujú v knihe jej autori.

Štefan Ivanco v úvodnom slove dodáva: „Každý z príbehov v knihe okrem toho nesie v sebe odkaz aj pre iné skupiny obyvateľstva, ktoré v našej spoločnosti čelia diskriminácii a v neposlednom rade aj pre slovenskú spoločnosť ako takú. Príbehy znútorňujú úsilie konkrétnych aktivistiek a aktivistov za ľudské práva, rovnosť a spravodlivosť, ktorých každá demokratická spoločnosť nesmierne potrebuje, aby sa v nej rozvíjali hodnoty ľudských práv, rovnosti a spravodlivosti a aby dostávali hmatateľnú podobu. Aby neboli len deklarované, ale boli skutočne súčasťou života nás všetkých.“

Europoslankyňa Miriam Lexmann: Ľudské práva a dôstojnosť človeka stoja na piedestáli hodnôt

Miriam Lexmann je od roku 2020 poslankyňou Európskeho parlamentu za Kresťanskodemokratické hnutie. Pracuje vo výbore pre zamestnanosť a sociálne veci a výboroch pre zahraničie, bezpečnosť a obranu. Venuje sa pomoci sociálne slabým a ochrane ľudských práv a náboženskej slobody. Rieši vplyv umelej inteligencie a moderných technológií na ľudský život a ovplyvňovanie verejnej mienky dezinformáciami. V krátkom rozhovore sa venuje rizikám extrémizmu či šírenia netolerancie a hoaxov.

V Európe je čoraz populárnejší extrémizmus. Prečo?

Možno si prestávame vážiť slobodu. Často nad tým rozmýšľam, že prešli tri desaťročia, odkedy sme si vybojovali slobodu proti komunistickému režimu. Aj v krajinách, kde je demokracia oveľa dlhšie ako u nás si prestávame vážiť to, že sme slobodní, že tu nemáme koncentračné tábory a teror. Slobodu treba šľachtiť a ochraňovať - toto nám dnes veľmi chýba. Platí to naprieč Európskou úniou a treba na to upozorňovať, hľadať riešenia, hovoriť s mladými i staršími ľuďmi. Ďalší element sú sociálne siete - ako keby dali mikrofón pred ústa tým, ktorí šíria násilie, hoaxy, netoleranciu, osočovanie menšín alebo ľudí, ktorí sa odlišujú. Mlčiaca väčšina zodpovedá za to, ako vyzerá naša krajina. Za to, ako vyzerá Európska únia, sme zodpovední všetci. Každý by sa mal zamyslieť nad tým, ako eliminovať ne-

toleranciu a hejt, ktorý sa šíri nielen u nás, ale aj krajinami Európy.

Európsky parlament prijal tzv. európsku chartu. Čoho sa týka a ako sa aplikuje v praxi?

Európska charta má chrániť základné ľudské práva a dôstojnosť každého človeka. Samozrejme, je rozdelená na ochranu v rôznych oblastiach. Európska komisia má byť strážkyňou, rovnako ako my všetci, aby sa ľudské práva neporušovali. Aby sa zachytili niektoré trendy už v ich začiatkoch, aby bolo dodržané právo a chránená dôstojnosť každého z nás. Treba povedať, že charta obsahuje článok 21, ktorý hovorí, že hodnoty ochrany ľudských práv a dôstojnosti, na ktorých bola postavená Európska únia, musíme presadzovať aj v zahraničí. Toto je veľmi dôležitý element, na ktorý niekedy zabúdame: nie sme zodpovední iba za to, ako chránime ľudské práva a ľudskú dôstojnosť v rámci Európskej únie, ale aj za to, aké kroky vykonávame v zahraničnej politike. Ľudské práva a dôstojnosť stoja na piedestáli a sú najdôležitejšou hodnotou, na ktorej je postavená naša slobodná demokratická spoločnosť.

Boj s extrémizmom je behom na dlhé trate. Nesmieme dopustiť, aby sa temná história opakovala.

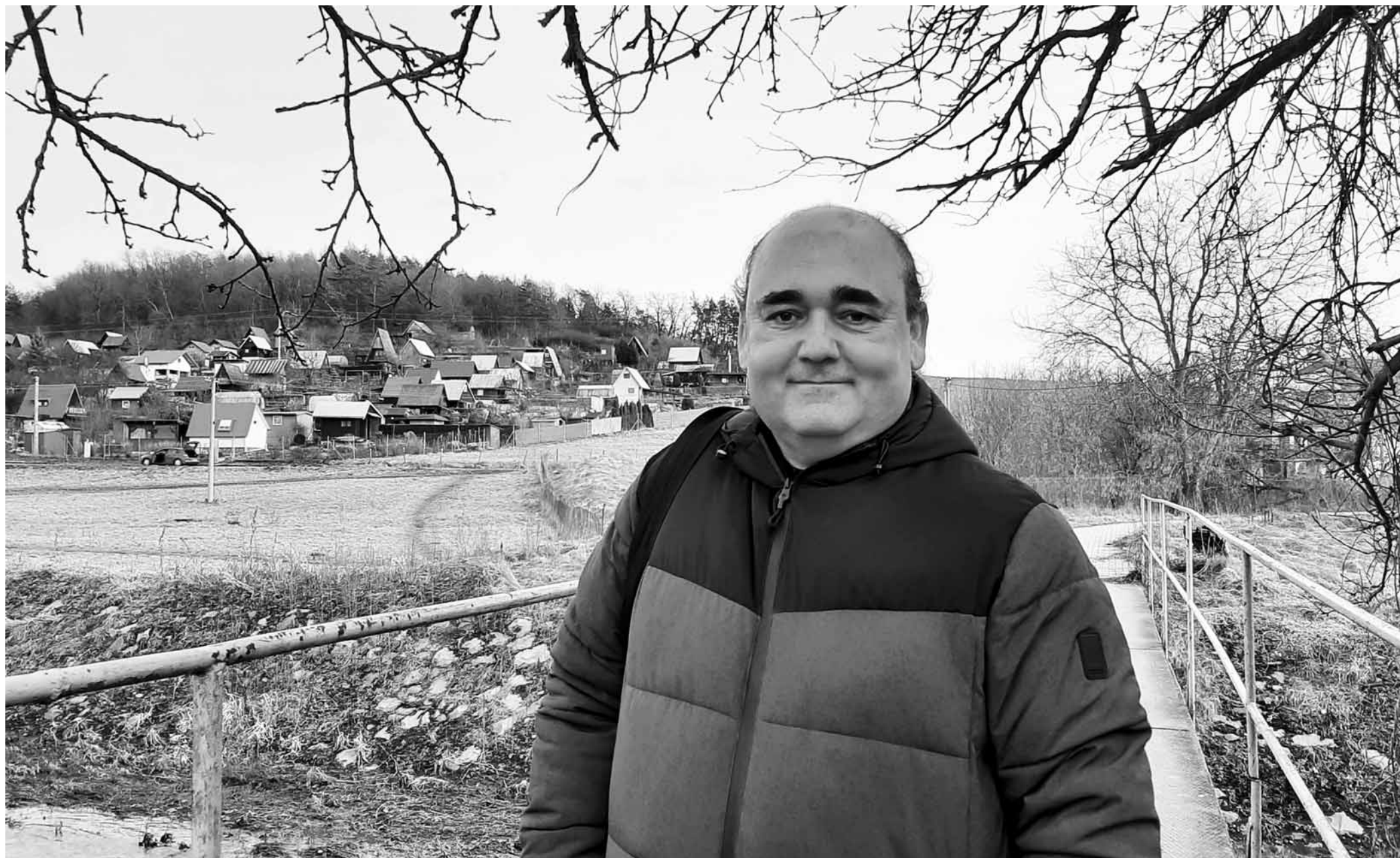
Winston Churchill povedal, že národ, ktorý nepozná svoju minulosť je

str. 6 >>>

◆ Miriam Lexmann. Foto: archív EP

Spisovateľ Braňo Oláh: Písal by som viac, ale nie som motivovaný. Nerád píšem do šuplíka

♦ Spisovateľ Braňo Oláh

Najdlhšie píšuci rómsky autor na Slovensku publikuje nepretržite od roku 2000, po anglicky sa naučil sám, aby rozumel zabraničným zdrojom informácií. Prečítal viac ako sedemsto kníh, miluje budbu. Žije v Detve, kde pracuje ako terénny sociálny pracovník. Novinár, spisovateľ, bloger a aktivista Braňo Oláh (1974) vo svojej tvorbe vychádza z historických faktov a silných príbehov ľudí. Venuje sa téмам rasizmu, xenofóbie a holokaustu, ako aktivista spolupracoval na kampani Aby Slovensko nezbledlo. Bol spolunominovaný na novinársku cenu Nadácie otvorenej spoločnosti, trikrát nominovaný na cenu Roma Spirit, ktorú v roku 2017 vybral v kategórii Médiá. Jeho prvý román Zabudnuté kráľovstvo vychádza knižne v roku 2023 po sedemnástich rokoch od svojho vzniku. V súčasnosti Oláh pripravuje román o úspešnom rómskom boxerovi Jobannovi Trollmannovi, ktorého zavraždili nacisti.

Aký bol Braňo Oláh ako dieťa?

Bol som dosť zvedavé dieťa, zaujímali ma mapy, atlasy a hlavne som mal rád príbehy. Mám päť bratov a tri sestry, ja som najmladší. Zaujímal ma všetko nové, mal som chuť učiť sa. Viedol som aktívny a vyvážený život, v ktorom boli hry, šport a všetko, čo má dieťa zažiť. Bývali sme v starej, historickej časti Detvy, v tom čase sme tam žili dedinský život. Mali sme dom v riedkej zástavbe, dnes je tam vystavaná celá štvrť.

Miloval som šport, hlavne futbal a tenis. Futbal som hrával aj súťažne za žiacke a dorastenecké mužstvá klubu Roma Detva, ktorý sa považuje za najstarší rómsky futbalový klub na Slovensku, vznikol už v roku 1954. Škoda, že začiatkom 90-tych rokov neboli peniaze na ďalšie fungovanie, stihol som odohrať za mužov len zopár zápasov. Okrem športu ma veľmi bavili predmety dejepis, zemepis a literatúra. U nás sa vždy čítalo a literatúra ma neopustila počas celého života. Najstarší brat, ktorý je o dvadsať rokov starší mi

požičiaval knihy zo svojej knižnice. Lásku k literatúre mi vštepil brat Miroslav, on bol takpovediac môj guru. Hrávali sme vedomostné kvízy, vymýšľali otázky z rôznych oblastí a tešili sa z malých vedomostných bitiek. Mal som krásne detstvo v milujúcej rodine, aj keď skromné čo sa týka materiálnych vecí, ale veľmi bohaté na dobré emócie a zážitky.

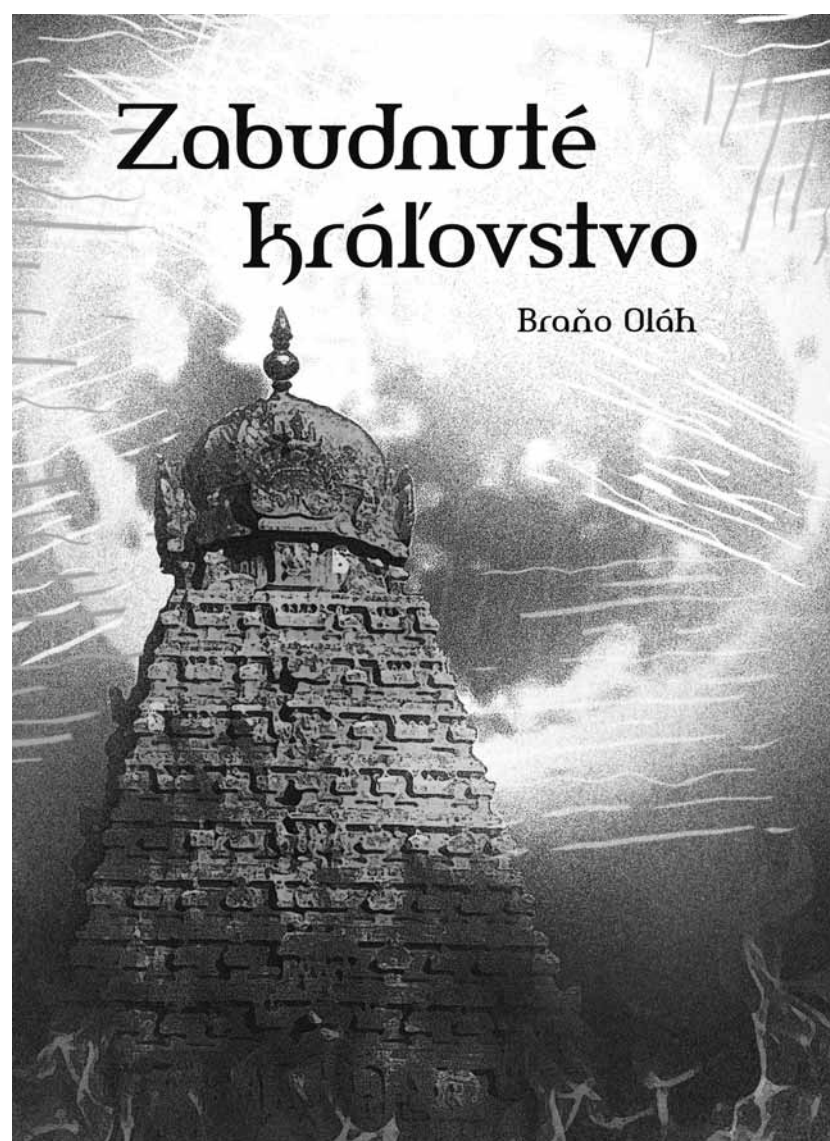
Aký je Braňo Oláh dnes? Ste terénny sociálny pracovník a spisovateľ. Vnímam to tak, že terénna práca vás skôr živí a najradšej píšete.

To nie je pravda. Mne práve terénna sociálna práca dáva zmysel, a preto som ju začal robiť. Nebolo to východisko z núdze, ale niečo, čo ma naplňa a má pridanú hodnotu. Terénneho sociálneho pracovníka robím sedemnásť rokov. Na druhej strane je to veľmi nevďačná a zle platená práca. Samospráva chce nemožné na počkanie a ľudia, s ktorými pracujem si myslia, že mám právomoci, aby som im zlepšil život. Oni chcú lepšie bývať, chcú mať prácu, ne-

chcú byť diskriminovaní. Za sedemnásť rokov som sa naučil fungovať medzi dvoma mlynskými kameňmi a viem ten tlak odblokovávať. Naplňa ma, že pomáham konkrétnym ľuďom a robím svet lepším, aj keď malou pomocou. Ak sa mi podarí nájsť jednému človeku prácu, to je úžasná vec, lebo niekomu zlepším kvalitu života. Mám z toho dobrý pocit. Veľa ľudí si nemohlo nájsť prácu práve preto, že mali veľa exekúcií. Pomáham im s osobným bankrotom, čo je dosť náročný proces. Niekoľko desiatok ľudí sa podarilo oddlžiť a zbaviť dlhov. Niekomu pomôžem získať bývanie. Alebo príde matka, ktorá sa nedostáva k výživnému a pomôžem jej s náhradným výživným. To sú praktické veci, ktoré majú dopad na život konkrétnych ľudí.

Dnes som muž v strednom veku, ktorý napriek všetkému v sebe stále nosí kus romantického rojka a idealistu. Verím, že svet potrebuje zmenu k lepšiemu, lebo realita je krutá. Aj preto sa okrem písania a novinárskej práce venujem sociálnej práci so sociálne a ekonomicky vylúčenými ľuďmi. Stále mám svoju úžasnú rodinu, súrodencov, s ktorými mám veľmi dobré a srdečné vzťahy. Mám milujúcu priateľku, s ktorou máme skvelý vzťah a priateľov, zdôrazňujem priateľov. Lebo človek môže mať veľa kamarátov, ale priateľov má len zopár. Mám prácu, ktorá ma naplňa a má pre mňa pridanú hodnotu. Musím povedať, že som šťastný človek.

Ako vnímate vaše romipen? Čo pre vás znamená vo vašej so-

ciálno-aktivistickej práci vaša rómska identita?

Vedel som, že sme Rómovia, ale veľmi som to neriešil. Dobré, tak som Róm. Zažil som si veľa rasizmu od škôlky, ale že by som sa tým zapodieval, to nie. Ani ako tínedžer som to neriešil. Bol som odmala stotožnený so svojím rómskym. Celkovo som sa považoval

za internacionalistu a aj teraz sa tak vnímam. Ale deväťdesiate roky a nástup neonacizmu a rasizmu ma priviedli k tomu, aby som si viac uvedomil fakt, že som Róm a bojoval za naše práva. Vzorom mi boli bojovníci proti rasizmu a segregácii v USA Martin Luther King, Malcolm X, Angela Davis a v poslednej dobe je pre mňa

číslo jeden Fred Hampton a jeho Dúhová koalícia. Tá idea ma fascinuje a veľmi ho obdivujem. S rasizmom a predsudkami som sa stretával aj v dobe socializmu, ale bral som ich ako holý fakt a ľudí, ktorí sa ho dopúšťali som mal za hlúpych, nevzdelaných chudákov. Toto sa inak nezmenilo. Národovec-tvo a hrdé búchanie do prs typu Ja som Róm! mi je cudzie tak, ako akýkoľvek druh nacionalizmu. No zároveň mám rád našu kultúru, históriu a vždy sa k svojej rómskej identite hrdo prihlásim a budem bojovať za naše práva a proti diskriminácii vo všetkých jej podobách. To je moje romipen.

Rozprávali ste sa v rodine o druhej svetovej vojne a neznámom, rómskom holokauste?

Rodičia pri rôznych príležitostiach spomínali zážitky z druhej svetovej vojny na rozdiel od mnohých rómskych rodín, kde vládlo presvedčenie, že na zlé veci treba zabudnúť. Otec mal v roku 1944 jedenásť a mama osem rokov, takže si vojnu dobre pamätali. V našej rodine bola bežná oral history, najmä keď sa spomínalo na predkov. Starý otec a jeho traja bratia sa aktívne zapojili do povstania, boli členmi oddielu Ernst Thälmann v brigáde za Slobodu Slovanov. Dvoch jeho bratov, Mikuláša a Jozefa, zajali a odviekli do Mauthausenu, Jozef tam zahynul. Ich príbeh som zvečnil v novele Zápisky o smrti a živote, ktorú vydalo združenie In Minorita v roku 2017. Otec mi rozprával, aké to bolo za vojny, aké perzekúcie mali, že nemohli chodiť do mesta v určitých hodinách. Chcel to povedať niekomu, kto si to bude pamätať. Starý otec z matkinej strany bol odvedený na nútené práce, bol v pracovnom tábore v Ilave aj v Hanušovciach nad Topľou. Mal som dobrú pamäť a tie staré príbehy ma bavili, fascinovali. Ale ako dieťa som to neriešil. Až v dospelosti som vnímal rasové útoky a návrat fašizmu po roku 1993. Vtedy som si uvedomil, že nastal nejaký problém. Osobne som chvalobohu útok nezažil, ale môj starší brat bol napadnutý. Dotýkalo sa to širokej časti Rómov na Slovensku. V tom období mi tieto príbehy dávali iný zmysel, ale ani som si nepomyslel, že budem niekedy písať.

Vaše príbehy vyvolávajú silné emócie. Sú často smutné a temné. Kde nachádzate silu pre prácu s tak ťažkými témami a ako relaxujete a osviežujete svoju dušu? Mnohí využívajú terapeutické služby alebo chodia do le-sa či meditujú. Čím sa liečite vy?

Vzťahy dávajú najviac. Relaxujem v kruhu ľudí, ktorých milujem, s rodinou, partnerkou, priateľmi. Samozrejme ma lieči hudba, knihy, to nemôže chýbať ani deň, a keď zdravie dovoľí, tak aj šport. Ak by som mal problémy vo svojom osobnom živote a ešte písal takéto ťažké témy, bolo by toho temna príliš.

A prečo sú v mojej tvorbe emócie také temné a silné? Lebo história nášho národa je históriou ústrkov, prenasledovania, cieleného násillia a genocídy. Tam môžem nájsť veľmi málo svetlých momentov. Pozitívna poviedka je o Antónovi Facunovi. Celkovo je to prí-

beh o hrdinovi, inteligentnom človeku, na ktorého môže byť náš národ právom hrdý. Problém je v tom, že Rómovia nepoznajú svojich hrdinov, nevedia ani o slávnych ľuďoch, ktorí majú rómske korene. To je škoda, pretože príbehy slávnych inšpirujú. Naše deti stratili schopnosť snívať, čo je možno najhoršie. Sen je to, že budem futbalista, kozmonaut alebo spisovateľ a nie to, že budem bývať a mať školu – to sú plány, to je reálna vec. Chcem, aby deti snívali.

Mimo záznam ste mi spomenuli, že vlastné deti nemáte, ale venujete sa mládeži vo vašom voľnom čase.

Dosť intenzívne. Viedol som športové krúžky v združení DAR – Detvianska aliancia Rómov. Lektoroval som prednášky na témy: história Rómov, rasizmus a holokaust pre našu mládež, ale aj mládež z majority. Každý rok organizujeme futbalový turnaj O pohár Johanna Wilhelma Trollmanna. Tento rok bude už trinásty ročník turnaja, ktorý má spájať ľudí - každý rok sa snažíme, aby sa zúčastnili aj tímy z majority. Takto zachovávame odkaz na nášho rómskeho hrdinu a športovca J. W. Trollmanna.

Podme k vašej autorskej tvorbe. Kedy a ako vznikla u vás potreba písať?

Niekde v skryte duše som vedel, že vo mne drieme spisovateľ, ale nemyslel som si, že niekedy budem písať. V roku 1999 sa mi do rúk dostali naše noviny Romano nevo lil. Keď som ich prečítal, niečo mi tam chýbalo. Myslel som si, že by som to vedel pomenovať, napísať. Neskôr mi Mária Maryša Oláhová, ktorá sa angažovala v treťom sektore spomenula, že Romano nevo lil hľadá nových ľudí, ktorí by vedeli písať do novín. V máji 2000 som poslal svoj prvý článok. O pár dní prišla pozitívna reakcia od šéfredaktorky Daniely Hivešovej Šilánovej, ktorá ma od prvých dní v písaní podporovala a dodávala mi energiu aj vo chvíľach, kedy som chcel s tým skončiť. Nediťrektívnou formou ma učila základom žurnalistiky. Odvtedy píšem a okrem novinárskej práce som sa stal aj spisovateľom.

Vznikol náročný projekt historického románu.

Všetko to začalo v roku 2002, kedy som si v našich novinách prečítal rozhovor s profesorom Marcelom Courthiadem, profesorom na parížskej Sorbone. V rozhovore hovoril o tom, odkiaľ Rómovia pochádzajú. V tej dobe som mal nejaké informácie, ale detaily boli pre mňa novum. Prvýkrát mi napadlo, že by som mohol napísať historický román, ktorý by v beletrizovanej forme ponúkol čitateľom príbeh o tom, ako a prečo sme odišli z našej pravlasti Indie.

Proces zbierania historických podkladov musel byť zložitý.

Kniha vo mne dozrievala tri roky. Študoval som všetky historické pramene, ku ktorým som sa mohol dostať. Našťastie je doba internetu a keďže ako-tak ovládam angličtinu, ktorú som sa naučil sám, dohovorím sa v bežných situáciách. V prvej fáze ma ale absencia historických faktov odrádzala

Ilustrácia: Juraj G. Mandel

od písania. Informácie som hľadal hlavne na internete, v zahraničných zdrojoch. Študoval som zvyky hinduistov, moslimov, prírodu a realie regiónu prednej Indie. Dostala sa mi do rúk mapa z knihy Dejiny sveta, kde boli informácie o Charšovej ríši, čo mi pomohlo pri miestopise.

Pri čítaní vášho románu Zabudnuté kráľovstvo ma zaujal dobový spôsob komunikácie. Ako ste vedeli, ako sa k sebe v roku 1018 nášho letopočtu ľudia správali?

Jazyk knihy som prispôbil dobe. Predsa tí ľudia museli hovoriť inak ako my, veď moji rodičia hovorili inak ako hovoríme my. Každá generácia má svoj jazyk. Tie postavy nehovoria naším súčasným jazykom, ale majú obradný spôsob komunikácie, hierarchický. Hierarchia bola v indickej spoločnosti veľmi prísna nielen pri komunikácii, ľudia boli príslušníkmi nejakej varny, kasty. Hlavný hrdina maharadža Charšan hovorí so svojou láskou Laxmí o tom, že chce zrušiť Manuov zákonník, ktorý ľudí zaradoval už pri narodení do určitej kasty a z nej sa nedalo po celý život prestúpiť do inej.

Príbeh je dynamický a napínavý. Ako vyzeral proces písania?

Školou mi bola literatúra, ktorú som dovtedy prečítal. Kedysi som si robil evidenciu prečítaných diel a prestal som rátať pri čísle 700, takže školu som mal dobrú. Vedel som dejovú os príbehu, ale priznám sa, že keď si sadnem k písaniu neviem, čo budú jednotlivé postavy hovoriť a ako sa príbeh bude uberať. Až keď začnem písať, jedna veta tvorí druhú a naživo vzniká dynamika príbehu.

Ktorá postava z románu vám najviac prirástla k srdcu?

Každá jedna vznikla v mojej mysli, takže sú to moje literárne deti. Ale asi najviac hlavná postava Charšan a tiež Mughal, hrdina druhej dejovej línie románu, utečený otrok z Mervu. U Charšana bolo určité zosobnenie, možno má niektoré moje črty. V mladosti som tiež reagoval prudko alebo vôbec. Temperamentné národy nevedia byť vlažné, buď sme horúci alebo veľmi studení.

Po sedemnástich rokoch vychádza váš prvý román. Bude aj ďalší?

Ian Hancock z Texaskej univerzity urobil zoznam najznámejších Rómov a mňa upútal príbeh boxera Johanna Wilhelma Trollmanna, ktorému nacisti zobrali titul z rasových dôvodov. Napísal som o ňom poviedku do Romano nevo lil. Vtedy som ešte nevedel veľa o jeho živote a jeho konci. Rozhodol som sa, že o ňom napíšem knihu, dal som jej pracovný názov Rozhovor s mŕtvym. Viem, že o Trollmannovi vyšli knihy v Nemecku, ale nenapísal ich Róm. Moju knihu napíše Róm o Rómovi. Bolo by fajn, keby Rómovia boli oboznámení s týmto príbehom a tiež bežní slovenskí a českí čitatelia.

Váš záverečný odkaz pre čitateľov?

Možno by som chcel povedať, aby ľudia čítali román Zabudnuté kráľovstvo ako príbeh pre široké spektrum čitateľov. Mojou ambíciou pred napísaním diela bolo, aby cez príbeh tejto knihy ľudia spoznali dávno zabudnutú históriu Rómov, a to nielen Rómovia, ale aj majorita. Príbeh je to silný a podľa mňa zaujímavý, mohol by v laickej aj odbornej verejnosti vzbudiť záujem o naše dejiny.

Text a foto: Ingrid Ďurinová

Koordinátorka dobrovoľníkov Kristína Maková: Chceme hľadať mosty medzi nami

Dobrovoľníci dokážu efektívne pomáhať ľuďom, ktorí to najviac potrebujú. Väčšina z nás ich možno označí za idealistov, ktorí bojujú s veternými mlynmi, avšak opak je pravdou. Dobrovoľníci venujú svoj čas, vedomosti a skúsenosti veciam verejným. Malými krokmi sa snažia pomôcť jednotlivcom, skupinám a takto meniť svet k lepšiemu. Kristína Maková sa dobrovoľníctvu a práci s dobrovoľníkmi venuje niekoľko rokov. V rozhovore priblížila svoje skúsenosti a to, čo v rámci dobrovoľníctva robí. Prezradila tiež, ako táto forma pomoci ovplyvnila životy ľudí, ktorým sa venuje, ale aj jej vlastný.

Čo vás motivovalo k tomu, že ste venovali svoj čas a energiu práci dobrovoľnícky?

S dobrovoľníctvom som začala počas stredoškolského štúdia na Pedagogickej a sociálnej akadémii v Lučenci. Ako študenti sme mali možnosť absolvovať prax na rôznych pracoviskách. V treťom ročníku som začala pracovať v Centre sociálnej pomoci mladým v Lučenci, kde sme s deťmi a mladými ľuďmi absolvovali mnohé aktivity, školenia, komunitné organizovanie. Práca s deťmi a mladými ma začala neskutočne baviť a zároveň som sa cítila veľmi dobre v centre. Zvykla som tam po škole tráviť čas a pomáhať pri aktivitách. Vtedy som si ešte neuvedomovala, čo je systematické dobrovoľníctvo. Bola som len rada, že mám kde tráviť čas a že sa stretávam s deťmi, ktoré si nesú so sebou podobné príbehy ako ja. Neskôr, počas štúdia v Banskej Bystrici, ma oslovila Janka Šolcová z nízkoprahového centra Kotvička, či by som nechcela doučovať deti v dobrovoľníckom programe Spojivko. Momentálne pracujem už tretí rok ako koordinátorka tohto programu. Práca ma baví, zároveň v nej vidím veľký zmysel. Program Spojivko nie je len o doučovaní detí. Ide o vzá-

♦ Kristína Maková. Foto: archív KM

jomnú interakciu medzi dieťaťom a dospelým.

Dobrovoľník je okrem doučovania pre dieťa pozitívny vzor, je mu starším kamarátom, hrdinom, ktorý študuje na strednej či vysokej škole a venuje mu svoj voľný čas. Svojím správaním na dieťa pozitívne vplyva a ukazuje mu správne hodnoty v živote. Motivuje ho a podporuje, čo je dôležité pre dieťa a jeho emocionálny vývin. Aj dobrovoľník sa učí od dieťaťa radovať sa z maličkostí, byť šťastný, učí ho aj pokore, ktorá je

v živote dôležitá. Program tiež funguje ako dobrý príklad búrania stereotypov, napríklad, že deti zo sociálne vylúčených komunít sa nechcú vzdelávať. Dobrovoľník môže mať pred začatím doučovania obavy byť v prirodzenom prostredí dieťaťa a z komunity, v ktorej bude s dieťaťom pracovať. Všetky tieto stereotypy a obavy postupne miznú pri výkone činnosti a dobrovoľníci sú nadšení z detí a skúseností, ktoré im táto práca prináša. Všetko, čo som spomenula je dostatočná motivácia pre

mňa, prečo v koordinácii dobrovoľníkov pokračovať.

Váš otec je Róm a matka Slovenka. Ako ovplyvnil váš život fakt, že máte aj rómske korene?

Ako dieťa som vyrastala so starou, ktorá nie je Rómka. Bolo to pre mňa ťažké, pretože som sa od nej odlišovala nielen výzorom. Nemal mi kto vysvetliť, prečo mám byť hrdá na svoje korene, keď sa mi deti v škole smiali, že som Cigánka. Pamätám si, že na základnej škole som sa snažila poprieť,

že som Rómka a tvrdila som, že som taká tmavá, lebo som opálená. Na strednej škole, keď som začala tráviť čas v komunitnom centre, kde som sa chcela stretávať len s Rómami som popierala svoju druhú stránku. Stále som hľadala kam patrí, bolo to náročné obdobie. Mala som pocit, že mi ľudia nerozumejú a trvalo mi, kým mi všetko začalo dávať zmysel. Počas štúdia na vysokej škole sa mi stávalo, že ma náhodní ľudia oslovili anglicky a boli prekvapení, keď som im odpovedala po slovensky.

<<< str. 3 odkázaný na to, aby si ju zopakoval znovu. A to znamená, že takýto národ zase prežije aj tie temné stránky minulosti. My vieme, že naša krajina, Európa aj svet prešli mnohými temnými obdobiami. Preto je veľmi dôležité, aby sme poznali svoju históriu. Je nevyhnutné vzdelávať mladých o tom, aký ťažký bol zápas za slobodu, koľko životov, koľko obetí stálo, aby sme v súčasnosti mohli žiť v slobodnej, demokratickej krajine. Musíme si to vážiť a zároveň rozpoznávať, ako ľahko sa dá prísť o slobodu a demokraciu. Je dôležité, aby aj mladí ľudia, ktorí nezažili totalitný komunistický režim vedeli, čo ten režim spôsobil. Aby vedeli, na čom bol postavený, prečo sa niečo také mohlo stať a akým spôsobom sa to stalo, aby sme sa toho mohli vyvarovať.

Spomenuli ste sociálne siete ako novodobý fenomén, ktorý určuje trendy širokej verejnosti. Práve tí, ktorí nepoznajú dobre históriu, podliehajú rôznym dezinformáciám. Ako sa dá tomu zabrániť? Plánuje Európska únia prijať opatrenia, aby sa šírenie hoaxov, dezinformácií a hejtov obmedzilo?

Európska únia si všima tento činiteľ. Vieme, že najlepšie sa mu budeme brániť, keby si to každý členský štát riešil svojimi opa-

treniami, vlastnou legislatívou. V rámci Európskej únie sme prijali zákon o digitálnych službách, ktorý prináša určitú elimináciu negatívnych vplyvov a reguláciu sociálnych sietí, aby neuprednostňovali dezinformácie alebo lož či kontroverzné informácie a aby bol ich obsah vyvážený. Časť tejto legislatívy sa zameriava práve na mladých ľudí a na deti, aby neboli čoraz viac vystavovaní takýmto dopadom na sociálnych sieťach, ktoré majú na nich negatívny vplyv. Vieme, že táto skupina obyvateľstva nemá ešte zručnosť a obranyschopnosť, aby sa vedela proti negatívnym trendom brániť.

Legislatíva je teda jedna oblasť, okrem toho sa prijíma zákon o umelej inteligencii. Tam je dôležité, a ja sama sa za to zasadzujem, aby sme nastavili pravidlá smerom k ochrane slobody slova každého človeka, ale nie nejakých fejkových účtov a aby pravda nebola utláčaná lžou a klamstvom. Niekedy nám algoritmy ponúkajú povrchný obsah častejšie, než ten vyvážený. Zákony ale nikdy úplne nezabránia týmto negatívnym vplyvom, to môžeme iba my ľudia, keď budeme cibriť kritické myslenie. Keď budeme objektívne hľadať pravdu a zároveň vynaložíme dostatočný čas a energiu, aby sme si nielen prečítali nejaký nadpis

♦ Miriam Lexmann. Foto: archív EP

a poslali ho niekam ďalej a šírili možno nepravdivú informáciu. Ak chceme získať informáciu, ktorá sa zakladá na pravde, musíme si dať námahu hľadať hodnoverné zdro-

je. Nemáme zodpovednosť iba sami za seba, ale aj za celú spoločnosť, ktorú svojím presvedčením a názormi formujeme.

Text: Martin Fočár

Viackrát mi hovorili, že vyzerám inak, či máme v rodine cudzincov. Keď som im povedala, že mám rómske korene, boli prekvapení. Tieto skúsenosti ma dosť ovplyvnili. Dnes som hrdá na svoje rómske aj slovenské korene. Dokážem porozumieť obom svetom a teší ma, keď môžem medzi našimi kultúrami hľadať mosty, ktoré nás spájajú. Hľadanie a poznanie mojej identity ovplyvnili aj moje profesionálne smerovanie. Snažím sa s rómskymi deťmi pracovať tak, aby poznali svoju kultúru a boli hrdí na to, kým sú. Viedim ich k rešpektovaniu druhých ľudí. Veľmi dôležité je podľa mňa ukázať im pozitívne príklady, ktoré by ich motivovali a dali im sebadôveru, že keď sa budú snažiť, dokážu byť v živote úspešní a šťastní. Toto sa dá deťom a mládeži ponúknuť aj prostredníctvom dobrovoľníctva.

Po maturite na Pedagogickej a sociálnej akadémii v Lučenci ste pokračovali v štúdiu na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. Ako ste to zvládli?

Od malička ma podporovala moja starká a napriek problémom ma vždy viedla k tomu, aby som študovala. Keď som trávila čas v komunitnom centre, motivovala ma tamojšia sociálna pracovníčka. Na vysokej škole ma posúval každý malý úspech, každá spravená skúška, prax, získaný certifikát. Zároveň na mňa pôsobilo aj iné sociálne prostredie a ľudia z rôznych organizácií, s ktorými som sa počas vysokej školy začala stretávať. Som presvedčená, že keby som nemala takú podporu od ľudí, tak nie som teraz tam, kde som. To je tiež jeden z faktorov, prečo tak veľmi rada pracujem ako koordinátorka Spojivka. Naši dobrovoľníci sú tiež oporou a motiváciou pre deti zo sociálne vylúčených komunít. Tieto deti nemajú nikoho, kto by ich sprevádzal na ich ceste za vzdelaním a lepším životom, a preto je dôležité, aby mali svojho staršieho kamaráta, ktorý im nielen pomôže s domácou úlohou, ale bude pre nich osobou, na ktorú sa môžu obrátiť, keď budú potrebovať pomoc a radu.

Čo vás viedlo práve k štúdiu sociálnej práce?

Rada pracujem s ľuďmi a chcela som študovať pomáhajúci odbor. Tiež som hľadala školu, ktorú by som finančne mohla zvládnuť. Sociálna práca je skvelá profesia, pretože dokáže pomôcť ľuďom, ktorí sa nachádzajú v ťažkých životných situáciách. Aj mne sa dostala pomoc a podpora zo strany sociálnej pracovníčky v Centre sociálnej pomoci mladým, ktorá v čase dospievania so mnou pracovala, aby som to nevzdala a pokračovala v štúdiu.

Priblížte nám vaše študentské projekty.

Úplne prvý projekt, ktorý som vytvorila so svojimi spolužiačkami bola oddychová zóna na univerzite ChillPoint. Mój srdcový projekt Tancom k sebe je servis-learningový projekt zameraný na deti v združení Nádej deťom, ktoré si vytvorili tanečnú skupinu Romano rat (Rómska krv). Zamerali sme sa na vytvorenie tanečnej miestnosti, kde by deti mohli nacvičovať rómske folklórne tance. Projekt bol finančne náročný kvôli tanečným z-

kadlám, ktoré boli oveľa drahšie ako celý rozpočet servis-learningu. Aj tak sme to nevzdali. Zapojili sme sa do dobročinného trhu, ktorý realizovala Slovenská sporiteľňa pred pandémiou. Na trhu sme za symbolickú cenu predávali výrobky detí. Prišla nás podporiť aj naša katedra sociálnej práce a prispieť nám, aby sme vyzbierali čo najviac peňazí. Veľa ľudí neverilo, že sa nám projekt podarí, pretože dva roky dozadu sa študenti snažili o podobný zámer pre deti z Romano rat, ktorý nevyšiel. Nám sa to podarilo a ja som sa naučila veľa nielen o projektovaní, ale zlepšila som si aj sociálne zručnosti a presvedčila sa, že táto práca je naozaj to, čomu sa chcem v budúcnosti venovať.

Projekt Tancom k sebe stále funguje od roku 2019, čo je naozaj super. Ďalší študenti pokračujú v tom, čo sme začali a vytvárajú s deťmi z Romano rat ďalšie skvelé projekty. Pár mesiacov dozadu mohli návštevníci nákupného centra Európa v Banskej Bystrici vidieť vystupovať deti z folklórneho súboru Romano rat, čo tieto deti pozitívne zviditeľnilo. Študentky z UMB sa s deťmi stretávajú pri nacvičovaní choreografie. Stretnutia, na ktorých sa venovali aj arteterapii vyvrcholili prezentáciou obrazov detí a tanečným vystúpením skupiny Romano rat. Projekt nazvali Jekhetane ando amaro foros – Spolu v našom meste a chceli ním ukázať, že v meste žijú mladí ľudia, ktorí sú často nevnímaní a že v Banskej Bystrici žijeme všetci spolu.

V čom spočíva vaša práca v dobrovoľníckom programe Spojivko?

Mám na starosti dobrovoľníkov v centrách, kde sa Spojivko realizuje. Materskou organizáciou je nízkoprahové centrum Kotvička v Banskej Bystrici, kde Spojivko funguje už šiesty rok. Za fungovaním systematického dobrovoľníctva v organizácii je dlhodobá práca celého tímu, sponzorov a partnerov. Program musí byť dobre metodicky podchytený. Všetko má svoje postupy a tie musia do seba zapadať ako puzzle. Za tým tiež stoja ľudia, ktorí majú okrem kreatívnych myšlienok skúsenosti s prácou v dobrovoľníctve. Nový dobrovoľník prechádza pohovorom s koordinátorkou, následne štvorhodinovým školením, aby spoznal prostredie, v ktorom bude vykonávať činnosť. Zoznámia sa s dieťaťom, ktoré bude doučovať. Školením a evidenciou dobrovoľníkov moja práca nekončí, snažím sa byť im mentorom. Okrem toho zabezpečujeme individuálne a skupinové supervízie aby sa nestalo, že dobrovoľník vyhorí. Organizácia je tu pre neho a poskytuje mu adekvátnu pomoc. Počas leta realizujeme aktivity s deťmi, aby sa kontakt s nami nepretrhol, napríklad denný tábor, workshop zameraný na rozvoj rómskej identity alebo celodenný výlet do hvezdárne.

Ako vašu činnosť hodnotia rodičia a samotné deti?

Rodičia vnímajú, že sa ich dieťa zlepšuje v škole. Oceňujú, že s ich deťmi niekto trávi voľný čas a venuje sa ich školským povinnostiam, pretože oni by to sami nezvládli. Potešilo ma, keď som stretla bývalú klientku zariadenia, ktorej dieťa bolo roky zapojené v programe.

Matka mi povedala, že pomoc, ktorú jej dcéra dostávala prostredníctvom tohto programu jej veľmi pomohla a aj potom, ako sa odsťahovali by túto pomoc privítala. To sú veci, ktoré vás potešia a zároveň povzbudia do ďalšej práce.

Deti, ktoré pochádzajú z vylúčených komunít majú oveľa menej sociálnych kontaktov a kamarátov ako iné deti. Väčšinou trávajú čas s rovesníkmi zo zariadenia, v ktorom sa nachádzajú. Sú vďačné, ak sa im niekto venuje. Dobrovoľníka majú za hrdinu. Niektorým deťom tá hodina v týždni môže zmeniť svet, môže im priniesť radosť, motiváciu, ktorú raz v živote využijú.

Čo sa v programe Spojivko podarilo dosiahnuť?

Mojim kolegyniam sa podarilo dostať Spojivko aj do iných organizácií v Banskobystrickom kraji. Koordinátorka Mirka Duřová Spojivko nastavila do organizácie Úsmev ako dar, kde sú umiestnené deti v náhradnej starostlivosti. Tieto deti tiež vyžadujú špeciálny prístup pri doučovaní. Program sa jej podarilo rozšíriť do organizácie Kompas, komunitného centra Šanca pre Dražice a mne sa podarilo Spojivko preniesť do organizácie, kde tiež pracujem – do Centra príležitostí Valaská Združenia mladých Rómov. Musím povedať, že Spojivko navštevujú nielen rómske deti, ale aj nerómske. Do nášho programu sa naozaj môžu zapojiť rôzne organizácie, ktoré pracujú s deťmi. Spojivko získalo s dobrovoľníckym programom Mój svet je tvoj značku kvality. Zúčastnili sme sa online vzdelávania, ktorého cieľom bolo zlepšiť alebo vypracovať štandardy dlhodobých dobrovoľníckych programov. Ako ďalší úspech vnímam to, že Spojivko sa počas pandémie rozšírilo aj online. Hneď, ako prišla prvá vlna, Janka Šolcová nastavila procesy v Online Spojivku a následne sme zaškolili dobrovoľníkov ako doučovať deti v online priestore. Toto obdobie bolo pre mňa veľkou výzvou.

Aké to je učiť rómske deti o ich identite a čo rómska identita znamená pre vás?

V rámci programu Spojivko sme zrealizovali pre deti z nízkoprahového centra Kotvička denný tábor. Každý deň bol venovaný jednému zo štyroch elementov – voda, zem, oheň, vzduch. Počas tábora sme sa s deťmi nielen zabávali, ale učili sme ich o jednotlivých elementoch a aktivitách sme zamerali aj na sebarozvoj a hodnoty. Piaty deň bol venovaný priateľstvu, súdržnosti v komunite a rómskej identite. Piatkový workshop sme urobili v organizácii Nádej deťom. Deti písali svoje myšlienky na papier. Ich výtvary majú doteraz vystavené v nízkoprahovom centre.

Pre mňa je rómska identita neoddeliteľná súčasť mňa samotnej, niečo, čím sa síce odlišujem od majoritnej spoločnosti, ale čo ma robí originálnou. Zároveň vnímam moju identitu ako posolstvo pri práci, ktorej sa venujem. Samotné sebauvedomenie je veľmi dôležité. Chcem, aby rómske deti boli hrdé na to, kým sú a nehanbili sa. Aby nemali problém so svojou identitou, ale aby tiež rešpektovali ostatných ľudí.

V rámci podujatia Dobrovoľník roka ste získali ocenenie

Srdce na dlani 2021 v kategórii Koordinátor/Koordinátorka dobrovoľníkov.

Toto ocenenie som získala spolu s kolegyniou Mirkou Duřovou. Nechcem, aby to znelo ako klišé, ale ocenenie ma motivovalo, aby som pracovala na sebe a vo svojej práci sa snažila byť lepšou a napredovať. Taktiež je to veľká zodpovednosť, aby som nesklamala tím Centra dobrovoľníctva, dobrovoľníkov, ale aj deti. Dobrovoľníctvo pre mňa znamená psychohygienu, relax a ventiláciu, ktorú pri tejto práci zažívam. Nevieť si predstaviť, že by som jedného dňa mala dať bodku za všetkým. Dobrovoľníctvo je už takpovediac mojou súčasťou. Zároveň mi otvorilo aj moju profesionálnu cestu a vďaka nemu som súčasťou dvoch tímov, organizácií, ktoré sú občiansky aktívne a neboja sa meniť veci.

Venujete sa aj terénnej sociálnej práci v Centre príležitostí Združenia mladých Rómov vo Valaskej. Tu pracujete s dospelými ľuďmi žijúcimi v sociálne ťažkých podmienkach. Aké sú vaše skúsenosti z tejto práce?

Chodím k ľuďom, ktorí riešia existenčné problémy. Majú tiež svoje sny a túžby, chcú byť jedného dňa niekde inde a chcú, aby sa ich život zmenil k lepšiemu. Je dôležité vedieť s nimi komunikovať, podať im informácie a pochopiť ich. Vyžaduje si to profesionálne kompetencie, ktoré musia mať sociálne pracovníčky/pracovníci, ale aj sociálne zručnosti a ochotu počúvať a pochopiť ich. Verejnosť často odsudzuje týchto ľudí, že si sami môžu za to, v akej situácii sa nachádzajú. Nie vždy je to však pravda. Je potrebné hlbšie sa zamyslieť nad ich situáciou a uviesť si, že sa narodili v generačnej chudobe a mali úplne odlišný štart do života ako my. Pri tejto práci nemôžete čakať zmenu ich nastavenia počas pár intervencií. Je to dlhodobá, neustála práca a vy sa musíte naučiť trpezlivosti a radosti z malých pokrokov, ktoré časom uvidíte.

Ako vnímate súčasnú situáciu Rómov na Slovensku a čo by sme mali urobiť, aby sa veci pohli k lepšiemu?

Veľké percento Rómov stále žije v zlých sociálno-ekonomických podmienkach. Majú oveľa ťažší prístup k vzdelaniu, práci, bývaniu, zdravotnej starostlivosti a stále je veľa Rómov diskriminovaných na základe etnického pôvodu. Je potrebné, aby sme sa zamysleli a uvedomili si, aká je skutočná situácia v našej spoločnosti. Jednoducho, nedá sa efektívne riešiť len inklúzia Rómov, keď sú v našej

spoločnosti citeľné protirómske postoje. Myslím si, že je nemožné riešiť vzdelávanie rómskych detí ak sú tieto deti hladné, to je holý fakt. Ak sa nevyrieši tento problém, nemôžeme očakávať zlepšenie. Spoločnosť by mala vedieť, že je nereálne klásť si za cieľ zlepšiť ekonomickú a bytovú situáciu Rómov, ak nemáme v štáte a v sociálnom systéme vytvorenú rovnosť príležitostí pre každého. Jednoducho je to súhrn problémov, ktoré sa neriešia. Ak chceme naozaj meniť veci k lepšiemu je treba riešiť problémy komplexne vo všetkých sférach. Dávať priestor šikovným, vzdelaným rómskym lídrom, ktorí by aktívne vstupovali do tvorby sociálneho systému, ktorý bol doteraz vždy tvorený bez Rómov. Tiež je dôležité, aby samotní Rómovia boli občiansky aktívni a zapájali sa do verejného diania a aby boli vzorom pre ostatných Rómov. Som presvedčená, že je potrebné kvalitne pracovať priamo v teréne s ľuďmi, informovať ich a počúvať, aké majú problémy, aby sa aj oni podieľali na zlepšení svojej situácie.

A čo môžeme spraviť my, bežní ľudia? Vždy hovorím, že nemôžeme zmeniť svet, ak nezačneme meniť seba. Budme vnímaví, nezakrývajte oči pred realitou, nebojte sa postaviť útlaku a hlavne pracujme na sebe.

Štúdium na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici ste úspešne ukončili. Ako vidíte svoju budúcnosť?

Chcela by som sa venovať prevencii a eliminácii porušovania ľudských práv Rómov v kontexte kritickej sociálnej práce v rámci rigorózneho štúdia. Kritická sociálna práca je málo známa v slovenskej odbornej literatúre a naše neziskové organizácie nevyužívajú jej metódy a techniky. Je to obrovská škoda, pretože táto forma sociálnej práce je skvelým nástrojom ako eliminovať práve porušovanie ľudských práv. Jedného dňa by som sa rada videla na akademickej pôde, pretože som sa často stretávala s tým, že aj študenti sociálnej práce mali predsudky voči Rómom. Vidím ako prioritu, aby sa študenti sociálnej práce vzdelávali v oblasti ochrany ľudských práv, ale aby poznali aj Rómov a našu kultúru. Lepšie by tak pochopili jednotlivé veci, ktoré sa dejú v praxi a neverili by tak stereotypom a predsudkom voči Rómom zakoreneným v našej spoločnosti. Zároveň chcem pokračovať v práci v obidvoch organizáciách a popri štúdiu sa podieľať aj na tom, aby boli dobrovoľníci pri všetkých deťoch, ktoré to potrebujú.

Text: Braňo Oláh

♦ Kristína Maková. Foto: archív KM

Sociálny pracovník a živá kniha Marek Berky: Môj príbeh hovorím s prvkami humoru. Môžem si to dovoliť, svoju životnú históriu už mám spracovanú

Marek Berky pochádza z rodiny, kde vládla generačná chudoba. Jeho otec Juraj je odchovanec z detského domova a mama Kristína, rodáčka z Brezna, pochádza z desiatich súrodencov. Mama odišla ako šesťnásťročná do Banskej Bystrice za prácou a tam sa zoznámila s otcom Mareka Berkyho. Marek má štyroch súrodencov, päť rokov pracoval v Zariadení núdzového bývania pre rodiny s deťmi a Zariadení dočasného ubytovania KOTVA. Aktuálne je sociálnym pracovníkom Centra Návrat v Banskej Bystrici. Celý život sa venuje sociálnej práci a pomoci ľuďom v núdzi. Zároveň je živou knihou: „Ide o to, aby sme s ľuďmi diskutovali o mýtoch, predsudkoch a oni aby mohli v priamej interakcii s nami, živými knihami, o tom hovoriť“.

Pán Berky, aké bolo vaše detstvo?

Do štyroch rokov úplne ideálne. To sa však začalo meniť, keď otec dostal výpoveď v práci, v ktorej pracoval od ukončenia ústavnej starostlivosti, viac ako sedemnásť rokov. Otec svoje problémy riešil alkoholom. Moje detstvo bolo ovplyvnené aj častým sťahovaním sa. Otec dostal za socializmu trojizbový byt, ktorý sa rozhodol predať pre stratu práce. Bolo to ovplyvnené tým, že sa dostal do úzkosti a depresii, a to riešil alkoholom, z čoho vznikla myšlienka predať byt. To nás dostalo z trojizbového bytu do dvojizbového, neskôr do jednoizbového a úplne na záver do sociálneho zariadenia.

Máte aj príjemné spomienky?

Samozrejme. Môj otec nás celý život napriek svojmu vnútornému boju a traumám z detstva viedol k tomu, aby sme všetci ukončili vzdelanie, aspoň strednú odbornú školu s výučným listom. To sa mu aj podarilo. Do mojich trinástich rokov sme sporadicky chodili na opekačky a výlety po horách. Otec viedol nás, chlapcov, k športom a často s nami hrával futbal. A my súrodenci sme mali pekný súrodenecký vzťah, ktorý trval do puberty sestier. Potom sme sa, čo je prirodzené, až tak nehrávali detské hry.

Ako si spomínate na základnú školu?

Prvý ročník v základnej škole si pamätám, akoby to bolo dnes. Nastúpil som do školy s veľkým optimizmom a chuťou učiť sa. Ten ma prešiel po prvých diktátoch. Ale aj tak som rád chodil do školy a časom som sa zlepšil a nemal každý diktát vo forme červeného mora. V druhom ročníku sa mi zmenila učiteľka. Na jej miesto prišiel učiteľ, vojak. Všetci si určite pamätajú film Obecná škola a učiteľa Igora Hnízda. Aj z neho šiel veľký rešpekt, ale tento učiteľ bol super chlap, vždy ma podržal a mal super humor. Učiteľky s ním rady koketovali, lebo bol mladý.

Aký bol váš vzťah so spolužiakmi?

V triede som bol vždy najsilnejší, pretože som mal rok odklad, a tak som mal čas dozrieť. Raz som sa pobil v triede s jedným spolužiakom, lebo mi napísal vzađu do učebnice, kde sa do kolónky vypisuje meno: Blb. Tak som za ním šiel a pýtal som sa, či to napísal. On sa smial a povedal, že hej, a keď sa neprestal smiať, dal som mu facku a on sa začal brániť. Bitka skončila tak, že som ho prehodil cez lavicu. On sa rozplakal a potom sa šiel sťažovať učiteľovi. Tento učiteľ sa ma spýtal, čo sa stalo. Vysvetlil som mu to a on tomu chlapcovi povedal, prečo sa chodí sťažovať, keď mi to napísal do učebnice a celý ten kolotoč zavinil. Vtedy som ostal úplne šokova-

ný z toho učiteľa, pretože som si myslel, že dostanem poznámku, keďže som Róm a nepozná ma.

Čo nasledovalo ďalej?

V tretom ročníku som išiel do inej školy kvôli sťahovaniu. Učiteľka sa predomnou vyjadrila riaditeľke, že ma do triedy nezoberie, lebo má veľa detí. Vtedy mi bolo jasné, že tam môže hrať do kariet aj to, že sme rómska rodina, ktorá prišla bývať do nie veľmi vychválenej bytovky. Z tej bytovky robili deti veľa problémov v škole. Bola tam ťažká komunikácia aj s rodičmi. Napriek tomu ma učiteľka do triedy zobrala a neskôr ma všade chválila. Vraj ani nevie, že som v triede. Moje sestry mi neskôr spravili ešte lepšiu povest, lebo ony sa učili na jednotky. Keď sa ma pýtali, či Janka a Ivana nie sú moje sestry a dozvedeli sa, že sú, nasledovalo desaťminútové počúvanie o tom, aké sú skvelé, múdre a že aj ja by som si mal zlepšiť matiku a podobne. V piatej triede som sa rozhodol chodiť do športovej triedy. No to som ešte nevedel, že sa tam platí dosť peňazí, respektíve pre našu rodinu to bolo dosť peňazí, keďže moji rodičia sporadicky platili aj ZRPŠ. Navštevoval som zmiešanú školu a bolo ťažké nemať také možnosti, aké mali moji rovesníci. Bolo náročné bojovať s chudobou.

Akým smerom ste sa chceli po základnej škole uberať?

Celý život som chcel byť policajt, vojak alebo požiarnik. Vedel som, že potrebujem maturitu. Podal som si prihlášky na najťažšie stredné školy, lebo som sa s nikým neradil a tretiu som si dal takú, kde ma zoberú bez prijímacích pohovorov: odbor autolakovník. Nešiel som na prijímačky, vzdal som to, lebo som prežíval ťažké obdobie. Vyhadzovali nás pre neplatenie nájmu z jednoizbového bytu,

◆ Marek Berky. Foto: archív MB

kde sme bývali osem rokov ako šesťčlenná rodina. A to som si už fakt nemyslel, že ešte niečo horšie príde. A prišlo. Sťahovali sme sa do sociálneho zariadenia.

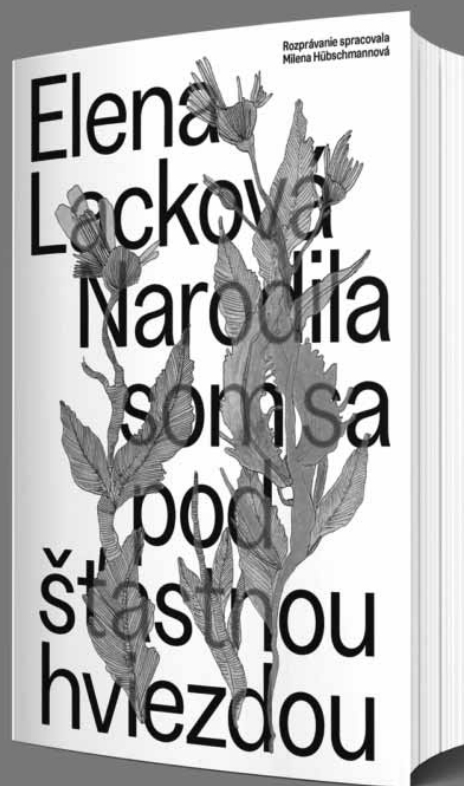
Hovorí sa, že štúdium na strednej je najkrajšie životné obdobie.

Stredná škola sa viedla v inom duchu, začal som brigádovať a pracovať. Pracoval som na stavbách a často som chodil k lekárovi, aby ma vypísal aspoň na týždeň a ja som celý čas pracoval na stavbách. Potom som pracoval na rôzne dohody. Po získaní výučného listu v odbore, ktorý ma nebavil som sa vzdal aj možnosti ísť na maturitu, a teda môjho sna. Rok som robil v najväčšej autolakovni v Banskej Bystrici. Moja prvá výplata bola taká veľká, že som doslova nevedel, čo s toľkými peniazmi urobiť. No časom som robieval viac hodín, lebo bolo treba, ale za ten istý plat. Po roku som sa z tej práce vyslobo-

dil. Dostal som výpoveď kvôli tomu, že som nacúval do iného auta, ktoré bolo práve čerstvo nalakované. Škoda nebola veľká, len praskol nárazník a šéf mi v zlosti povedal, že mám výpoveď. Čakal možno, že budem prosiť, alebo niečo podobné. A ja som sa zbalil a odišiel. Vrátil som sa dokončiť si nadstavbové štúdium. A to som aj dokončil.

Pokiaľ viem, tak ste študovali terénnu sociálnu prácu.

Odhalím vám, prečo je zo mňa sociálny pracovník. Za tým sa ukrýva štúdium na strednej škole, ktoré bolo náročné pre mňa po finančnej stránke. Nemohol som pracovať a byť aj denný študent. Prvý ročník som tak zvládol, ale potom mi nemal kto dať na desiatu, ošatenie, dopravu. Môj otec sa dostal do poriadnych kaluží s alkoholom a dopad toho celého diania, že sme skončili až v sociálnom zariadení riešil alkoholom. Moja mama dostávala sociálne dávky.

◆ Obálka knihy. Foto: vydavateľstvo BRAK

Godaver lava phure Romendar Múdre slová starých Rómov v diele Eleny Lackovej

V literatúre spoznáваме svet cez slová. Špecifický svet, do ktorého nás spisovatelia pozývajú nazrieť cez svoje knihy. Ani jedna kniha z krásnej literatúry sa nezaobíde bez krásnych slov/šukar lava, ktorými spisovatelia dotvárajú nekonečný priestor v obrazoch cez písmená. Práve na tieto slová by som chcela v článku upriamiť pozornosť. Šukar lava (krásne slová) majú niekoľko ekvivalentov v rómčine, godaver lava (múdre slová) alebo pheñiben. Často ich uvádza spojenie: Sar pes phenel (Ako sa vraví) alebo O Roma phenen (Rómovia hovoria). Termín je odvodený od rómskeho slovesa phenel (hovoriť).

Hübschmannová tiež uvádza pre termín príslovie výpožičku zo slovenčiny príslovkos (Romañi čib, 2002, s. 117). V literárnej vede označujú šukar lava/godaver lava/pheñiben príslovie a porekadlá. Cez príslovie a porekadlá pomenovávali Rómovia svoj vnútorný (duchovný) svet, pravidlá slušného správania sa (pativ), interakciu s okolím od prírody až po svet Nerómov. Príslovie a porekadlá sú vnímané ako zhustený, skrátený výraz ľudovej múdrosti a skúsenosti, patria do frazeológie (Mlacek–Đurčo a kol., 1995). Rozdiel medzi nimi odborná literatúra uvádza ako významový. Príslovie sú explicitne poučné, porekadlá nie.

str. 19 >>>

Takže som hľadal riešenia ako doštudovať. V sociálnom zariadení, kde som býval mi poradil jeden vrátnik – pán okolo štyridsať rokov – ktorý študoval sociálnu prácu externe, aby som udal svojich rodičov, aby mi platili výživné. Vysvetlil mi to tak, že to za nich bude platiť štát, keďže oni nemajú príjem. Zabudol mi však dovysvetliť, že to budú musieť vyplácať a bude ich za to stíhať štát. Ja som však rodičov nahovoril, aby mi tie papiere podpísali, i keď im sa to nezdalo tiež. Po tom, čo mi začali vyplácať náhradné výživné som sa dozvedel od úradníčky, že rodičom hrozí za neplnenie si vyživovacej povinnosti aj súd a sankcie.

Kto vám neskôr pomohol?

Zašiel som za tým vrátnikom, vynadal som mu a keď sme sa všetci upokojili poradil mi, aby som navštívil jednu pani na mestskom úrade. Tá pani sa volala Milena Maková. Vysvetlil som jej, čo chcem v živote dosiahnuť a do čoho som namočil svojich rodičov. Táto pani mi pomohla. Pomohla aj mojím rodičom. Neskôr zo mňa urobila dobrovoľníka v sociálnom zariadení a pri práci s mládežou. Po roku mi navrhla: Keď doštuduješ, čo keby si sa šiel vzdelávať ďalej? Skúšala to na mňa aj takticky s tým, že ako vojak alebo policajt budem potom lepšie uplatniteľný a podobne. Ale ponúkla mi, že zatiaľ čo budem študovať na vysokej škole externe, mohol by som byť jej kolegom, ak by som šiel študovať sociálnu prácu. Povedala, že by som mohol byť jej asistent a aj asistentom jej kole-

gom. To sa mi páčilo, len už som sa zas videl, ako som v tom sám. Tak som jej povedal, že ak budem mať nejaké štipendium, ktoré pokryje náklady za externé štúdium, tak by som šiel. Samozrejme mi to pomohli zrealizovať a ja som nastúpil na vysokú školu. Ja, chlapec zo sociálneho zariadenia, som sa učil základy filozofie a psychológie. Fú, poviem, bolo to náročné, pretože vracat sa do tak málo podnetného prostredia, pričom na výške sa učím o Platónovi a Aristotelovi! Veľmi som neveril tomu, že mi tá škola niečo dá, samozrejme som bol len prváčik. Po ukončení magisterského vzdelania som zistil, že ani zďaleka by som o mnohých veciach nepremýšľal tak, ako som sa naučil.

Akú máte úlohu v Centre Návrat v Banskej Bystrici?

Som sociálny pracovník, ktorý pracuje prevažne s biologickými rodinami. Mojou úlohou je robiť preventívne opatrenia, aby deti nekončili v centrách pre rodiny s deťmi. Niektorí rodičia sa na nás obrátia s prosbou, že ich deti sú umiestnené v týchto centrách a oni by ich chceli späť. V takomto prípade robíme sanačný plán s rodinou, čítame súdne rozhodnutie, prečo tam boli deti umiestnené. Pracujem s rodinou na tom, aby sme tieto príčiny odstránili. Ak rodič chce a zvládne odstrániť tieto defekty, pomáham ako viem. Môžem sa radiť s kolegyňami, ktoré sú expertky na všetko možné a ak nestačíme interne, obraciam sa na externých odborníkov. Sporadicky pracujem aj s deťmi, ktoré

sú z náhradnej starostlivosti, napríklad tvoríme spoločne knihu života alebo pomáham dospievajúcemu zvládnuť stresovú situáciu. Pomáham aj mladým dospelým, to sú deti po dovŕšení plnosti z náhradnej starostlivosti, s uplatnením na trhu práce a podobne. V Návrate som prešiel niekoľkými školeniami a tréningami, aby som mohol svoju prácu robiť odborne a profesionálne.

S akými prípadmi sa najčastejšie stretávate?

Rodiny sa ocitajú v nepohode kvôli generačnej chudobe. Takéto rodiny riešia otázku stabilného bývania dlhodobo, niektoré aj celý život. S tým súvisí aj história života, ktorou si prešli. Toto by som povedal, že je jedna kategória. Druhou kategóriou sú rozvody, rozchody. Tretia kategória našich klientov sú rodiny, v ktorých figuruje závislosť. Nerád by som ich dával do škatuliek alebo do kategórií, každá rodina, ktorá potrebuje pomoc je individuálna a aj jej potreby. V tých rodinách sa stále niečo deje, čo nás vie prekvapiť.

Čím ľudia trpia v súčasnosti najviac?

Dost zaujímavá otázka. Tém, ktorými rodiny alebo mladí dospeli trpia, pribudlo. Aj v posledných dvoch troch rokoch nám vyskočili nové témy kvôli covidu. Strach zo samoty, ako zabezpečiť starostlivosť, ak ju nezvláda sám. Niektoré rodiny zistili, že vôbec spolu nevedia tráviť čas a iné to naopak spojilo, myslím celé to izolovanie. Roz-

šírila sa nám v pomerne veľkom objeme kyberšikana. Dnes mladí ľudia vedia dať na sociálne siete všetko a aj sa dostať k viacerým kedy si tabuizovaným informáciám pre deti. Homofóbia v spoločnosti napriek tomu, že mladí dnes o sebe často hovoria, že sú inak orientovaní možno aj preto, aby boli trendy. Doba sa zmenila agresívnejším tempom k menšej tolerantnosti v spoločnosti.

Okrem terénnej sociálnej práce v Návrate robíte aj v taxislužbe.

Taxikárom som sa stal, lebo som úzkostlivý rodič. Mám s manželkou dcéru, ktorá ako trojročná hovorila len tak, že sme jej rozumeli iba my. Bola taká krehká ako bábika. No a to mojej manželke prekazilo možnosť pracovať, a teda sme prišli o príjem v rodine. Keďže som celý život pracoval v dvoch, troch prácach súbežne, mal som v tom jasno, že si nájdem druhú prácu. Keď sa manželka už zamestnala, aj tak som ostal v taxíku, pretože v sociálnej práci nikdy nikto nezbohatol a tie platy sú slabšieho kalibru. Zase sa potvrdila naša úzkostlivosť, lebo dcéru sme dali do súkromnej škôlky, kde platím, akoby mi tam chodili štyri deti. Preto robím už tretí rok taxikára.

Ak by ste si mohli vybrať nejaké iné povolanie, aké by bolo?

Možno by som chcel robiť stand-up, aspoň si to vyskúšať. Hovoriť, čo všetko som zažil ale v žartovnom duchu, pretože humor je môj liek na všetko. Samozrejme,

nejde to vždy. Veľakrát je na mne vidno podráždenosť, hnev, bezmocnosť. Tieto stavy nemám rád, ale človek si vie aj takéto pocity odniesť z práce. Páči sa mi hláška mojej bývalej kolegyne: Prečo nie som kvetinárka? To je hláška, ktorú často používam. Prečo nie som kvetinár?

Ste aj živá kniha. Čo všetko to obnáša? Ako na vás ľudia reagujú?

Chodím na základné, stredné, vysoké školy a rôzne akcie. Ide o to, aby sme s ľuďmi diskutovali o mýtoch, predsudkoch a oni aby mohli v priamej interakcii s nami, živými knihami, o tom hovoriť. Ja hovorím svoj príbeh, ako som dvakrát skoro skončil na ulici alebo v detskom domove a napriek tomu som doštudoval vysokú školu. Hovorím s nimi o rómstve, vyvraciam im rôzne bludy, ktoré sa dočítali z hoaxov. Vysvetľujem im pojem generačnej chudoby a nechávam im priestor na ich otázky. Ľudia na mňa reagujú rôzne. Mám pocit, že vždy na začiatku je to drsné, ale niekde v strede rozprávania ich zlomím a začnú počúvať aj tí, ktorí sa tvária, že ich tieto reči nebavia. Môj príbeh hovorím s prvkami aplikovaného humoru v praxi. Môžem si to dovoliť, pretože svoju životnú históriu už mám spracovanú.

Aké je vaše motto?

Myslieť pozitívne. S pozitívnym prístupom prídu aj pozitívne veci a myslím, že aj pozitívni ľudia.

Text: Dominika Badžová

Regionálna koordinátorka ACEC Lucia Katreničová: Tešia nás pozitívne ohlasy na prácu našich babíc v nemocniciach

Projekt MISIA 1000 je realizáciou zdravotnej mediácie v prostredí sociálne znevýhodnených komunít, ktorý sa zameriava na kľúčových tisíc dní od počatia dieťaťa. Intervencie v domácom aj v nemocničnom prostredí realizujú školené dobrovoľníčky – babice, ktoré samé pochádzajú z komunity, šíria osvetu medzi tehotnými ženami a matkami, poskytujú im podporu. Prepájajú ženy a poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, pomáhajú s predpôrodnou prípravou aj so starostlivosťou o novorodenca a batola (zdroj: www.acec.sk).

Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu realizuje projekt MISIA 1000. Môžete nám ho bližšie predstaviť?

S programom MISIA 1000 sme začali v roku 2019 s piatimi dobrovoľníčkami. Dnes už máme aj zamestnankyne, aj dobrovoľníčky. Číslo tisíc v názve projektu znamená, že sa zameriavame na prvých tisíc dní od počatia dieťaťa. Budujeme komunitné kapacity v oblasti starostlivosti o tehotné ženy počas pobytu v pôrodnici a po prepustení domov.

V ktorých lokalitách sa projekt vykonáva a s akým úspechom?

Našich 21 zamestnaných babíc pôsobí v 18 lokalitách, ale nedá sa to vyšpecifikovať, pretože každá lokalita je iná. Pre nás je úspechom to, že každá babica dokáže s hocičím pomôcť počas tehotenstva, pri pôrode a návrate do domáceho prostredia. Pôsobíme v rámci okresov Spišská Nová Ves, Levoča, Poprad, Kežmarok.

Na základe akých kritérií boli vybrané babice a čo je ich pracovnou náplňou?

Naším prvotným kritériom je, či to daná osoba chce naozaj robiť, aby bola motivovaná zvnútra, aby chcela naozaj pomáhať. Keďže je to veľmi náročná práca, vyberali sme ľudí, ktorí za tým vidia vyšší cieľ, než je samotná práca a peniaze. Babice sme vyberali na základe ich skúseností a vzdelania. Preferovali sme uchádzačky s ukončeným stredoškolským vzdelaním. Máme babice aj so zdravotnou či pedagogickou školou, ale aj so základným vzdelaním, pretože sme presvedčení, že najdôležitejšie je to, čo má človek v sebe. Náplň práce našich babíc pozostáva z kontinuálneho vzdelávania, terénnej práce zahrňajúcej pomoc klientkam priamo v domácnostiach a pomoc zdravotnému personálu, matkám a deťom v nemocnici.

V akých oblastiach sa babice vzdelávajú?

Prechádzajú celkovým tréningom, majú vzdelávanie zamerané na komunikáciu s klientmi, na riešenie rôznych situácií v teréne, vrátane tých konfliktných. Absolvujú špecializované vzdelávanie s operačným strediskom záchrannej služby, aby ovládali prvú pomoc a náhly pôrod mimo nemocničného prostredia. Ďalšou oblasťou ich vzdelávania bola sociálna sféra a starostlivosť o dieťa a matku, starostlivosť a aktivity pre rozvoj dieťaťa vo veku od 0 do 3 rokov.

Ako prebieha ich práca v teréne?

Babice majú svoje stále klientky, ktoré navštevujú pravidelne po vzájomnej dohode. Pri nich už priamo realizujú samotné aktivity.

Čomu sa babice venujú pri práci v nemocniciach?

Lucia Katreničová (uprostred) pri meraní tlaku. Foto: archív ACEC

V nemocnici sú mostom medzi pacientkou a nemocničným personálom. Dôležité je, že rozprávajú rómsky a búrajú rečovú bariéru. Má to pozitívny vplyv hlavne na deti, ktoré ovládajú väčšinou len svoj materinský jazyk. Prekladajú dieťatku všetko, čo sa s ním bude robiť, aby to chápalo a cítilo sa v bezpečí. Snažia sa deťom spríjemniť samotný pobyt v nemocnici, pripravujú im rôzne voľnočasové aktivity s prihliadnutím na ich zdravotný stav. Na gynekologickom oddelení sú aj mediátorkami, korigujú samotné návštevy, pomáhajú mamičkám, aby mali chvíľocku pre seba a postrážia bábätká, pomáhajú klientkam po pôrode s hygienou, snažia sa mamičkám ukázať ako sa správne starať od samého začiatku o novorodenca, ako ho správne prebaľovať, polohovať, umývať. Vykonávajú čokoľvek v rámci starostlivosti o matku a dieťa. Naše babice bývajú aj pri samotných pôrodoch a sú pre klientky blízkou osobou a ich morálnou oporou.

Ako zdravotné sestry a lekári v nemocniciach vnímajú prítomnosť rómskych babíc na svojich oddeleniach?

Sme v pravidelnom kontakte s vrchnými sestrami oboch oddelení, s primárkou na pediatrii. Sama hodnotím túto spoluprácu ako výbornú, pretože babice sú pre nemocnice prínosom. Veľmi nás tešia pozitívne ohlasy na prácu našich babíc. Samozrejme, je to dlhodobá spolupráca, počas ktorej si aj personál nemocnice musí zvyknúť na prítomnosť pomocníčok na oddeleniach. Má to veľký význam, pretože tlak na nemocničné prostredie je v poslednej dobe veľký aj z toho dôvodu, že nemocnice sú často preplnené pacientmi a nemocničný personál je značne vyčerpaný.

Splnil tento projekt ciele, ktoré ste si stanovili?

Snažíme sa o to, aby naše babice boli stále motivované, čo sa nám darí, pretože vidíme s odstupom času prvé úspechy. Je to náročná práca, kde úspech nie je viditeľný hneď. Motiváciou pre naše babice je to, že po niekoľkomesačnej práci vidia napredovanie a úspechy samotných detí, ale i matiek. A to ich motivuje a ženie napred.

Text: Martin Fočar

Riaditeľ múzea Martin Korčok: Keď niekto vo svojej rétorike napáda iných, treba spozornieť a zakročiť

Riaditeľ Múzea holokaustu v Seredi a etnológ Martin Korčok približuje v rozhovore kľúčové dejinné udalosti, ktoré viedli k druhej svetovej vojne, holokaustu a utrpeniu miliónov ľudí. Po nástupe Hitlera k moci v Nemecku začali postupne slúžiť zlu niektorí právnici, lekári, antropológovia či pedagógovia. Dejinná skúsenosť nám ukazuje, že rasové útoky by nemali zostať nepovšimnuté a už v zárodku sa voči nim treba ostro vymedziť. Nesmieme dopustiť šírenie nenávisti voči komukoľvek a odoberanie základných ľudských práv žiadnemu človeku pre jeho inakosť.

V roku 1935 boli v Nemecku prijaté norimberské antisemitské zákony, ktoré zbavovali ľudských práv Židov, Rómov a osoby takzvaného neárijského pôvodu. Aké dopady mali tieto zákony na obyvateľov Európy?

Legislatíva, ktorá sa v tom období prijímala, bola silne diskriminačná v podstate proti každému, proti komu sa v tom období prijímali zákony. Záležalo od miesta v rámci Európy a akým spôsobom dané krajiny, miestne správy a samosprávy zákony prijímali a vykonávali. U Židov to bolo tak, že na území celej Európy boli na základe konferencie vo Wannsee odsúdení na smrť už len preto, že sa narodili. To znamená, že každý jeden príslušník židovského národa, ktorý sa narodil a bol evidovaný ako Žid, mal zomrieť. Dokonca sa viedla aj presná štatistika a súpis Židov v jednotlivých krajinách Európy. Pokiaľ išlo o Rómov, veľmi záležalo od miestnej správy alebo samosprávy. V niektorých krajinách Rómov vraždili, z ďalších ich deportovali a boli štáty, v ktorých likvidácia Rómov začínala paradoxne až ku koncu vojny. Rovnako to bolo aj na území Slovenska, keď Rómov začali likvidovať hlavne v období rokov 1944 – 1945, lebo ich deportácie z územia Slovenska neboli.

Stotožnilo sa nemecké obyvateľstvo s týmito zákonmi?

Z môjho pohľadu sa niektorí ľudia s nimi stotožnili, niektorí asi menej, ale určite boli aj takí ľudia, ktorí ich odmietali. V čase, keď bola prijímaná samotná legislatíva boli procesy už v takom štádiu, že aj tí ľudia, ktorí nesúhlasili sa báli čokoľvek povedať, pretože mohli byť postihovaní.

Preto je veľmi dôležité, aby k takýmto udalostiam vôbec nedošlo a je nevyhnutné odsudzovať zlo už v samotnom zárodku. Potom už môže byť neskoro.

Čo sa dialo v Nemecku od zavedenia týchto zákonov do začiatku vojny?

Pokiaľ išlo o Rómov, bol zostavený špeciálny vedecký tím pod vedením doktora Rittera, ktorý obchádzal rómske komunity a snažil sa dokázať rozdiel Rómov na základe rasy. Vykonávali sa rôzne merania a porovnávanie z oblasti fyziognómie, napríklad veľkosti tváre, farby očí a vlasov. V začiatkoch odnimali Rómom deti na prevýchovu. Výsledky ich výskumov boli také, že Rómovia sú neprevychovateľní asociáli, a takým spôsobom k nim potom pristupovali. Takto ich vyčlenili zo spoločnosti, a tým mnohých odsúdili na smrť.

Na základe čoho sa začal používať termín holokaust?

Termín holokaust sa na začiatku používal na vyražďovanie židovského obyvateľstva s tým, že každý jeden Žid bol odsúdený na smrť. Neboli žiadne výnimky a všetko to smerovalo ku „konečnému riešeniu židovskej otázky“ tak, ako bolo dohodnuté na konferencii vo Wannsee začiatkom roku 1942.

Po vojne, najmä počas norimberských procesov, nebolo ešte použité slovo holokaust. Používal sa termín zločin proti ľudskosti a taktiež po prvýkrát odznelo slovo genocída. Termín holokaust vypracovali až dvaja židovskí právnici, ktorí študovali vo Lvove, a tak sa im podarilo prežiť vojnu mimodostahu Tretej ríše. Väčšina obvinených

z týchto procesov bola teda prvýkrát v histórii odsúdená za zločiny proti ľudskosti.

Ak sú vykonávané nepravosti na ľuďoch len za to, kým sú, nemalo by sa to zamlčať a kedykoľvek po dolapení páchateľa by malo dôjsť k jeho odsúdeniu, aj spätne. Neskôr sa začalo odsudzovať aj za genocídu, keď dochádzalo k vyhladzovaniu celého etnika ľudí. Slovo holokaust sa na začiatku vo všeobecnosti používalo práve na zvýraznenie toho, čo sa dialo počas vojny so židovským obyvateľstvom. Dnes už ale vieme, že okrem Židov boli likvidované aj ďalšie skupiny ľudí, medzi ktorými boli aj Rómovia.

V súčasnosti neexistujú presné záznamy, koľko Rómov bolo zavraždených. Momentálne je to pol milióna Rómov, no toto číslo môže byť iné, podľa výsledku ďalších bádání a získania ďalších informácií. Neexistovala žiadna evidencia, len všetkých nahnali do vagónov, ktorými boli premiestnení a následne boli v priebehu niekoľkých hodín zlikvidovaní.

Presný počet obetí nikdy mať nebudeme. Nie je však podstatné mať presné čísla, lebo už vražda jedného človeka je hrozný zločin. A keď sa zamyslíme nad vraždami toľkých ľudí a na základe legislatívy, ktorá existovala, potom sa ten zločin nedá ničím ospravedlniť. Lebo za každým jedným číslom je ľudská bytosť so svojím osudom a pocitmi. Preto na to nikdy nesmieme zabudnúť.

Zodpovednosť za vyhladzovanie národov nesú iba príslušníci nacistickej Tretej ríše?

V danom období fungoval určitý režim a existovala legislatíva, na základe ktorej žiaľ dochádzalo k vraždeniu veľkého množstva ľudí. Na celom tomto procese sa spolupodieľali mnohí ľudia s rôznym vzdelaním a na rôznych pozíciách. Preto je veľmi náročné odpovedať na túto otázku konkrétne. V každom jednom prípade sa na to treba pozeráť jednotlivo. Pokiaľ ide o ľudí, ktorí deklarovali, že sa nacistickým režimom nemajú nič spoločné, ale aj napriek tomu sa spolupodieľali na celej vražednej mašinérii, tak áno, vtedy sú vinní aj oni. No všetko treba dokázať.

Dalo sa zabrániť najväčšej cieľenej a hromadnej likvidácii v dejinách ľudstva?

Je veľmi dôležité spozornieť už vtedy, keď sa v spoločnosti deje nejaká anomália, napríklad už len to, keď niekto vo svojej rétorike napáda inú skupinu ľudí pre čokoľvek, pre náboženstvo, farbu pleti, rasu a iné. Už vtedy je treba spozornieť a zakročiť. V demokratickej spoločnosti by sme mali takéto slová a činy ostro odsúdiť a netolerovať to. Lebo teraz už vieme, kam to môže zísť.

Mali nemeckí lekári nejakú schému, podľa ktorej bolo určené, že je niekto Róm?

Lekári, vedeckí pracovníci, antropológovia vtedy skúmali Rómov na základe rasy. Prebiehali mnohé veľmi podrobné výskumy, na základe ktorých určovali, kto do tejto rasy patrí a kto nie. Na základe výsledkov týchto výskumov bola vypracovaná legislatíva, ktorá sledovala aj to, koľkí starí rodičia boli rómskeho pôvodu. Išlo o miešancov prvého alebo druhého stupňa, čo sa určovalo podľa počtu starých rodičov, čiže či boli štyria, traja, dvaja alebo jeden. Aj podľa toho sa na základe legislatívy určovalo, ako sa k nim správať a aké postihy boli pre koho určené.

♦ Martin Korčok.
Foto: archív Múzea holokaustu v Seredi

Kedy boli Rómovia deportovaní do tzv. cigánskeho tábora?

Ide o tábor v Dubnici nad Váhom, ktorý vznikol v novembri 1942 po vypuknutí Slovenského národného povstania ako zaisťovací tábor pre Rómov. Fungoval do 8. apríla 1945, do oslobodenia mesta. Podmienky v danom tábore boli veľmi kruté. Išlo najmä o správanie sa dozorcov k väzňom. V rámci otrasných podmienok v tábore prepuklo aj mnoho chorôb, jednou z nich bol škvrnitý týfus. Nakazených ľudí separovali s odôvodnením, že ich berú do nemocnice. Namiesto do nemocnice ich odviekli na miesto ich popravy veľmi krutým spôsobom. Spätne sa zistilo na základe odkrytia tohto masového hrobu, že z 26 ľudí, ktorých v ňom našli, bolo len 18 zastrelených. Ostatní boli dobíť a niektorí pochovaní zaživa, takže umierali veľmi krutým spôsobom.

Podobný tábor bol zriadený aj v Hodoníne. Aké pomery vládli v tomto tábore?

Podmienky v tábore v Hodoníne na území Protektorátu Čiech a Moravy, aj podľa mojej osobnej návštevy a rozhovorov s ľuďmi, ktorí sa tejto téme venujú, boli tiež veľmi zlé. Ale je rozdiel medzi tým, čo sa dialo na území protektorátu a na území Slovenska, pretože Rómovia, ktorí žili na území protektorátu boli vo veľkom deportovaní. Približne 90 % Rómov, ktorí žili na území protektorátu pred vojnou, bolo počas nej zavraždených. Takže v súčasnej Českej republike bolo počas druhej svetovej vojny vyražďovanie Rómov skutočne veľmi tragické.

Čoho sa museli Rómovia počas druhej svetovej vojny na Slovensku vzdať a aké práva im boli odobraté?

Jednotlivé zákony a nariadenia vychádzali postupne, niektoré boli s miestnou platnosťou, iné s regionálnou či celoslovenskou. Prvým takýmto nariadením z 23. júna 1939 bolo vykazanie všetkých Cigánov do domovských obcí a zákaz obchodovania s koňmi. Značná časť rómskej populácie vtedy obchodovala s koňmi, preto to bol veľký zásah do ich každodennej obživy a spôsobu života. No týmto nariadením perzekúcia iba začala a pokračovala mnohými inými zákonmi a nariadeniami.

Na základe branného zákona č. 20/1940, ktorý sa týkal Rómov a Židov žijúcich na území Slovenska, Rómovia nastupovali do takzvaného 6. pracovného práporu. Bol určený pre všetkých chlapcov, ktorí ešte nedovršili osemnásť rokov. Po nastúpení na vojnu nedostali zbrane a výcvik ako ostatní vojaci, ale krompáče a lopaty, pretože sa podieľali na nútených prácach na území celého Slovenska. Stavali cesty, železnice, letecké a mnohé dôležité budovy. Podmienky v týchto pracovných práporoch boli kruté, pretože velitelia sa k daným rómskym a židovským chlapcom správali ako ku zvie-

ratám, pre nich neboli ľuďmi. Ale aj medzi strážcami sa občas našli féroví ľudia.

Existovala aj takzvaná pracovná povinnosť, na základe vyhlášky z 18. júla 1940, ktorá špecifikovala, kto je vlastne Cigán. Podľa nej je príslušníkom cigánskej rasy ten, ktorý pochádza z nej po oboch rodičoch a žije kočovným alebo usadlým spôsobom života, ale vyhýba sa práci. Je dôležité povedať, že o tom, kto bol považovaný za asociála, ktorého zahrnuli do tejto vyhlášky, rozhodovali notárske úrady, žandárske stanice alebo obecná samospráva. To znamená, že ak ste sa nepáčili niektorému z ľudí v danej inštitúcii, mohol vás tam automaticky zaradiť.

V Slovenskom národnom povstaní bojovali aj Rómovia a Židia. Čo ich k tomu viedlo? Čo sa s nimi stalo, keď boli chytení?

Na Slovensku sa témou rómskeho holokaustu počas druhej svetovej vojny nezaoberala žiadna iná inštitúcia, a tak sme v našom múzeu holokaustu počas minulých rokov rozšírili badanie židovského holokaustu aj o rómsku problematiku. Je dôležité, aby sa na to nezabúdalo a aby sa aj ďalšie generácie dozvedeli a poučili z toho, čo za zverstvá sa diali počas druhej svetovej vojny.

Z výpovedí židovských občanov vieme, že keď vypuklo Slovenské národné povstanie, pridali sa k nemu skoro všetci mladí Židia. Nie kvôli nejakému veľkému hrdinstvu, ale pretože inú možnosť nemali. Vedeli, že ak by bolo potlačené povstanie a obnovia sa deportácie, tak ich čaká istá smrť, ktorá prebiehala hlavne na území Poľska v koncentračných a vyhladzovacích táboroch, odkiaľ mali tieto informácie.

Rovnako sa do povstania pridávali v celých skupinách aj mladí rómski chlapci a dievčatá. Keď boli chytení, tak sa často stalo, že boli zavraždení spolu so Židmi a hodení do masových hrobov. Takéto hroby sú napríklad v Kremničke pri Banskej Bystrici alebo v Nemeckej na ceste z Banskej Bystrice, masové hroby sú aj na židovskom cintoríne vo Zvole. Osud Rómov a Židov v druhej svetovej vojne bol v mnohých prípadoch podobný.

Majú Rómovia a Židia niečo spoločné? Prečo mali vtedajšie nacistické špičky taký záujem o vyhladenie práve týchto dvoch národov?

Osobne si myslím, že preto, lebo Rómov a Židov aj na základe vtedajšej legislatívy považovali za cudzí element, ktorého sa chceli zbaviť. Keď vychádzame z Hitlerovho diela Mein Kampf, ktoré napísal vo väzení, niekoľkokrát je v ňom spomenutá hlavne jeho nenávisť voči Rómom a Židom. Mnohí tvrdia, že keby sme brali do úvahy len Hitlerovo dielo, ktoré vytvoril a opisuje v ňom, kam mali niektoré veci viesť, už vtedy mali ľudia spozornieť.

Text: Martin Fočar

Kaderník Dalibor Ferenc: Nevie, odkiaľ beriem tú silu. Keď ma vystrie, postavím sa a idem ďalej

♦ „Keby chceli, môžu si zobrať peniažky na podnikanie z úradu práce tak, ako som to urobil ja a spraviť si podnikateľský zámer. Potom si môžu otvoriť vlastný biznis alebo sa zamestnať v kaderníctve,“ uvažuje Dalibor

V osemnástich odišiel Dalibor Ferenc do Anglicka, kde brigádovoľ v pakistanskom barberskom salóne. Po návrate sa evidoval ako nezamestnaný a po pol roku si v Bratislave urobil kadernícky kurz, ktorý mu preplatil úrad práce. Pred šiestimi rokmi otvoril vlastný salón v Liptovskom Hrádku. Niekoľko rokov sa na vysnívanú profesiu pripravoval a v začiatkoch podnikania zdolával ne jeden podraz od okolia. Najväčšie problémy mal pri hľadaní nájomných priestorov v malom meste – prvý prenajímateľ nechcel uzatvoriť oficiálnu zmluvu, ďalšia príležitosť spadla pre nesúhlas nájomníčky susedného obchodu. „Obchodníčka s textilom nechcela mať vedľa Cigána. Mal som z toho nervy a aj som o tom hovoril v Denníku N a na romea.cz.“ Zažil niekoľko pádov, ale vždy sa postavil na nohy. V marci 2023 otvoril dvadsaťsedemročný Dalibor svoj prvý akreditovaný kadernícky kurz a v apríli štartuje ďalší.

Vaše kurzy sú financované z úradu práce v rámci Národného projektu Nestrať prácu – vzdelávaj sa. Aby ste ich mohli organizovať, bolo potrebné splniť podmienky stanovené ministerstvom školstva. Bolo to ťažké?

Akreditáciu som plánoval vyše roka. Pred dvoma rokmi som získal lektorské minimum, s ktorým môžem vyučovať. S organizačnými vecami mi pomáha môj bratranec Vladimír Forró, s ktorým sme tento plán začali pripravovať. Nevedeli sme ako na to, a kto by nám mohol urobiť projekt na akreditáciu a nahodiť to do elektronického systému ministerstva školstva. Vygúglil som si, kto už akreditácie má a našiel som jednu pani v Košiciach, ktorá mi s tým pomohla. Podaním žiadosti som musel mať splnené

♦ Zľava Dalibor Ferenc a Martina, Adrián a Matúš z prvého kaderníckeho kurzu

podmienky – päťročnú prax, lektorské minimum a mimoškolské vzdelávanie v živnosti, rovnako aj školiacu miestnosť, a internet. Akreditačná komisia mi potom poslala vyrozumienie, že ma schválili.

V marci 2023 ste otvorili prvý kadernícky kurz s tromi frekventantmi. Aká je časová dotácia kurzu a čo ich učíte?

Moji študenti sú evidovaní na úrade práce a prihlásili sa z vlastného záujmu. Kurz je dvojmesačný, má 450 hodín. Máme za sebou 65 hodín teórie a teraz sme začali praktickú časť (farbenie a melírovanie). V rámci teórie sa preberajú kožné choroby a kožné zmeny (40 hodín) a hygiena a epidemiológia (25 hodín). Na farbenie a melírovanie máme asi 60 hodín, potom pokračujeme s pánskym a dámskym strihaním. Na konci kurzu budú skúšky – písomné, ústne aj praktické a absolventi dostanú osvedčenie s celoštátnou platnosťou.

Pre koho je určená dotácia z Národného projektu Nestrať prácu – vzdelávaj sa?

Teraz môžu chodiť do kurzu aj ľudia, ktorí robia aktívne práce a dávka v hmotnej núdzi im zostane. Aj živnostníci, matky na materskej alebo zamestnaní ľudia môžu

čerpať kurzovné zadarmo, to je novinka. Postup je taký, že záujemca o školenie príde, ja mu potvrdím, že mám voľné miesto a môže ku mne nastúpiť. Úrad práce preplatí po zložení skúšky frekventantovi cestovné a stravné.

Máte medzi vašimi kolegami ľudí, s ktorými sa môžete poradiť?

Mám školiteľa, ktorý má veľké skúsenosti a držím sa jeho rád. Všetko, čo hovorí vychádza. Radím sa s ním aj o miešani farieb alebo alergiách na farby. Napríklad o tom, čo robiť, ak sa u zákazníčky spustí alergická reakcia. Predišť sa tomu dá tak, že u novej klientky urobím deň vopred test na malom kúsku pokožky. Školiteľ mal takúto skúsenosť a povedal mi, ako to mám riešiť. Cez telefón mi poradí aj lektorka, ku ktorej som chodil na kurz. Ak mám nejaký problém, zavolám jej. Ona mi vždy poradí.

Ako ste zvládli obdobie covidu?

Veľmi ťažko. V marci 2020 nás zatvorili a v roku 2022 otvorili. Do roboty som prišiel s tým, že som mal dlhy. Predtým, než zatvorili kaderníctva som nakúpil tovar za dvetisíc eur. Bola akcia, že ak kúpite tovar za dvetisíc eur, môžete ho

♦ Farbenie hlavy. Na stoloch je papierik so zadáním a cvičná hlava – figurína s ľudskými vlasmi na skúšanie farbenia. Strihať sa budú učiť pod dohľadom Ferenc na dobrovoľných zákazníčkách

splácať po päťsto eur a dostať umývadlo alebo kreslo. Ja som sa toho chytil, ale o dva týždne nás precovid zatvorili. Prvú splátku som zaplatil, na druhú už nebolo: prišiel exekútor a penále. Z dvoch tisíc bolo tritisíc, potom štyritisíc. Dva roky som sa s tým pasoval a potom som musel ísť do bankrotu. Čerpal som osemstoeurovú dotáciu od štátu pre živnostníkov, ale z toho nevyžijete, keď máte platiť odvody a nájomné za byt a zatvorený salón.

Ako ste motivovali klientov, aby po uvoľnení covidových opatrení ku vám začali znova chodiť?

Na Facebooku mám akciu Zdieľaj a vyhraj, v ktorej ponúkam možnosť vyhrať rôzne kozmetické produkty za zdieľanie mojej stránky Kadernícky salón DalinDo. Mňa to zviditeľní a oni môžu získať olejček na vlasy alebo ostrihanie zadarmo. Mám tiež zákaznícke kartičky, do ktorých dostane klient dvojeurový kredit za každú návštevu. Keď sa karta dobije na 14 eur, môže z nej mŕňať.

Čoskoro po pandémie prišla energetická kríza. Kde beriete silu zvládnuť tieto šokové situácie?

Neviem, odkiaľ beriem tú silu. Asi som taký typ, že tu ma vystrie a tam sa postavím a idem ďalej.

V januári 2023 mi prišla faktúra na zálohové platby za elektrinu. Mesačné zálohy mi stúpili zo 45 eur na 180. Prenajímateľka priestorov môjho kaderníctva tiež chcela zvýšiť nájomné aj poplatky za kúrenie. Vtedy som oznámil, že v takom prípade tu automaticky končím, lebo to už nezvládnem. Majiteľka domu ustúpila a o tri týždne mi prišla nová faktúra za elektrinu s tým, že znovu budem platiť zálohy 45 eur mesačne.

Kto vám bol v ťažkých obdobiach oporou?

Pomohla mi rodina. Mama mi dala pokladnicu zo svojho podnikania a pomohla mi zariadiť salón, podporovala ma finančne aj psychicky. Úrad práce mi na začiatku pokryl výdavky na odvody do zdravotnej poisťovne, nájomné a kúrenie. Pani Klocková z Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v Liptovskom Mikuláši mi poradila pri podnikateľskom zámere. Po rokoch som si už kúpil nový nábytok sám a mám aj novú elektronickú pokladnicu.

Text: Ingrid Ďurinová, foto: J. V. Durina

Bude z Jarovnic o pár rokov mesto?

O obci Jarovnice v okrese Sabinov sa hovorí, že má najväčšiu rómsku osadu na Slovensku. Do povedomia verejnosti sa dostala v roku 1998, kedy počas povodní zabynulo 50 Rómov. V roku 2010 sa Florián Giňa uchádzal v komunálnych voľbách o post starostu. Obyvatelia obce ho zvolili, a tak po pätnástich rokoch vystriedal predchádzajúceho starostu. Po jeho zvolení zaujímalo médiá hlavne to, či bude vedieť prečítať slub starostu a tiež výška jeho platu. Dvanásť rokov od nástupu Giňu do funkcie riadia obec rómski poslanci, rómsky starosta a rómsky zástupca starostu. „Keď ma prvýkrát zvolili, Nerómovia verili, že je to zlé, keď vybral Róm. Že teraz všetko skončí a oni tam už nebudú môcť existovať, ani zábavy si nebudú môcť urobiť. Mysleli si, že vykradnem pokladnicu a zmiznem. Dávali mi pol roka, kým odídem z úradu. Nuž, som tam už dvanásť rokov. A ďalšie štyri roky mám pred sebou,“ hovorí starosta obce Jarovnice Florián Giňa.

Nový začiatok

Florián Giňa pracoval v neziskovej organizácii, pomáhal robiť zdravotnú osvetu u Rómov. Organizoval aktívne práce, aby sa Rómovia mohli zamestnať. Rómovia v obci to za predchádzajúceho starostu podľa neho nemali ľahké. Nemohli prísť ani na obecný úrad, pre Rómov sa podľa Giňu nič nerobilo. Nechcel to už ďalej tolerovať, a preto sa v roku 2010 rozhodol kandidovať na funkciu starostu. A ľudia, obyvatelia obce, mu dali dôveru.

„Robí sa postupne, pretože u nás je ešte viac Rómov. Spolu je nás takmer osemtisíc. Postupne sa všetko spraví. Teraz sa stavajú byty, postavili sme škôlku, cesty, chodníky, všetko, čo je potrebné sa realizuje, zatiaľ čo predtým sa nerobilo nič,“ spomína starosta. Dodáva, že ak by pre obec nič neurobil, nedostal by dôveru v ďalších voľbách. Svoje kreslo starostu obhájil aj v posledných komunálnych voľbách na jeseň 2022, čo je zna-

◆ Florián Giňa

kom pretrvávajúcej dôvery obyvateľov obce. „Som starostom aj pre Nerómov, aj pre Rómov. Som starostom celej obce. Teraz však môžem poďakovať aj Nerómom, pretože mi opäť, tak ako v minulosti, dali svoje hlasy,“ vysvetľuje.

Koniec Jarovnic?

Keď obec prevzal v roku 2011, ľudia si mysleli – hlavne nerómska časť obce –, že je to pre nich koniec a obec bude upadať. „Presvedčili sa, že sa nestalo to, čo si na začiatku hovorili, že Róm prinesie koniec Jarovnic. Dnes sa majú lepšie, než voľakedy,“ hovorí dlhoročný starosta.

Giňa motivuje záujemcov o post starostu či starostky v iných obciach. Ak sa má udiat zmena, hovorí, musia k tomu prispieť aj samotní Rómovia. Záujem o Róma by nemal byť len tesne pred voľbami, a potom sa štyri roky nič neudeje. „Je dôležité, čo má človek v hlave, akým spôsobom komunikuje. Sú určité veci, ktoré muž zvláda lepšie, no sú veci, ktoré lepšie robí žena. Ženy dokážu lepšie komunikovať, aj s mužmi to vedia lepšie a mužovi neostáva než ustúpiť. Nemôže predsa na ženu útočiť, kričať. Poctivý chlap

toto dodržiava. Muži sú zas takí, že sa dokážu spojiť,“ myslí si.

Nerómsky starosta, česť výnimkám, podľa Giňu navštívi Róm iba pred voľbami. Vtedy im povie, že im chce pomáhať, vypočuje ich a oni ho zvolia. No keď sa už do funkcie dostane, všetky sľuby skončia.

„Pre Rómov už neurobí nič, len pre svojich. Ale ak je starostom Róm, ten veľké rozdiely nerobí. V podstate žiadne rozdiely nerobí. Vidí človeka a nerozdeľuje, či ide o Neróma alebo Róma. Pomáha každému,“ spresňuje.

Konkurencia

Podľa Floriána Giňu je už v obci iná situácia a konkurenciu má v samotných Rómoch, ktorí sa tiež uchádzajú o funkciu starostu.

„Myslia si, že hocikto z nich si poradí rovnako ako ja. Ale nie je to celkom tak. Táto práca je náročná. To nie je len tak, že niečo spravím a už bude všetko. Poslanci musia byť na vašej strane. Nejaké štyri roky dozadu sme mali deväť rómskych poslancov a štyroch nerómskych. Ale tí štyria mi viac pomohli, ako naši. Pretože štyria Rómovia z deviatich boli proti mne, za nič nezahlasovali, ale pre Rómov niečo chceli. Musí byť ošetrované aj toto –

dobre si ľudí vybrať, aj medzi Rómami. V súčasnosti máme dvanásť poslancov a všetci sú Rómovia. Ja som Róm, aj oni sú. Dúfam, že tieto štyri roky sa bude inakšie pracovať, že sa tým Rómom bude trochu lepšie žiť. Vieme, že v obci Jarovnice je naozaj vysoký počet obyvateľov. Je ich už toľko, že sa môžeme z obce stať mestom,“ upozorňuje Giňa.

Z obce mesto?

Florián Giňa má plán urobiť z obce mesto. Podmienky na štatút mesta podľa jeho slov spĺňajú už teraz. Hnevá ho však neustála negatívna medializácia obce, vraj sú tam len chatrče.

„U nás sú Rómovia, ktorí sú miliónári a sú takí, ktorí nemajú nič a bývajú ako bývajú. Vieme, že komunizmus skončil pred tridsiatimi rokmi a Rómovia sa nepozdvihli, naopak, ich úroveň ešte poklesla. Štát sa o Rómov nestará, zamestnať ich nechce nikto. Pre inú farbu pleti? Ale my pracujeme rovnako ako iní. Tak neviem, prečo ich takto vylučujú. Dali sme sa na výstavbu bytov, chceme bývanie zmeniť. Počítam ešte také tri roky a požiadame o pridelenie štatútu mesta,“ predstavuje starosta Jarovnic svoje plány.

Giňa priznáva, že sa našli rodiny, ktoré sa rozhodli po jeho zvolení z obce odísť. Ich domy si kúpili miestni Rómovia. Podľa jeho slov je to slobodné rozhodnutie každého obyvateľa, či v obci zostane alebo pôjde bývať inde. „Ak človek nie je spokojný, má predsudky a uznáva rasizmus, tak radšej opustí obec a predá svoj dom. Naši Rómovia, ak majú peniaze, domy kúpia a už bývajú v dedine. Zase nie všetci odchádzajú, iba tí, ktorí skutočne nenávidia Rómov. Preto to urobia a odídu. Prídu však do inej dediny a zistia, že ich tam nechcú. Nemajú cesty, nemajú vodu, nemajú kanalizáciu. Zistia, že v Jarovniciach im bolo lepšie ako v inej dedine. No to je ich vec, nikto ich nedrží a nepovie im, aby neodišli. Ak chcú, nech idú. No ja by som bol radšej, ak by ostali,“ zdôrazňuje Florián Giňa.

Iba rómska obec?

Podľa starostu budú Jarovnice o pár rokov čisto rómska obec. Už dnes, podľa jeho slov, je tam viac seniorov než mladých. „Či to bude dobre alebo nie, uvidíme potom. Ja nebudem vo funkcii navždy. Dnes som tu, zajtra už nemusím,“ zamýšľa sa. Mladí Rómovia z Jarovnic už majú maturitu a starosta hovorí, že ich motivuje k štúdiu na vysokých školách. On sám má vysokoškolské vzdelanie.

„Denne k nám chodia ľudia so žiadosťou o prácu. No úrad ich zamestnať nemôže. Chcú prácu, aj keď každý tvrdí, že Rómovia nechcú pracovať. Oni chcú pracovať. Mladým vravím, že ak budú teraz študovať, nech idú na pedagogické školy. Budeme rómskou dedinou, kto bude učiť naše deti? Chceme, aby boli učiteľmi v našich školách, aby učili deti. Nech idú ďalej v živote a nech z nich urobia takých, akými sú oni. Teraz našich motivujeme, aby sa išli učiť, dosiahli vzdelanie. Nech sa potom môžu venovať našim najmenším,“ plánuje starosta.

Text a foto: Roman Čonka

Má priateľov aj v osadách. Môžem sa spoľahnúť, že ma nesklamú, hovorí poslanec NR SR

Vladimír Ledecký

Vladimír Ledecký sa zviditeľnil po celom Slovensku a čiastočne aj vo svete (o jeho úspešnej integrácii Rómov v spišskej obci písali v amerických New York Times) ako úspešný starosta Spišského Hrbova v okrese Levoča. Výrazne zlepšil kvalitu života obyvateľov obce. Starostovia z celého Slovenska chodili k nemu na exkurzie a po rady. Rómov prijíma za seberovných a rozumie ich problémom, a tak vie nastaviť procesy obojstranne výhodnej spolupráce na úrovni obec - občan. „Obdivujem na nich, že keď sa na niečom dohodneme, platí to rovnako z mojej, aj z ich strany,“ hovorí poslanec národnej rady a predseda výboru pre sociálne veci a rodinu Vladimír Ledecký.

Spájanie Rómov a Nerómov je prioritou na Slovensku aj v Európe. Darí sa Slovensku naplňovať tento cieľ?

Myslím si, že ideálne to nie je. Všetci vidíme aké to je, máme sociologické merania, ktoré nám ukazujú, že to nie je dobré a nemôžeme byť spokojní. Ďalšie sociologické

◆ Vladimír Ledecký. Foto: FB / VL

Aj Rómovia vedia odvieť kus dobrej práce, hovorí starosta Rastislav Popuša

Drubé volebné obdobie vedie obec Ostrovany rómsky starosta Rastislav Popuša. V obci s vyše 1 600 obyvateľmi žije cez tisíc Rómov. Vyštudovaný pedagóg už nechcel počúvať, že sa veci v obci nedajú riešiť. „Chcel som jednoducho ukázať, že aj Rómovia sú dobrí manažéri a vedia pracovať,“ hovorí znovuzvolený starosta.

Počas prvého volebného obdobia urobil pre obec niekoľko projektov, ktoré pomohli všetkým obyvateľom. Aj to bol podľa neho dôvod, že ho vo voľbách volili nielen Rómovia, ale aj nerómska časť obce. Získal 600 voličských hlasov, jeho protikandidát 232. „Som za to vďačný. Nie iba Nerómom, ale všetkým obyvateľom, pretože som starostom pre celú obec, nie iba pre Rómov. Musíme pracovať pre všetkých ľudí v našej obci,“ upozorňuje.

Keď v roku 2018 vystriedal predchádzajúceho starostu Cyrila Reváka, ktorý obec riadil niekoľko volebných období, na ustanovujúcu schôdzu prišlo viac Nerómov ako Rómov. Bola to totiž zmena, ktorú síce mnohí predpokladali, keďže počet Rómov v Ostrovanoch je dlhodobo vyšší, ale nečakali, že príde už teraz. Ľudia sa pýtali, čo sa s nimi bude diať, čo sa stane? Obávali sa, že Nerómov z obce vyženú. „Myslím si, že sa odvtedy zlepšila úroveň celej obce. Nerád delím ľudí na Rómov a Nerómov, prsto všetkým obyvateľom. Samozrejme, je aj veľa negatívnych očakávaní, najviac medzi Nerómami, ktorí Rómovi veľmi nedôverujú,“ vysvetľuje starosta Popuša.

Aj rómsky volič má podľa jeho slov limity. Sú medzi nimi takí, ktorí by na jeho mieste radi videli seba. „Vždy sa nájde niekto, nevyhoviete každému na sto percent,“ konštatuje. Svojou prácou chce ale pohľad na svoju osobu zmeniť a dokázať, že je na správnom mieste. Popuša k tejto téme ešte dodá-

va: „Ak má človek svetlejšiu farbu pleti, život je ľahší. Na druhej strane treba povedať, že ak nebude jednota, nepodržia nás poslanci, nepodporia starostu v cieľoch, aby zlepšil život nielen jedným alebo druhým, ale všetkým – to prsto musí byť – tak sa veci nezmenia“.

Vraví, že u neho na úrade má otvorené dvere pre každého, či už občan príde osobne, alebo zatelefonuje. „Musíte postupne utvárať celok. Zakaždým tvrdím, že starosta, poslanci a obyvatelia sú jeden kolektív. Treba si povedať, čo sa dá urobiť hneď a čo až po nejakom čase,“ objasňuje Popuša.

Prečo Róm neuspel ako starosta už skôr?

Starosta obce Ostrovany sa zamýšľa nad tým, prečo rómsky starosta vedie obec až od roku 2018. Myslí si, že ľudia čakali na lídra, vodcu, učiteľa... „Čakali sme možno na človeka, ktorý by bol tým všetkým. Možno som prvý človek od nás, ktorý vyštudoval vysokú školu a Rómovia očakávali, že potrebujú nejakého vodcu. Možno si niekedy hovorili, že ak tam bude Róm, čo už len spraví? Čakali na kapitána, vodcu, lídra, že potiahne Rómov. A nielen ich, ale celú obec. Mojm cieľom je, použijem športovú terminológiu, dosiahnuť čo najviac. Aby sme boli najlepší v okrese, aby sa o nás hovorilo. Nie iba o negatívach, treba zverejňovať aj to pozitívne. Aby sa nehovorilo len o Rómoch a neporiadku, že Rómovia nechodia do škôl, Rómovia nepracujú. Skúsme opak. Rómovia chcú študovať, Rómovia chcú pracovať, Rómovia chcú byť múdri,“ vysvetľuje.

Motivácia pre iných

Človek v pozícii starostu musí mať podľa jeho slov víziu, čo chce dosiahnuť, a to nielen pre seba, ale pre obec. Kam má obec smerovať a ako sa má rozvíjať.

V Ostrovanoch sa rokmi mení situácia Rómov v miestnej osade.

♦ Rastislav Popuša

„Vidíme, že naše deti chodia do školy, že šoférujú autá, chodia na dovolenky. Toto nebolo zvykom ešte pred desiatimi rokmi. Neboli podmienky, neboli ešte na takej úrovni. Vidím našich mladých, ako idú do školy čistiť a dobre oblečení, idú s Nerómami, aj za ruky sa držia. Chodia spolu na prednášky, na vysoké školy. Vidíme úroveň v škole, ako naši mladí už učia naše deti. Je to neskutočný pohľad, vidieť rómskeho chlapca, ako učí rómske deti. Na toto som hrdý,“ teší sa starosta Popuša.

Predchádzajúcemu starostovi, ktorý viedol obec tridsať rokov sa podľa Popušu nepodarilo po-

zdvihnúť životnú úroveň Rómov. Lepšia situácia je až po jeho pôsobení v úrade. „Naše deti vidia tých, ktorí ich doučujú ako svoje vzory. Vzory ich ťahajú hore. Aj ty môžeš byť ako ja, aj ty si môžeš kúpiť auto. Aj ty môžeš bývať v novom, aj ty si môžeš vyraziť kedykoľvek do kina, do reštaurácie, ísť na dovolenku,“ spresňuje.

Budú Ostrovany rómskou obcou?

Majoritou v obci sú už dávno Rómovia. Rastislav Popuša tvrdí, že každý má právo rozhodnúť sa slobodne. Sú rodiny, aj rómske, ktoré si lepší život našli v zahraničí. Ľudia by preto mali zvážiť aj to,

že ak sa rozhodnú odísť do inej obce, či tam dostanú rovnaké služby ako v Ostrovanoch. Či tá obec bude mať inžinierske siete – vodu, kanalizáciu, školu, škôlku.

„Ak budem mať možnosť bývať v Bratislave, platiť za bývanie tisíc eur, tak budem. No ja chcem bývať tu, blízko mojej mamy, môjho otca, vychovať tu deti. Ukázať im, ako vyrastali moji rodičia,“ hovorí. Situácia Rómov v obci sa teda podľa Rastislava Popušu zlepšuje a nie je dôvod, aby ľudia z obce odchádzali. „Naši Rómovia sa učia, naši Rómovia chodia do zahraničia. Dosahujú dobré výsledky,“ dodáva starosta.

Text a foto: Roman Čonka

merania nám zase ukazujú, že celá naša spoločnosť je nespokojná s autoritami, nespokojná so systémom. Slovníci sú najmenej spokojní v celej Európe. Napriek tomu stále treba hľadať cesty k zblížovaniu a stále treba robiť projekty, kde sa jednotlivé národnosti môžu spoznávať a vzájomne obohacovať.

Rómovia sú známi tým, že vynikajú hudbou, tancom a spevom. Čo by potrebovali ešte urobiť, aby boli vnímaní v rámci Európy a možno aj sveta v pozitívnom svetle?

Poznám Rómov, ktorí si skôr zarábajú svojím intelektom a sú vzdelaní, takže je mylné vidieť ich iba v hudobnej brandži. Treba dosiahnuť to, aby viac Rómov dostávalo príležitosti k zlepšeniu kvality života. Všetci vieme, že základom sú zručnosti, ktoré nám vštepovali rodičia od malička. Čiže ak deti nežijú v zdravom prostredí, ťažko asi budú dosahovať dobré výsledky. Ďalej je treba zaviesť správny vzdelávací systém, dajme tomu už od troch rokov, aby navštevovali škôlku. Na školách doplniť asistentov, intenzívne sa venovať výučbe a to sa potom pozitívne prejaví aj v dospelosti. Celý život je založený na troch aspektoch, deti chodia do školy, a tá ich posúva v raste a vo vedomostiach, po druhé to je

adekvátne bývanie a po tretie to je práca, ktorá nás dokáže uživiť. Ak teda majú Rómovia prácu, dokážu si aj bez pomoci zabezpečiť pekné bývanie.

Majú Rómovia na Slovensku dostatok príležitostí, aby sa mohli presadiť?

Máme dostatok príležitostí vtedy, ak dokážeme rozvíjať svoje schopnosti naplno. Avšak štartovacia čiara nie je rovnaká u všetkých. Rómovia majú problém, že žijú v prostredí, ktoré im nedokáže dať to, čo väčšinovej populácii. Nemajú také materiálne možnosti a väčšina z nich si toho veľa nemôže dovoliť. Kognitívne a jazykové zručnosti sú u tejto skupiny obyvateľstva taktiež prekážkou. Z toho vyplýva, že príležitosti môžu byť rovnaké, ale štartovacia čiara je rozdielna a tým pádom sú reálne obmedzovaní v tom, aby si mohli vylepšiť svoj sociálny status.

Máte blízky vzťah k rómskej kultúre?

Milujem rómsku hudbu. Dá sa povedať, že je môjmu srdcu najbližšia, priťahuje ma na nej jej otvorenosť. Je spojená s tým, že sa pri nej stretáva rómska komunita a dokáže si podmaniť publikum bez ohľadu na národnosť. Či sa to niekomu páči alebo nie, rómska hudba vyvoláva takú atmosféru, že aj väčšinová populácia takmer

okamžite podlieha jej prítiažlivým rytmom aj vtedy, keď nie sme práve naladení na jej vnímanie.

Pochádzate z regiónu Spiš, kde žijú početné komunity rómskeho obyvateľstva. Dá sa povedať, že ste s nimi vyrastali od malička. Je nejaká typicky rómska vlastnosť, o ktorej by ste mohli povedať, že vám je blízka?

Ja mám niekoľko priateľov Rómov, ktorí žijú v osadách. Obdivujem na nich, že keď sa na niečom dohodneme, platí to rovnako z mojej, aj z ich strany. Po niekoľkých mojich skúsenostiach sú takí oddaní, že by doslova život za mňa položili. Táto vlastnosť je mne najbližšia a môžem sa spoľahnúť na to, že ma v živote nesklamú. Oni ako keby cítili, čo človek potrebuje, dávajú svoje srdce, ak si ho dokázate získať.

Ako si možno získať sympatie a priateľstvo človeka z rómskej komunity?

Úprimným správaním. Povedať otvorene, čo sa mi páči, čo sa mi nepáči. Ak ho beriem ako seberovného, normálneho človeka, ktorý síce žije v horších podmienkach, ale keby sa narodil o ulicu ďalej, tak je z neho osobnosť, ktorá nemá problém so sprá-

♦ Archívna fotografia RNL

vaním, vzdelaním a plnohodnotným zaradením sa do života.

Vnímate za posledné roky, že sa zvýšila životná úroveň u rómskeho obyvateľstva?

Áno, sledujem pozitívny trend a vidím zvýšenú úroveň. Mám pocit, že akútne problémy niektorých segregovaných osád sa aspoň sčasti zmiernili. Ak by sa systematicky pracovalo v týchto marginalizovaných lokalitách, mohli sme sa už posunúť oveľa viac.

Text: Martin Fočar

Jazyková bariéra oberá rómskych žiakov o entuziazmus, hovorí Júlia Čurillová, riaditeľka ZŠ Bystrany

Podľa Júlie Čurillovej majú deti strach vyjadrovať sa pre veľkú jazykovú bariéru medzi žiakmi a učiteľmi. Škola preto zamestnáva inkluzívny tím zložený z odborných zamestnancov a asistentov učiteľa ovládajúcich rómsky jazyk. Ako predstaviteľka inštitúcie má ambíciu vytvárať bezpečné a príjemné prostredie pre svojich žiakov, aby mohli zažívať pocity dôvery, otvorenosti a úspechu. Čurillová v rozhovore zmieňuje aj médiá, ktoré by mali ukazovať úspešných Rómov a od rómskej inteligencie očakáva aktivity zamerané na zlepšenie kvality života všetkých Rómov.

Navštevovali Základnú školu Bystrany vždy iba Rómovia, alebo ste mali aj žiakov z majority?

V minulosti školu samozrejme navštevovali rómske aj nerómske deti, ale postupom času vo vzťahu k natalite v obci to už tak nie je, pretože sa tu rodí priemerne 80 – 90 rómskych detí a jedno až dve deti z majority. Keď som začínala vo svojej funkcii riaditeľky pred dvanástimi rokmi, ešte sme mali zmiešané triedy.

Prečo rómske deti nedosahujú podobné študijné výsledky ako deti z majority?

Podľa môjho názoru je to preto, lebo deti nastupujú a študujú v školách, ktoré ich nevzdelávajú v materinskom jazyku, takže tam vzniká obrovská jazyková bariéra medzi žiakmi a vyučujúcimi. Tieto deti postupom času strácajú entuziazmus, s ktorým prichádzajú na začiatku do školy, do učebného procesu na takej úrovni, s akou sa stretávame u detí z majority, ktoré hovoria rovnakým jazykom doma i v škole. Preto aj naša škola zamestnáva odborných zamestnancov alebo asistentov učiteľa, ktorí ovládajú materinský jazyk rómskych detí. Snažíme sa im pomáhať preklenúť jazykovú bariéru a strach z vyjadrovania sa.

Aké metódy výučby vo vašej škole používate, ktoré môžu žiakov motivovať?

Pri výučbe musíme vychádzať z ich životných skúseností, z toho, čo si vedia predstaviť a zároveň pomenovať vo svojom materinskom jazyku a postupne aj v úradnom jazyku. Takže ich musíme učiť všetkými zmyslami, ako napríklad škola hrou, rôzne alternatívne metódy, projektové dni či blokové vyučovanie. Aplikujeme školský pohybový program, bilaterálnu integráciu, splývavé čítanie a iné alternatívne metódy vyučovania. Naš školský vyučovací program je nastavený tak, aby učitelia a asistenti mohli využívať akúkoľvek formu vyučovania v prospech žiakov tak, aby každý jeden žiak mohol zažiť úspech.

Vnímate zvýšený záujem rómskych detí o vzdelávanie? Zapájajú sa do učiva?

Je to individuálne u každého dieťaťa. Záleží to hlavne od podpory rodiny a ako sa dané dieťa cíti v kolektíve svojej triedy.

♦ „Covidová situácia, ktorou sme si prešli za posledné roky na Slovensku prinútila rodičov aktívnejšie sa zapájať do vyučovacieho procesu detí,“ hovorí Júlia Čurillová.

Pomáhajú rodičia deťom pri riešení domácich úloh?

Covidová situácia, ktorou sme si prešli za posledné roky na Slovensku prinútila rodičov aktívnejšie sa zapájať do vyučovacieho procesu detí. Naša spolupráca s rodičmi, napríklad pri rodičovských stretnutiach, je na vysokej úrovni. Ak je životná úroveň rodiny vyššia, majú aj rodičia záujem o spoluprácu a o študijné výsledky svojich detí.

Absolventi vašej základnej školy pokračujú v štúdiu na stredných školách. O aké profesie majú záujem?

Po ukončení našej základnej školy navštevujú prevažne učňovské stredné školy v odboroch automechanik, murár, kozmetička, kaderníčka, ale máme aj absolventov, ktorí ukončili rómske gymnázium v Košiciach a rómske konzervatórium v Košiciach.

Akým mimoškolským aktivitám sa venujete?

Naši učitelia sa venujú deťom pravidelne na záujmovej úrovni. Tieto aktivity realizujeme vonku v exteriéri alebo využívame voľný časový priestor medzi dvoma vyučovacími zmenami v rámci priestorov v škole. Naši učitelia fungujú na dobrovoľnej báze na tzv. individuálnych programoch učiteľov, takže dané aktivity robia so žiakmi hravou a zaujímavou formou, organizujú rôzne kvízy, súťaže, športové hry, hľadanie pokladov, varenie a pečenie, ktoré študenti robia sami. Týmto chceme docieľiť, aby sa študenti v škole cítili skoro ako doma. Nielen žiaci sa musia prispôbiť podmienkam našej školy, ale aj škola sa chce prispôbiť ich potrebám.

Čo si myslíte o tzv. rómskych triedach?

Podľa môjho názoru je lepšie, aby rómske deti fungovali v nesusúhlasnom mozgovom prostredí, aby boli rozptýlené medzi intaktné deti, ktoré sú väčšinou z majority.

Prečo vo všeobecnosti dochádza v školách ku segregácii? Dá sa podľa vás nájsť nejaký konsenzus?

V niektorých obciach dochádza k prirodzenej segregácii z toho dôvodu, lebo väčšinová populácia je rómskeho pôvodu. V iných školách môžu byť deti rozdelené podľa toho, či je niekto Róm alebo Neróm. Ja si myslím, že Slovensko je plné predsudkov, že každý Róm kradne, klame, smrdí a zaujíma ho iba hudba. Každopádne to nie je pravda. Potrebujeme ešte horizont minimálne dvoch generácií, aby sa toto zmýšľanie na Slovensku zmenilo. Týmto apelujem aj na médiá, aby svojimi negatívnymi príspevkami z rómskeho prostredia nenapomáhali k neobjektívnemu obrazu Rómov. Naopak, médiá by mali ukazovať tých Rómov, ktorí sa dostali z ťažkých životných podmienok a zaradili sa do spoločnosti ako plnohodnotní občania. Aby mohli takto motivovať aj tých, ktorí žijú v marginalizovaných lokalitách.

Čo je podľa vás nutné urobiť, aby sa zvýšila nízka vzdelanostná úroveň rómskeho obyvateľstva?

Počas uplynulých tridsiatich rokov od Nežnej revolúcie sa štát nezaujímal o Rómov natoľko, aby v nich vypestoval kladný vzťah k vzdelaniu. Keďže na Slovensku si ťažko hľadajú prácu aj absolventi vysokých škôl z majoritnej spoloč-

♦ „Naši učitelia sa venujú deťom pravidelne na záujmovej úrovni,“ tvrdí Júlia Čurillová.

nosti, nemôžeme sa čudovať tomu, že si Rómovia, ktorí ukončia iba základnú školskú dochádzku, nedokážu nájsť prácu. Už počas vládnutia Mária Terézie tu boli mnohí, ktorí chceli Rómov asimilovať alebo integrovať, ale nikomu sa to doposiaľ nepodarilo z toho dôvodu, že Rómom chceli nasilu vnútiť niečo, čo im nie je vlastné. Z titulu ich povahy a mentality si

oni sami musia uvedomiť, čo je pre nich dôležité a nastaviť priority tak, aby sa mohli zaradiť do verejného života. Rómska inteligencia má pred sebou neľahkú úlohu, a preto najväčšie očakávania sú prevažne zamerané na ich aktivity na zvýšenie životnej úrovne u všetkých Rómov.

Text: Martin Fočar
foto: Roman Čonka

O lekhavno Braňo Oláh: Lekhavas buter, no nane man e motivacija. Narado lekhavav andro šuflikos

O romano autoris pre Slovaŕiko savo nekbuter berša pisinel imar le beršestar 2000, e anglicko čbib sikhliilas korkoro, hoj te achalol le informacijenge avrutne agenturendar. Gendas buter sar eštašel kňižki, but kamel o bašaviben. Bešel andre Detva, kaj kerel buti sar o socijalno terenno butarno. O žurnalistas, o lekhavno, blogeris u aktivistas Braňo Oláh (1974) ačhavel peskro lekhaviben opral o historicka fakti u zorale manuškane dživipena. Pisinel pal o temi sar rasizmus, ksenofobija u holokaust, sar aktivistas kerelas andre kampaň Kaj o Slovaŕiko te naačhel bñedo. Sas maškar o nominovana pro žurnalisticko molipen andal e Nadacija vaš o phundrado kbetañiben, trival chudlas e nominacija pro molipen Roma Spirit, savo avrikbeldas andro berš 2017 andre kategorija Mediji. Leskro jekbto romanos Bisterdo thagaripen avel avri sar e kňižka andro berš 2023 pal o dešuefta berša kanastar sas lekbado. Akana Oláh lekbavel o romanos pal o but doreslo romano bokseris Johann Trollmann, saves murdarde o nacista.

Savo sas Braňo Oláh sar o čhavoro?

Somas o čhavoro savo kamelas te džanel savoro, interesinenas man o mapi, atlasu u nekbuter kamavas o paramisa. Hin man pandž phrala u trin pheňa, me som nekterneder. Interesinelas man savoro nevo, kamavas te sikhľol. Sas man aktivno u balansimen avri o dživipen, kaj sas o khelibena, športos u savoro, sa kampel le čhavoreske te sikhľol. Bešahas andre puraňi, historicko Detva, ole beršende odoj dživahas ajsa gavutno dživipen. Sas amen o kher odoj, kaj nasas but khera, adađives odoj hine ačhade savore neve khera. Kamavas o športos, nekbuter futbol u tenis. Futbol khelavas the pro suťaži vaš o žijacka the tinedžerska grupi andro klubos Roma Detva, savo phenel hoj hino o nekpuraneder romano futbolovo klubos pre Slovaŕiko, sas kerdo imar andro berš 1954. Bibachtales, kana chudle 90–te berša, nasas imar love pro klubos, vaš o murša avka khelđom ča nabut khelibena. Bijo športos kamavas the o sikhľuviben pal e historija, geografija u literatura. Ke amende pes sakovar genelas u e literatura mna namukhľas prekal o savoro dživipen. O nekpureder phral, biš berša phureder mandar, mange sakovar delas kečen o kňižki andal e leskri kňižnica. Te kamel e literatura man sikhadās o phral Mirosľav, ov sas ajsa miro guru. Kheľahas o kvizi pal o džaňibena, avri kerahas o phučibena pal o buter buťa u lošahas oles cikne džaňibnaskre maribnendar. Sas man o šukar čhavripen andre famelija, kaj man kamenas, the te sas narbarvalo materijalna butenca, no barvalo emocijenca u oleha, so predživahas.

Savo hino o Braňo Oláh akana? San o terenno socijalno butarno u lekhavno. Dikhav oda avka, hoj e terenno butatar dživen no nekbuter so kamen hin te lekhavel.

Oda nane čačipen. Andre terenno socijalno buťi dikhav oda, so kampel, u vašoda oda chudľom te kerel. Nasas oda o drom le čoripnastar, no vareso, so man pherdarel u anel o bareder molipen. E terenno socijalno buťi kerav dešuefta berša. Pre aver sera oda hiňi but napalikerđi u namištes potinđi buťi. E samosprava kamel o narealna buťa pen sig te keren u o manuša, savenca kerav buťi paťan, hoj man hine ajse kompetenciji, hoj

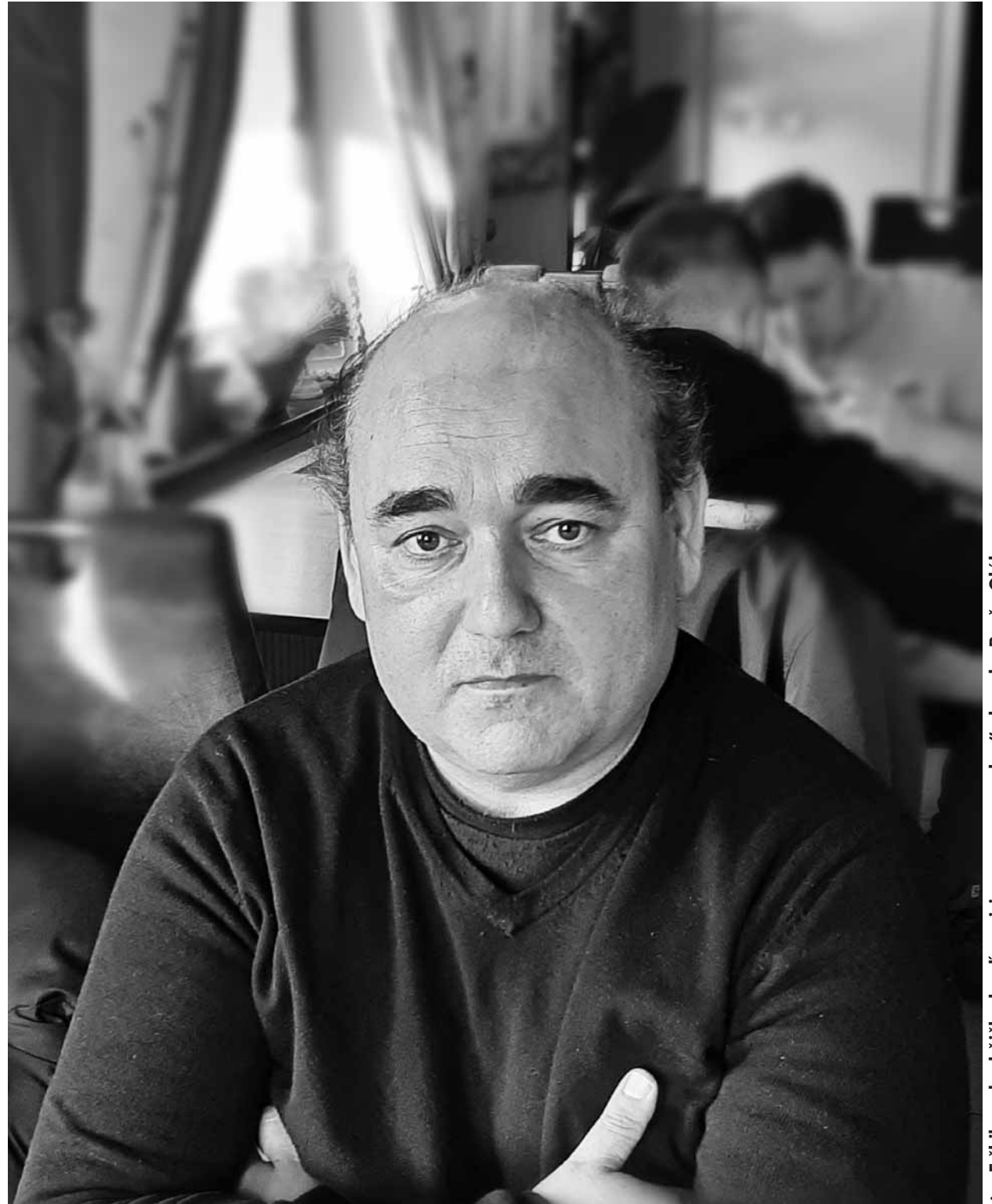
lenge šaj lačharav o dživipen. On kamen feder te bešel, kamen e buťi, nakamen pre peste e diskriminacija. Prekal o dešuefta berša sikhľilom te dživel maškar o duj erňipnaskre bara u imar džanav oda pharipen te ačhavel. Som lošalo, hoj pomožinav konkretno manušenge u kerav la lumatar o feder than, the te sikra pomožipnaha. Te resav te arakhel e buťi jekhe manušeske, oda hin but lačhes, vašoda, hoj varekaske lačharav e kvalita leskro dživipnaskro. Hin man olestar lačho šuňiben. But manuša našti arakhle e buťi vašoda, hoj len sas but eksekuciji. Pomožinav lenge le personalno bankrotoha, so hin dosta pharo procesos. Buter deša manušenge pomožindom te khosel oda so kamenas.

Varekaske pomožinav te dochudel pes kijo bešipen. Vaj avel e daj, savi nachudel o love pro čhavoro u me lake pomožinav te chudel o aver čhavorengre love. Ola hine o prakticka buťa, save paruvlen o dživipena le konkretno manušenge.

Adađives som o murš andro maškarutne berša, u the avka andre mande likerav o kotor savo hino romanticko, džal sune u hino idealistas. Paťav, hoj andre luma kampel o paruvipen kijo feder, vašoda, hoj e realita hiňi phari. The vašoda bijo lekhavipen the e žurnalisticko buťi kerav the e socijalno buťi le socijalno u ekonomikanes avri ispidle manušenca. Mek man hin miri šukar famelija, phrala the pheňa, savenca pes mištes likeravas. Hin man e piraňi, savi man kamel, hin amen lačho ačaluľiben u hin man amala, zorarav amala. Le manušes šaj aven but kamarata, no ča frima amala. Hin man buťi, savi mange anel loš u o bareder molipen. Musaj te phenav, hoj som bachtalo manuš.

Sar dikhen tumaro romipen? Savi hiňi, andre tumari socijalno the aktivisticko buťi, tumari romaňi identita?

Džanavas, hoj sam Roma, u but pal oda nagondolinavas. Mište, me som Rom. Dikhľom but rasizmus, cikňa školatar, no te pal oda but gondolinavas, oda na. Aňi sar o tinedžeris na. Ciknorestar džanavas te dživel mire romipnaha. Dikhavas man sar o internacionalistas u the akana pes avka šunav. No o eňavardešte berša kana barolas o neonacizmus u rasizmus man ande kijo oda, hoj zoraleder šunavas o faktos, hoj som Rom u chudľom man te marel vaš amare čači-

pena. O drom mange sikhavenas o zorale manuša save pen marenas le rasizmoha the segregacija andro USA, o Martin Luther King, Malcolm X, Angela Davis u andro palune berša pro jekhto than hino Fred Hampton u leskri Duhovo koalicija. Kadi idea mange anel e fascinacija u but bari pativ leske dav. O rasizmus the o bilačhe dikhipena predživavas the andro socijalizmus, no lavas len sar o faktos u le manušen, save oda kerenas, dikhavas sar le bigođakre, nasikhade dženen. Oda pes aňi naparudās. O nacijonalizmus u barikano mariben andro kolin, kana pes vičinel Me som Rom!, oda nane so me kerav, u nakamav aňi nisavo aver nacijonalizmus. Sajekh, kamav amari kultura, historija, u sakovar barikanes phenav pal miri romaňi identita u marava man vaš o amare čačipena u angle diskriminacija u savore lakre formi. Oda hin miro romipen.

Vakerđan andre famelija pal o dujto lumakro mariben u pal o naprindžardo romano holokaust?

E daj the o dad buterval leperenas so pes lenge ačhilas andro dujto lumakro mariben, na sar andro aver romane fameliji, kaj paťanas, hoj pro bilačhipena kampel te bisterel. Le dades sas andro berš 1944 dešujekh u la da ocho berša,

vašoda peske pro mariben mištes leperenas. O papus u leskre trin phrala sas aktivna andro opre uštiben, sas o džene andre formacija Ernst Thälmann andre brigada vaš e Sloboda le Slovanenge. Duj leskre phralen, Mikuláš the Jozef, chudle u ile len andro Mauthausen, Jozef odoj muľas. Lengro dživipen thodom andre novela O lekhavipen pal o meriben u dživipen, savi avri diñas e organizacija In Minorita andro berš 2017. O dad mange phenelas, sar oda sas prekal o mariben, save sas o perzekuciji, hoj našti phirenas andro foros prekal o varesave ori. Kamelas oda te phenel varekaske, ko oda nabisterela. O papus pal e daj sas pro buťa, andro butakro taboris Ilavate the Hanušovcate opral e Topľa. Sas man lačhi godi u ola purane vakeribena but kamavas. Kana somas o čhavoro, but pal oda nagondolinavas. Imar kana bariľom dikhavas o rasova maribena u sar avľas pale o fašizmus pal o berš 1993. Jekhwarestar dikhľom, hoj hino varesavo problemos. Man ņiko, palikerdo le Devleske, namardās, no mire phureder phrales he. Oda sas o problemos vaš o baro gendo le Romenegro pre Slovaŕiko. Imar ole beršende ola vakeribena mange phene-nas vareso aver, no aňi mange pre godi naavľas, hoj varekana lekha-vava me.

Tumare lekhavibena anen opre zorale emociji. Buterval phare u kale. Kaj arakhen e zor te kerel ola phare temenca, savo hino tumaro relaksos u sar nevlaren tumari vodi? But džene roden e terapija, vaj phiren andro veš, keren meditacija. Sar pen tumen sasťaren?

O šuňibena maškar o manuša den nekbuter. O relaksos man hin maškar o manuša, saven kamav, la famelijaha, la partnerkaha, le amalenca. Sasťarel man the o bašaviben, o kňižki, oda našti te mukhel aňi pro jekh đives u kana o sastipen mukhel, palis the o športos. Te man sas o problemi andro personalno dživipen u mek pisinavas pal o ajse phare temi, elas oda buter kalipen sar kampel.

U soske hine andre mire buťa o emociji ajse kale u zorale? Vašoda, hoj e historija amare manušen-gri hiňi e historija pal o bilačhipena, perzekucija, mariben u genocida. Odoj šaj arakhav ča frima šukar momenti. Pozitivno hino o charno lekhaviben pal o Anton Facuna. O lekhavipen hino pal o zoralo, inteligentno manuš, pro savo šaj aven amare manuša barikane. O problemos hino, hoj o Roma naprindžaren peskre bare dženen, nadžanen aňi pal o prindžarde manuša, saven hin romano rat. Oda nane mištes, vašoda, hoj o dživipen le prindžarde dženen-

♦ „E čhib andre kňižka kerđom ajsi, sar sas e epocha,” phenel o Braňo Oláh.

♦ Ilustrácie: Juraj G. Mandel

gro anen e inšpiracija. Amare čavore našade o džaňiben sar te džal suno, u oda šaj avel nekgoeder. O suno hino, hoj avava futbolistas, kozmonautos vaj o lekhavno, na oda, hoj man ela o kher u kerava e škola – ola hine o plani, o realna buta. Kamav, kaj le čhavoren te en o sune.

Paš o vakeriben phendān, hoj tumen nane tumare čavore, no keren le ternenca, kana nasan andre buti.

Dosta zorales. Lidžavas angle o športova grupi andre organizacija DAR – E detvijansko alijancija le Romengri. Somas o lektoris pro vakeribena pal o temi: historija le Romengri, o razismus u holokaust vaš o amare terne, the o majoritna terne. Sako berš keras o futbolovo turnajis vaš e Kuči Johann Wilhelm Trollmanoskri. Ada berš ela imar dešutrito berš turnajos, savo kamel te anel le manušen jekhetanes – sako berš zumavas, hoj te aven the o timi majoritatar. Avka likeravas oda, so mukhlās amaro romano hrđinas u športovcos J. W. Trollmann.

Akana pal o tumaro autorsko lekhavipen. Kanastar pes tumenge chudlās te kamel te lekhavel?

Varekaj garudo andre vodi man sas oda, hoj andre mande sovel o lekhavno, no nagondolinavas, hoj varekana pisinava. Andro berš 1999 man dochudlom kijo amare lila Romano nevo lil. Kana les gendom prekal, vareso odoj nasas. Gondolinavas, hoj oleske džanas te del o nav, te pisinel. Palis mange e Mária Maryša Oláhová, savi sas aktivno andro trito sektoris phendas, hoj o Romano nevo lil rodel le neve manušen, save šaj pi-

sinenas andro lil. Andro majos 2000 bičhadom miro jekhto lekhavipen. Pal o nabut đives avlās e pozitivno reakcija la šefredaktorkatar, savi sas e Daniela Hivešová Šilanová. Jekhvarestar mange delas phiko andro lekhavipen, delas mange e energija the kana oda kamavas te mukhel. Nadirektivno dromeha man sikhavelas pal o fundamenta andre žurnalistika. Olestar pisinav u bijo žurnalisticko buti ačhilom the lekhavno.

Uliās o pharo projektos vaš o historicko romanos.

Savoro oda chudlās andro berš 2002, kana andro amaro lil gendom o vakeriben le profesoriha Marceloha Courthiadeha, le profesoriha pre Sorbonna andro Paríž. Vakerelas pal oda, khatar hine o Roma. Imar man sas varesave informaciji, no o detaili sas vaš mange neve. Jekhtovar mange avlās andre godi, hoj šaj lekhavas o historicko romanos, e beletrija savi anela le genavnenge o vakeriben pal oda, sar u soske mukhlām amaro purano them Indija.

Te kidel o historicka informaciji, oda musaj sas but komplikovano.

Pal e knižka gondolinavas trin berš. Genavas savore historicka informaciji, save ča šaj resavas. Bacht hin, hoj amen hin internet u hoj varesar džanav the e anglicko čhib, savi sikhliom korkoro, šaj man dovakerv andro normalna situaciji. Andre jekhto faza oda, hoj nasas o historicka fakti, mange namukhlās te lekhavel. O informaciji rodavas nekbuter pro internetos, andro seri aver themendar. Sikhluvavas pal o sokaša maškar o hinduista, moslima, e priroda u realiji andro regijo-

nos andre Angluňi Indija. Chudlom andro vasta e mapa andal e knižka Lumakri historija, kaj sas o informaciji pal o Charšaskro thagaripen, u oda mange pomožindas andre topografija.

Kana genavas tumaro romanos Bisterdo thagaripen interesantno mange sas e historicko komunikacija. Sar džanenas, sar pen maškar pende andro berš 1018 pal o Kristus o manuša likerenas?

E čhib andre knižka kerdom ajsi, sar sas e epocha. Ola manuša musaj sas te vakerel avrether sar amen, se miri daj u dad navakerenas avka, sar vakeras amen. Sako generacija hin lakri čhib. Ola karaktera navakeren avka, sar amen akana, lengri komunikacija hiňi ceremonijalno, hijerarčicko. E hijerarchija sas andro indicko khetaňiben but striktno, na ča andre komunikacija, o manuša sas o džene andre varesavi varna, kasta. O šerutno karakteros maharadža Charšan vakerel peskra kamlāha Laxmí pal oda, hoj nakamel te agorinel o Manuoskre zakona, save le manušen imar kanastar ulile thovelas andre varesavi kasta u latar pes palis imar andro dživipen našti sas te dochudel andre aver.

E paramisi hiňi dinamicko u napinavo. Savo sas o lekhavibnaskro procesos?

E škola vaš mange sas e literatura, savi angomis genavas. Varekana peske keravas e evidencija pal oda, so gendom u mukhlām la kana reslom o gendo 700, avka, sas man lači škola. Džanavas, save dromeha e paramisi džala, no phenava o čačipen, kana bešav tele u lekhavav, nadžanav, so o karaktera vakerena u sar džala o vakeri-

♦ Braňo Oláh

ben. Imar kana chudav te pisinel, jekh vakeriben anel o aver u avka, džides, pes buchfarel e dinamika andro vakeriben.

Savo karakteros andal o romanos hino nekpašeder tumare jileske?

Sako jekh karakteros uliās andre miri godi, vašoda hine mire literarne čavore. No nekbuter šaj hoj o šerutno karakteros Charšan u the o Mughal, o šerutno karakteros andre dujto linija andro romanos, o otrokos savo denašlas Mervostar. O Charšan hino sikra personalno, šaj leske diňom varesave mire buta. Sar terno murš mire reakciji sas sajekh vaj zorale, vaj nisave. O temperamentna nacija nadžanen te avel ajse maškaral, vaj sam jagale, vaj šudre.

Pal o dešefta berša avel avri tumaro jekh romanos. Ela the aver?

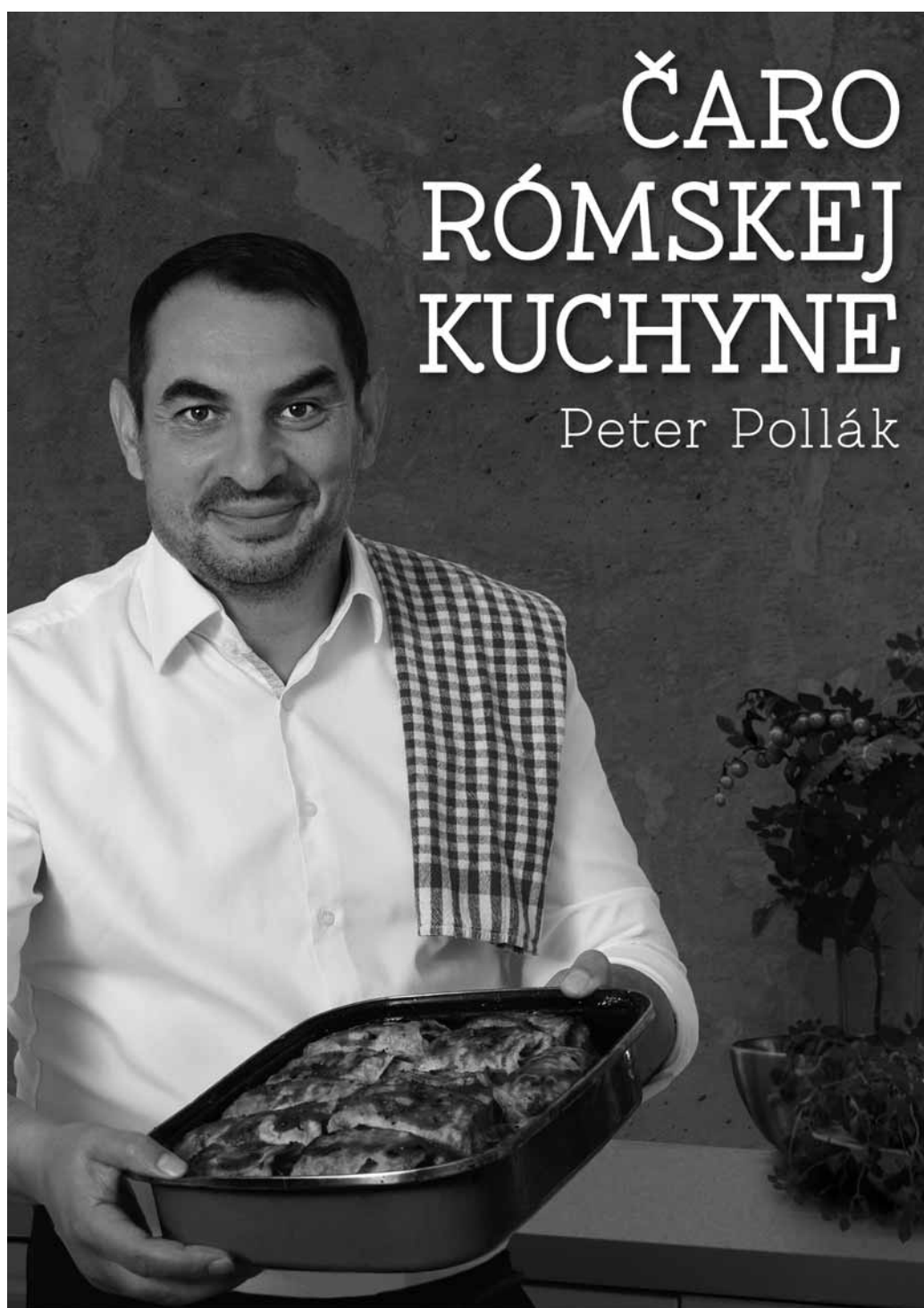
Ian Hancock andal e univerzita andro Texas pisindas pal o nekbuter prindžarde Roma u mange sas interesantno o bokseris Johann Wilhelm Trollmann u leskro dživipen. Leske o nacista ile o titulos vaš

leskri rasa. Pisindom pal leste o charno lekhavipen andro Romano nevo lil. Mek but nadžanavas pal leskro dživipen u sar agorindas. Phendom mange, hoj pal leste pisinava e knižka, o butakro nav lake diňom O vakeriben le muleha. Džanav, hoj pal o Trollmann avle avri o knižki andro Němciko, no napisindas len o Rom. Miri knižka lekhavela o Rom pal o Rom. Elas fajn, te o Roma prindžarenas kada vakeriben, u sajekh the aver slovatika u čechika genavne.

Pro agor, so phenena le genavnenge?

Šaj kamavas te phenel, hoj o manuša te genen o romano Bisterdo thagaripen sar e paramisi vaš o buchlo spektrum le genavnengro. Miri ambicija anglo oda, so lekhadom e knižka sas, hoj prekal oda vakeriben o manuša te prindžaren e bisterdi romaňi historija, na ča o Roma, no the e majorita. E paramisi hiňi zoralī u me paťav the interesantno, šaj maškar o lajka the eksperta vazdel o interesos pal amari historija.

Tekstos u foto: Ingrid Ďurinová, preklad: Erika Godlová

Čaro rómskej kuchyne – nová kniha rómskych jedál

Bratislava, 25. november 2022 (RNL/TS) – Jedlo je kultúrne najvýznamnejším zdieľaným prvkom. Pri jedle netreba slov, stačia vôňa a chuť, ktoré často búrajú aj väčšie kultúrne bariéry, ako sú tie medzi Rómami a nerómskym, majoritným obyvateľstvom. „Pri príprave tejto kuchárskej knihy som sa stretol so zvláštnym stereotypom. Keď som sa pýtal ľudí, ktorí rómsku kuchyňu nepoznajú, čo si pod ňou predstavujú, dostal som aj odpoveď: štvornohých domácich miláčikov,“ predstavuje novú knihu jej autor, europoslanec Peter Pollák. Slávnostné uvedenie knihy do života sa konalo v Bratislave.

Pri propagácii kuchárky Peter Pollák uvádza, že prelistoval 2 310 strán rómskych kuchárskych kníh, prečítal 1 458 receptov z celej Európy, ale nenašiel ani jeden taký recept, ktorý by pripravoval domácich miláčikov. Prítom desiatky receptov sú podľa neho pre súčasnosť neobvyklé, napríklad jedlá z ježkov.

„Poznáme iné národy, kde je konzumácia spoločenských zvierat (psov, morčiat, korytnačiek, delfínov...) bežnou súčasťou ich kultúr. Carol Wilsonová vo svojej knihe Recepty a kulinárske tradície Rómov píše, že psy, rovnako ako aj mačky, Rómovia pokladali za nečisté v obradnom zmysle slova, za zakázané. Aj z tohto dôvodu môžem tvrdiť, že konzumácia psov je spoločenský predsudok, bulvárny mediálny obraz postavený na mýtoch a stereotypoch. Nie je to každodenná realita ani kultúrna tradícia,“ uvádza europoslanec.

Aká je v skutočnosti rómska kuchyňa?

Rómske recepty sú inšpiratívne a rozmanité, vytvorené generáciami talentovaných rómskych kuchárov a kuchárovi.

„Keď sa pýtam tých, ktorí už rómsku kuchyňu ochutnali, čo na ňu hovoria, asi aj preto dostávam odpoveď: ‚Bolo to výborné!‘ Dokonca dodajú, že nič lepšie ešte nejedli. Obe skupiny opýtaných, ako sami priznávajú, sa v niečom zhodujú. Rómsku kuchyňu dobre nepoznajú. Je pre nich neznáma až tajomná,“ zistil Peter Pollák.

Na 160 stranách kuchárky nájdeme 52 receptov – na každý týždeň roka jeden. Inšpiráciu čerpal autor z dvadsiatky rómskych kuchárskych kníh, z internetu, pridal aj vlastné recepty a recepty od svojich priateľov. Väčšina je zo Slovenska a Česka, ale aj z ďalších krajín: Rumunska, Bulharska, Poľska, Maďarska, Veľkej Británie, Francúzska, Španielska, Talianska, Chorvátska a Indie.

„Bol by som veľmi rád, keby táto kniha pomohla zmeniť stereotypný pohľad na rómske stravovanie. Podme spoločne zbúrať predsudky a znovuobjaviť čaro rómskej kuchyne. Lacho chaben, dobrú chuť,“ dodáva Peter Pollák.

Niektoré recepty sú špecifické pre daný región, iné sa opakujú takmer po celej Európe. Jedlá spojené s prírodou, jednoduché aj pestré, zabudnuté a súčasné, klasické aj veľmi originálne. Na krste knihy sa zúčastnili pozvaní hostia z oblasti kultúry a politiky, či zástupcovia inštitúcií.

„Kniha je unikátnou zbierkou chutných a sýtych rómskych receptov. Náš úrad verí, že toto knižné dielo a recepty v ňom prispievajú k vytváraniu nových priateľstiev a pomôžu vzájomnej tolerancii. Jedlo spája a je nástrojom porozumenia aj bez slov,“ uviedol Ján Hero, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity.

♦ Na krst knihy Petra Polláka prišiel Igor Matovič (na fotografii hore) a Eduard Heger. Foto: FB / Peter Pollák

Rómski muzikanti a Mujalo / O romane lavutara the o Mujalo

Tento príbeh sa vraj naozaj stal v istej nemenovanej obci a rozprával mi ho jeden môj známy, jemu to vraj rozprával jeho otec a jeho otcovi zase jeho otec.

Utar, Uchaľ, Kalo a Baľogar boli rómski muzikanti, ktorí každú sobotu chodili hrať ku grófovi Barimu do vedľajšej obce. Hrali pánom a dámam zo širokého okolia, ktorí sa u grófa stretávali, aby si vyhodili z kopýtka a mulatovali. Mulatovanie však trvalo vždy iba do polnoci, tak si to želal gróf. Nikto nevedel prečo, a tak sa museli vždy o polnoci všetci pobrať domov. Páni a dámy mierne unavení na pánskych kočoch a rómski muzikanti tiež mierne unavení pešo. Cesta bola dlhá, trvala asi hodinu pešo, a keď už boli Rómovia vo svojej obci, museli ísť do osady ešte nejaký kúsok okolo cintorína. Naši muzikanti sa mŕtvych nebáli, veď neraz išli domov od grófa o polnoci, a potom aj okolo cintorína. Nikdy sa im nič nestalo. Báli sa skôr živých, aby ich niekto neprepadol a neokradol o zarobené peniaze.

Utar hral na husle a bol primášom kapely, Uchaľ hral na klarinete, Kalo na kontre a Baľogar na akordeóne. Boli to dobrí muzikanti, ale mali jednu zlú vlastnosť. Vždy, keď odohrali u grófa a vracali sa domov, celou cestou sa hádali. Okrem gáže, ktorú im dával za hranie gróf, dostávali zaplatené aj od pánov a dám, každý zvlášť podľa toho, kto práve komu hral do uška. Tieto peniaze jeden pred druhým zatajovali. Aj v túto sobotu sa cestou ku grófovi hádali. „Nech tu zomriem na mieste, ak sa ani teraz nepriznáte, koľko ste zarobili pomimo. Už nikdy s vami nepôjdem hrať!“ vyčítal im Kalo, lebo on ako kontráš zarobil vždy najmenej. „Nechcem prisahať na deti, ale ti sľubujem, Kalo, že do haliera vysypem všetky peniaze z vreciek na stôl,“ uisťoval ho Utar. „Aj ja to urobím!“ sľuboval Uchaľ. „Nech už nikdy nevidím svoje deti, ak tak neurobím aj ja,“ potvrdil Baľogar. „Tak to má byť. Veď sme rómski bratia, a predsa nebudeme jeden druhého okrádať. Všetko, čo zarobíme mimo dáme na stôl a rozdelíme spravodlivo na štyri časti,“ povedal Utar ako ich primáš. Potom sa na seba usmiali, sadli si na zem pod mohutnou lipou, usúdili cigarety a zapálili si. Po chvíli pokračovali ďalej ku grófovi. O polnoci, keď už dohrali, pobrali sa ako každú sobotu mierne unavení domov ale neurobili to, čo sľúbili. S peniazmi, čo zarobili mimo sa bratsky nerozdelili. „Vy degeši, močkoši, hengeri, trougeri! Zase ste ma oklamali a okradli! Sa nehanbíte?!“ kričal na nich a nadával im Kalo. Všetci traja boli ticho, lebo pomimo zarobili slušne. „A ty, Utar, si najväčší

♦ Rómski muzikanti. Grafická ilustrácia M. Hajduk

degeš a klamár! Ty si mal prvý ako náš primáš vysypať peniaze z vreciek!“ kričal na Utara Kalo. Utar sa otočil k nemu a hovorí: „Ja som degeš a klamár? Ty vieš, kto som ja?“ Chvíľu je ticho. „Ja som klobúk dole!“ zvolá opitý Utar. „Ty si klobúk dole? Ak ty si klobúk dole, tak ja som hlava hore!“ odpovedal Utarovi nazlostenný Kalo. Potom sa celou cestou hádali medzi sebou a nešetřili rôznymi urážkami.

Keď došli do svojej obce a vybrali sa cestou do osady, ktorá viedla okolo cintorína, cestu im skrížil Mujalo, ktorý pred týždňom

zomrel a pochovali ho práve na tomto cintoríne. Mujalo bol samotár. Žena mu zomrela veľmi mladá a odvtedy sa nikdy neoženil. Nemal ani deti. Rómom v osade sa vyhýbal a keď zomrel, tak na obecné náklady mu vystrojil skromný pohreb richtár. Muzikanti mu neprišli hrať na jeho poslednú cestu, lebo ich nemal kto zaplatiť, a tak jeho duša ostala na tomto svete a blúdila, nemala pokoja. Preto Mujalo skrížil cestu rómskym muzikantom. „Jáj, veď to je mulo Mujalo!“ zareval Baľogar a chcel utiecť dru-

hým smerom, ale nemohol, bol ako prikotvaný o zem. Ani ostatní sa nemohli pohnúť z miesta. „Mujalo, čo chceš od nás?“ spýtal sa trasúcim hlasom Uchaľ. „Ty sa ešte pýtaš?! Pánom chodíte hrať, lebo vám dobre platia, ale mne ste neprišli zahrať na moju poslednú cestu moju obľúbenú pesničku? Tak teraz pôjdete so mnou ku mne domov, a tam mi zahráte moju pesničku, aby som mal dušu na pokoji a neblúdil na tomto svete,“ povedal im Mujalo. Muzikanti boli vydesení na smrť, ale neostávalo im nič iné,

V školách vo Svidníku bežal projekt Moja národnosť je rómska a som na to hrdý

Občianske združenie MINORITY SK realizovalo v rokoch 2022 a 2023 sériu dvanástich vzdelávacích aktivít v školách so 180 mladými Rómami a Rómkami v meste Svidník v rámci projektu Moja národnosť je rómska a som na to hrdý, ktorý bol schválený Fondom na podporu kultúry národnostných menšín (KULTMINOR).

Zámerom projektu Moja národnosť je rómska a som na to hrdý bolo zvýšiť povedomie príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít o právach národnostných menšín. Odbornou garantkou projektu bola Erika Godlová a lektormi Petr Sívák, Michal Kanaloš a Peter Sívák.

Lektori si pre Rómov a Rómkov pripravili krátky úvodný test, ktorý dali na začiatku vzdelávacej aktivity vypracovať žiakom, žiačkam, študentom a študentkám, aby zistili stupeň povedomia účastníkov a účastníčok o právach národnostných menšín.

Pokračovali prednáškou s diskusiou o tom, aké práva má rómska národnostná menšina na Slovensku a ako je možné ich uplatňovať v praxi. Lektori na prednáškach zdôrazňovali, že Rómovia a Rómkovia sú plnohodnotnými občanmi našej krajiny a zároveň príslušníkmi rómskej národnostnej menšiny. Posledné sčítanie obyvateľov, domov a bytov na Slovensku z roku 2021 umožnilo všetkým prihlásiť sa aj k dvom národnostiam.

Občianske združenie MINORITY SK veľmi pekne ďakuje riaditeľom a riaditeľkám škôl vo Svidníku, vrátane učiteľov a učiteľiek za excelentnú spoluprácu pri realizácii týchto vzdelávacích aktivít, ktoré posilnia povedomie Rómov a Rómkov o právach rómskej národnostnej menšiny na Slovensku.

♦ Účastníci školenia. Foto: archiv OZ Minority

ako nasledovať Mujala. A tak išli za ním. Ten ich priviedol k veľkému domu. „Tak, tu bývam,“ povedal a ukázal rukou na ten dom a ešte dodal, „môžete mi zahrať“. Muzikanti začali hrať Mujalovu obľúbenú pieseň a keď skončili, Mujalo im povedal: „Teraz už mám dušu na pokoji a môžem si ísť pokojne ľahnúť a odpočívať“. Vošiel do domu, pred ktorým stáli. Na to sa objavili pred domom ďalší nebožtíci, ktorých duša blúdila na tomto svete a nebola na pokoji. „Aj mne zahrajte! Aj mne! Aj mne!“ prosili muzikantov nebožtíci. A tak Rómovia hrali a hrali. Mysleli si, že hrajú nebožtíkom, ktorí ich o to prosia, ale bola to iba ilúzia. Muzikanti boli ako zmyslov zbavení.

V nedeľu ráno išli ľudia do kostola na omšu ako každú nedeľu. Išli okolo cintorína, odkiaľ sa ozývala hlasná hudba. Bolo im to divné, a tak to oznámili žandárom. Tí prišli na cintorín a neverili vlastným očiam. Rómski muzikanti stoja nad hrobom Mujala a hrajú ostošesť. Podíde k nim žandársky náčelník a pýta sa Utara: „Čo to vystrájata na tomto pietnom mieste skoro ráno?“ a Utar mu odpovie, „vydržte chvíľku, pán náčelník! Dohráme tu nebožtíkom a potom budeme hrať vám,“ a hrali ďalej. Vtom žandári vytiahli pelendrek a medzi lopatky tresli muzikantov tak silno, že sa hneď prebrali z delíria. „Jáj, čo je? Čo sa deje?“ skríkli všetci naraz. „A prečo sme na cintoríne?“ opýtal sa Utar žandára. „To nám vysvetlíte na žandárskej stanici,“ povedal náčelník.

Rómski muzikanti si pamätali iba to, že cestu im skrzíľ Mujalo a museli mu hrať, aby jeho duša bola pokojná, lebo na pohrebe mu nezahrali, a tak jeho duša blúdila po tomto svete. Pamätali si ešte to, že Mujalo ich priviedol pred veľký dom, kde vraj býval a viac si na nič nespomínali. „Vieš, čo si mi odpovedal, keď som sa ťa spýtal, čo robíte v nedeľu ráno na cintoríne?“ spýtal sa náčelník Utara a aj mu hneď odpovedal, „že dohráte nebožtíkom a potom budete hrať aj nám“. Vtedy si rómski muzikanti spomenuli na moment, keď dohrali Mujalovi a potom začali za nimi chodiť nebožtíci a prosiť, aby aj im zahrali, aby mali duše na pokoji. Veľmi sa zľakli, a to až tak, že v priebehu niekoľkých dní všetkým štyrom osiveli vlasy na hlave. Ku grófovi Barimu už nikdy nešli hrať. Ten si musel zaobstarať inú kapelu. Niektorí sa muzikantom smiali, ale iní ich ľutovali a tiež sa zľakli. Od tejto chvíle sa nikto z Rómov neodvážil vracieť domov do osady v noci, ale iba za vidna, lebo k osade iná cesta nevedla, len okolo cintorína. Báli sa mŕtvych, aby im tiež neskrížili cestu.

* * *

Kada pheñiben barča avka vakeren pes čačeste ačhila andre jekh binavutno gav u vakereles les mange jekh miro džanutno, u leske oda vakereles leskro dad u leskre dadeske pale leskro das.

O Utaris, o Uchalis, o Kalo, the o Bałogaris sas romane lavutara, save sako sombat phirenas te bašavel ko grofos ko Baris andro pašuna gav. Bašavenas le rajenge le rañijenge andalo buchlo pašañiben, save pes ko grofos arakhenas, kaj peske te čhiven avri le petalostar u te mulatinen. Kajča o mulatišagos likerelas ča dži jepaš rat, avka peske mangelas o grofos. Ňiko nadžanelas soske, u avka sas tromade sojekhvar pal jepaš rat savore pes te kidel khere. O raja the o rañija sikra matore pro rajune brički u o romane lavutara tiš sikra matore pro pindre. O drom sas duralo, likerelas vaj jekh ora pindrune, u sar imar sas o Roma andre peskro gav, sas tromade mek te džal andre osada mek varesavo kotor pašal e mulañi bar. Amare lavutara pes le mulendar nadaranas, se najekhvar sas tromade te džal khere khatal o grofos pal jepaš rat, u palis the pašal e mulañi bar. Šoha pes lenge nič n´ačhila. Daranas pes sigeder le džidendar, kaj len vareko te nazachudel andre u te na čorel lenge o zarodne love.

O Utaris bašavelas pre lavuta u sas la bandakro primašis, o Uchalis bašavelas pre klarineta, o Kalo pre kontra u o Bałogaris pre harmoñija. Sas lače lavutara, kajča sas len jekh phujipen. Sojekhvar, sar dobašavenas ko grofos u visarenas pes khere, calone dromeha pes kerenas. Bijal o love, so len delas vaš o bašaviben o grofos, chudenas počimen the le rajendar the rañijendar, dojekh prekal oda, ko ipen kaske bašavelas andro kanoro. Ola love jekh avrestar garuvenas. The kada sombat pes le dromeha ko grofos kerenas. „Kaj kadaj te merav pro than, sar aňi akana naphenena, keci zarodňam pašal. Imar šoha tumenca nadžava te bašavel!“ avri genelas lenge o Kalo, bo ov sar kontrašis zarodelas sojekhvar nekfrimeder. „Nakamav te košel le čhaven, kajča kadaj tuke egerinav, Kalo, hoj dži filiris čhivava avri savore love andal o žeby pro skamind,“ egerinlas o Utaris. „The me oda kerava!“ egerinlas o Uchalis. „Kaj imar šoha te nadikhav le čhaven, te avka nakerava the me,“ kijat hodža o Bałogaris. „Avka oda kamľahas te el. Se sam romane phrala, u jekh avres na občoraha. Savoro, so zarodaha pašal oda thovaha pro skamind u ulavaha jekhčačipnaha pro štar kotora,“ phendža o Utaris sar lengro primašis. Palis pre peste asande, bešle tele pre phuv tel e bari lipa, kerde peske thuvale u thuvalarde. Pal o sikra idejos džanas dureder ko grofos. Pal jepaš rat, sar

imar dobašade, kidne pes khere sar dojekh sombat sikra matore kajča nakerde oda, so egerinde. Le lovenca, so zarodne pašal oda pes sar phrala naulade. „Tumen degešale, močkošale, hengerale, trougerale! Pale man chochadžan u občordžan! Pes naldžan?“ vičhinelas pre lende u čhivkerelas lenge o Kalo. Savore trindžene čhitenas, bo pašal oda peske šukares zarodne. „U tu, Utar, sal nekbareder degešis the chochado! Tu kamľal sar primašis ešebno te čhivel avri o love andal o žeby!“ vičhinelas pro Utaris o Kalo. O Utaris pes visardža kija leste u phenel: „Me som degešis the chochado? Tu džanes, ko som me?“ Sikra čhitel. „Me som e kalapa tele!“ vičhinel o mato Utaris. „Tu sal e kalapa tele? Te tu sal e kalapa tele, ta me som o šero upre!“ palephendža le Utariske o Kalo. Palis pes calone dromeha kerenas maškar peste u džungales peske rakinenas.

Sar avle andro peskro gav u kidne pes le dromeha andre osada, savo lidžalas pašal e mulañi bar, o drom lenge ačhadža u Mujalo, savo anglo jekh kurko muľa u parunde les ipen pre koja mulañi bar. O Mujalo dživelas korkoro. E romňi leske muľa terňi u akorestar imar šoha romňa na ila. Čhave les nasas. Le Romendar andre osada džalas dural u sar muľa, ta vaš o gavutne love leske kerdža čoro paruñiben o čhibalo. O lavutara leske n´avle te bašavel pre leskro ostatňo drom, bo len nasas ko te počinel, u avka leskri vodži ačhila pre kaja luma u phirelas upre tele, nasas bikivel. Vaš oda o Mujalo ačhadža o drom le romane lavutareng. „Jaj, se oda o mulo o Mujalo!“ zorales vičhindža o Bałogaris u kamľa te denašel avra seraha, kajča našti pes čaladža, sas sar chartimen kije phuv. Aňi kola aver pes našti čalade pal o than. „Mujalo, so amendar kames?“ phučľa pes daradune hangoha o Uchalis. „Tu pes mek phučes?! Le rajenge phiren te bašavel, bo tumen mištes počinen, kajča mange n´avľan te bašavel pre miro ostatno drom miri giľi? Ta akana avena manca ke mande khere, u odoj mange bašavena miri giľi, kaj te el miri vodži bikivel u te na phirav upre tele pal kaja luma,“ phendža u Mujalo. O lavutara sas avri darade pro mulañipen, kajča n´ačhelas lenge nič aver, ča te džal pal o Mujalo. U avka džanas pal leste. Oda len andža kijo baro kher. „Ta, kadaj bešav,“ phendža u sikadža pro kher u mek phendža, „šaj mange bašaven“. O lavutara chudne te bašavel le Mujaleske leskri giľi u sar preačhile, o Mujalo lenge phendža: „Akana imar miri vodži bikivel u šaj peske džav bikivel te pašol u te sovel“. Gefa andro kher, anglal savo ače-

nas. Pr´oda pes sikade anglo kher aver mule, savengri vodži phirelas upre tele pal kaja luma u nasas bikivel. „The mange bašaven! The mange! The mange!“ mangenas le lavutaren o mule. U avka o Roma bašavenas u bašavenas. Gondofinenas peske, hoj bašaven le mulenge, save len mangel, kajča oda sas ča andre lengre šere. O lavutara sas sar bi e godži. Kurke to-sara džanas o nipi andre khangeri pre omša sar dojekh kurko. Džanas pašal e mulañi bar, khatar šundžolas zoralo bašaviben. N´achafonas oleske, u avka vičhinde le šingunen. Ola avle pre mulañi bar u napačan peskre jakhenge. O romane lavutara ačhen upral le Mujaleskro mulano u bašaven sar diline. Džal kija lende o šeralo šinguno u phučel pes le Utaristar: „S´oda diliňalon pre kada mulano than sig tosara?“ u o Utaris leske phenel, „užaren sikra, rajeja šeraleja! Dobašavas kadaj le mulenge u palis bašavaha tumenge,“ u bašavenas dureder. Andr´oda o šingune cirdne avri o pelendreki u maškar o dume demade le lavutaren avka zorales, hoj takoj pes preile kije godži. „Jaj, so´da? So pes kerel?“ vičhinenas savore jekhvar. „U soske sam pre mulañi bar?“ phučľa pes o Utaris le šingunestar. „Oda amenge phenena pre šinguňali,“ phendža o šinguno.

O romane lavutara peske leperenas ča oda, hoj o drom lenge ačhadža o Mujalo u sas tromade leske te bašavel, kaj leskri vodži te el bikivel, bo pro paruñiben leske nabašade, u avka leskri vodži phirelas upre tele pal kaja luma. Leperde peske mek the oda, hoj o Mujalo len adža anglo baro kher, kaj bešelas u pro buter peske naleperenas. „Džanes, so mange phendžal, sar tutar phučľom, so keren kurke tosara pre mulañi bar?“ phučľa pes o šeralo šinguno le Utaristar u the leske palephendža, „hoj dobašavena le mulenge u palis bašavena the amenge“. Akor le romane lavutareng avľa andro šero oda, sar dobašade le Mujaleske u palis chudne pal lende te phirel o mule u mangenas len, kaj the lenge te bašaven, kaj lende te en o vodža bikivel. Bares darandžile, u oda dži avka, hoj prekal vajkeci dživesa savore štareng šivisalile o bala pro šere. Ko grofos imar šoha nagele te bašavel. Oda sas tromado peske te arakhel avra banda. Vareko le lavutarendar asalas, kajča aver len sajenenas u the on darandžile. Ole idejostar ňiko le Romendar navisarlas pes khere andre osada rači, ale ča prekal o džives, bo kije osada aver drom nalidžalas, ča pašal e mulañi bar. Daranas pes le mulendare, kaj the lenge te n´ačhaven o drom.

Napísal a preložil Igor Dužda

<<< str. 8

Príslovia a porekadľá boli súčasťou života Rómov, akýmsi zrkadlom, v ktorom sa odrážali strasti i slasti života. V autobiografickej knihe Eleny Lackovej Narodila som sa pod šťastnou hviezdou příslovia a porekadľá (godáver lava) opäť ožili, znova a znova sa v nich odráža život Rómov, ich spôsob myslenia a kultúry. Dokonca podľa slov Eleny Lackovej boli tieto múdre slová jej dennodenou súčasťou a stali sa pre Rómov istou oporou v neistom živote. „Denne som okolo seba počúvala múdre slová, ktoré nám boli oporou v biede a chudobe, učili nás brať život tak, ako prichádza, prežívať moment a byť spokojný...“ (Lacková 2023, s. 49). Preto sa možno v jednom z prísloví dozvedáme, že v bohatstve sú peniaze a v chudobe piesne a žarty/Barvalipen lovenca, čoripen gilenca phe-rasenca (Lacková 2023, s. 50). Hneď niekoľko ďalších prísloví podáva svedectvo o rozprávaní Eleny Lackovej: „...Bieda nás viedla k tomu, aby sme si pomáhali a vážili si jeden druhého“ (Lacková 2023, s. 49). Te man nane, joj man dela, te la nane, me la dava./Keď nemám ja, dá mi ona, keď nemá ona, dám jej ja.

V múdrych slovách – prísloviach a porekadľách – a v rozprávani Eleny Lackovej je zobrazená veľká súdržnosť Rómov, spolupatričnosť a ochota vzájomne si pomáhať. Sila vzájomnej pomoci do veľkej miery vyplývala pravdepodobne z toho, že Rómovia neboli súčasťou spoločnosti, žili v spoločnom priestore a spoliehali sa jeden na druhého.

„Poniže mosta na kraji dediny bola naša cigánska osada. Ani jedna rómska rodina nebývala v obci. To predtým neexistovalo, aby Róm býval medzi gadži. V osade sme žili sami pre seba.“ (Lacková 2023, s. 53). Preto sa aj hovorí, že:

Rom nane ňigda korkoro./Róm nikdy nie je sám. (Lacková 2023, s. 52) a pre Rómov je dôležité, aby aj ich duša bola sýta: Čalo vodi feder sar čale goja./Nasyťená duša je lepšia než nasýtené črevá.

Na druhej strane Rómovia nezabúdali na to, že aj žalúdok treba nakŕmiť a nielen svoj, ale aj tých, ktorí sa ocitli v núdzi. Veľká pozornosť sa venovala sirotám, starým Rómom a tehotným ženám. „Sirotky sa potľkali po príbytkoch Rómov, raz im dal najesť ten, druhý raz onen, nehľadovali. Rómovia by nedopustili, aby sirotky hladovali. Hovorilo sa: Miro čhavo, ti-ro čhavo, te chal kamen so duj. Či je to moje dieťa alebo tvoje, jesť potrebujú obe.“ (Lacková 2023, s. 56).

Ďalšie príslovia sa týkali práce. Elena Lacková (2023, s. 57) uvádza, že Rómovia sa živili ako hudobníci a medzi hudobníkmi bola veľká konkurencia. „Na východnom Slovensku sa to rómskymi kapelami len tak hemžilo. Hovorievalo sa: Rom pes pal o bašaviben murdarel. Ko na džanel te bešavel, na chal. Ale keď sa už potom každý Róm naučil na niečom fidlikať, začalo platiť ďalšie porekadlo: The le lavutareng o lavutara bašaven./Aj hudobníkom hrajú hudobníci.

Život Eleny Lackovej sa niesol v znamení múdrych slov starých Rómov. Svet, v ktorom žila jej pripomínal pravdu týchto výpovedí od mladých liet až po starobu. Jedným z biľagov Rómov bola ich tmavá pokožka. Ten, kto bol tmavý, bol kalemardo/bitý černotou. Ako reakcia na túto skutočnosť hovorí jedno z prísloví to, že ľudia by sa nemali deliť na bielych alebo čiernych, mala by ich spájať ľudskosť, preto si Rómovia na Vianoce vinšovali: Kaj te dživas jakhe avreha sar odi kaľi phuv le kale mareha. Nech žijeme

♦ Ilustrácia knihy. Foto: vydavateľstvo BRAK

jeden s druhým ako tá čierna zem s čiernym chlebom. (Lacková, 2023, s. 71).

Šukar lava/godaver lava/pheñiben v diele Eleny Lackovej otvárajú príbehy zo života spisovateľky, sú vstupnou bránou do poznania kultúry, spôsobu života Rómov cez rozprávanie Eleny Lackovej, ktoré nahrávala/zapisovala/prepisovala a v knižnej podobe editovala Milena Hüb-schmannová. Rómske výrazy, názvy, pomenovania vnášajú do diela autenticnosť prejavu Eleny Lackovej, uveriteľnosť jej rozprávania a najmä sú sondou do krásy rómskeho jazyka v jeho hovorovej a literárnej podobe.

Text: Jana Gáborová Kroková, zdroj: Elena Lacková: Narodila som sa pod šťastnou hviezdou, Vydavateľstvo Brak, 2023

Rómska putovná galéria po dvadsiatich rokoch v online priestore

Rómske výtvarné umenie je na Slovensku prezentované len sporadicky. V online priestore môžete nájsť diela rómskych výtvarníkov na portáli www.slovakiana.sk, do ktorého vkladajú múzeá, galérie a knižnice digitálne kultúrne objekty. Diela rómskych výtvarníkov, hlavne tých insitných, sú v zbierkach galérií a múzeí ojedinelým artefaktom, výnimkou je zbierkový fond Múzea kultúry Rómov na Slovensku, ktoré sa nachádza v Martine. Zbierku výtvarných diel v digitálnej verzii buduje Štátna vedecká knižnica v Prešove, dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry. Absenciu rómskeho umenia v online prostredí sa snažíme vyriešiť novou aplikáciou – virtuálnou galériou rómskych výtvarníkov a ich diel, ktoré vznikli na prelome milénia v našom združení Jekhetane – Spolu pod názvom Maľujeme pre lásku/Rómska putovná galéria.

Odkaz na minulosť

Noviny Romano nevo ľil dávali a dávajú na svojich stránkach priestor výtvarnému umeniu už od roku 1991. Na začiatku nového milénia sa pod vedením Daniely Hivešovej Šilanovej uskutočnili workshopy rómskych výtvarníkov a rezbárov. Niekoľko desiatok výtvarných diel, ktoré vznikli počas tvorivých stretnutí, ale aj diela, ktoré združenie vykúpilo od autorov, tvorili náš bohatý archív. Diela putovali po výstavách na Slovensku, ktoré niesli názov Maľujeme pre lásku. Ich cieľom bolo priblížiť Rómov a Rómky vo výtvarnom umení.

Obrazy boli aj súčasťou kultúrnych podujatí s príznačným názvom Spoznajme sa. Tam sa prezentoval širší kontext rómskeho umenia.

„Galéria je putovná v pravom zmysle slova, pretože nemá domov ani priestory na uskladnenie postupne vytváraných diel a cestuje, aby mohla existovať,“ povedala predsedníčka združenia Daniela Hivešová Šilanová 27. februára 2002 v Bardejove na otvorení deviatej výstavy.

Rómska putovná galéria sa 8. apríla 2002 zastaví v Bratislave. Bude to v poradí po druhý raz a vernisáž prác 37 autorov z celej Slovenskej republiky sa uskutoční v Dome umenia pri príležitosti Medzinárodného dňa Rómov, ktorý pripadá práve na 8. apríl. Naposledy bola putovná galéria prezentovaná do 22. marca v Bardejove na svojej doterajšej deviatej zastávke. Výstava má stály názov Maľujeme pre lásku (Čitranas perdal o kamiben) – píše sa v agentúrnej správe TASR z roku 2002.

Tajomníčka združenia Žofia Temkovitzová informovala, že od svojho začiatku v marci 2001 projekt priťahuje pozornosť rómskych umelcov, a tým sa naplňa jeho zámer – revitalizovať rómske výtvarné umenie na Slovensku. Postupne rastie počet autorov, ktorí sa zúčastňujú projektu. Napríklad v Bardejove sa k nemu pridali štyria miestni tvorcovia, pritom na prezentácii v Prešove v novembri 2001 sa zúčastnilo pätnásť rómskych výtvarníkov. Celý projekt podporuje viacero nadácií a fondov, rómski podnikatelia a odbornými lektormi sú niekoľkí akademickí maliari a sochári.

Súčasnosc a budúcnosť

V archívoch združenia Jekhetane – Spolu v Prešove sú dostupné výtvarné diela v digitálnej podobe od mnohých rómskych výtvarníkov, ktorí so združením spolupracovali na výtvarných plenéroch (Vojtech Kokény, Jozef Cichý, Ivan Berky Dušík, Erika Šajgalová, Tibor Oláh, Dušan Oláh, Martin Kaleja Januv, Idliko Pálová). Aj vzhľadom na históriu združenia a iniciatorky podpory rómskych výtvarníkov Daniely Hivešovej Šilanovej sme sa rozhodli oživiť túto výnimočnú aktivitu a preniesť ju do dnešného sveta digitálnej doby. Realizáciou projektu dostávame do online priestoru výtvarné práce, ktoré vznikli na prelome milénia a nachádzajú sa teraz len v našich archívoch.

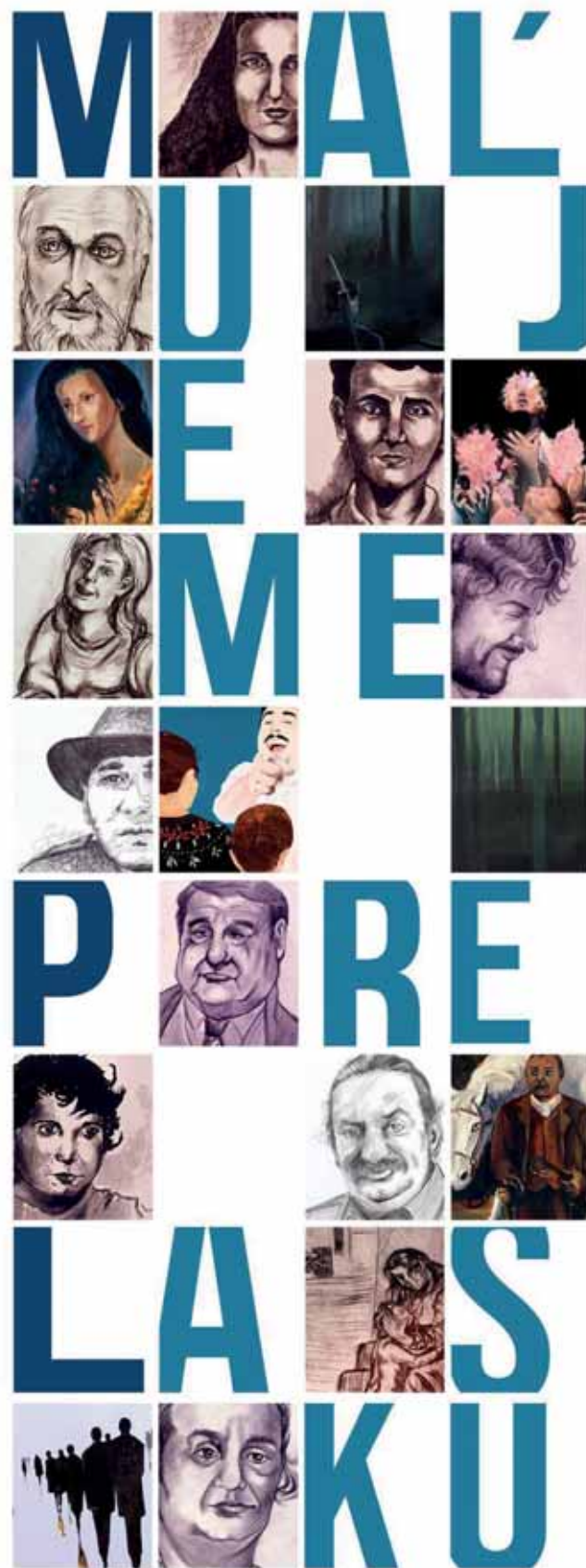
V prvej etape projektu, ktorý realizujeme s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín SR prezentujeme dvoch výtvarníkov a jednu výtvarníčku. Odkazujeme tak na minulosť združenia a jeho aktivity, ale aj na súčasnú tvorbu autorov, ktorí svojimi prácami spoluvytvárajú obsah novín Romano nevo ľil.

Moderná doba prináša moderné technológie, ktoré môžeme využívať na prezentáciu rómskej kultúry. Dnes je smartfón súčasťou takmer každej domácnosti a mobilné zariadenie už ani zďaleka neslúži len na telefonovanie.

Virtuálna galéria, ktorú sme vytvorili bude určená pre rôzne typy zariadení (počítač/tablet), no najpoužívanejším bude mobil, ktorý máme vždy pri sebe. Aplikácia funguje online aj offline a je zdarma k stiahnutiu. Z pohodlia domova, v autobuse alebo vo vlaku si tak bude môcť každý pozrieť diela rómskych výtvarníkov, ktoré budú komentované v slovenskom, rómskom a anglickom jazyku.

Nech sa páči, vstúpte.

Text: Roman Čonka

ČITRANAS PERDAL O KAMIBEN

...

WE ARE PAINTING FOR LOVE

RÓMSKA
PUTOVNÁ
GALÉRIA
(2002 – 2023)

MINULOSŤ • SÚČASNOSŤ • BUDÚCNOSŤ

JOZEF CICHÝ
•
ERIKA ŠAJGALOVÁ
•
JOZEF FEČO

KULT
MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

Projekt rómskej galérie je realizovaný s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín SR

www.romska-galeria.3-d.sk

♦ Zľava: Jozef Fečo, Erika Šajgalová, Jozef Cichý